

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAHÇE DERGİSİNİN (1880-1881) ÇOCUK EDEBİYATI
VE EĞİTİMİNE KATKISI BAKIMINDAN
İNCELENMESİ

ZEHRA GÜMÜŞKILIÇ

130101017

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. M. Fatih ANDI

TEZ EŞ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK

İSTANBUL-2016

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı 130101017 numaralı öğrencisi Zehra GÜMÜŞKILIÇ'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Bahçe Dergisinin (1880-1881) Çocuk Edebiyatı ve Eğitime Katkısı Bakımından İncelenmesi**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **15/06/2016** tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan AKAY
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdür

Prof. Dr. M. Fatih ANDI
(Jüri Başkan - Danışman)
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
(Jüri Üyesi)
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Zeynep Kevsir
ŞERİFOĞLU DANIŞ
(Jüri Üyesi)
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Dursun Ali TÖKEL
(Jüri Üyesi)
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Turgay ANAR
(Jüri Üyesi)
Medeniyet Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

ZEHRA GÜMÜŞKILIÇ

ÖZ

Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devleti sınırları içerisinde çok sayıda dergi, gazete ve kitap basılmıştır. Bu dönemde çocuklarla ilgili de hatırı sayılır derecede dergi ve gazete göze çarpmaktadır. 1880-1881 yıllarında İstanbul'da, haftada bir olmak üzere 40 sayısı yayımlanan *Bahçe* dergisi çocuk eğitimi açısından Avrupaî tarzda önemli bir dergidir. Bu dergide çocuklara ve gençlere yönelik pratik bilgiler, genel kültür; tarih, coğrafya, kozmografya, matematik, geometri, fen bilimleri gibi ilimler çocukları sıkımayacak bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Derginin en önemli hususiyetlerinden birisi; çocukların ruhî gelişimine katkıda bulunacak ahlak ve edeple ilgili bilgilerin yer almasıdır. Dergide; roman, tiyatro, Batı ve Doğu klasiklerinden tercüme edilen edebî parçalar, kıssadan hisse tarzında metinler, Fransızca, Farsça, Arapça dil bilgisi dersleri ve Osmanlı Türkçesi gramer uygulamaları çocukların eğitimini tamamlayıcı unsurlardandır.

Tezimiz; *Giriş* ve üç bölümden oluşmaktadır. *Girişte* Osmanlı döneminde neşredilen çocuk dergileri ve özellikle tez konumuz olan *Bahçe* dergisi tanıtılmıştır. *Birinci bölümde*; Bahçe dergisinde çıkan yazılar muhtevasına göre tasnif edilmiştir. *İkinci bölümde*; türlerine göre yazılar yer almaktadır. *Üçüncü bölümde* ise Sistematik İndeks bulunmaktadır.

Daha önce ele alınmamış özgün bir dergi vesilesiyle 19. yüzyılın sonunda çocuk eğitimi ile ilgili metotların günümüzdeki çocuk eğitimine de ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat Dönemi, Çocuk Edebiyatı, Eğitim, Çocuk Dergisi, Edebî Türler

ABSTRACT

After the imperial edict of Gülhane, a number of magazines, newspapers and books were started to be published. In this period also a significant number of newspapers and magazines on children are visible. Bağçe, a weekly magazine published 40 numbers in Istanbul between the years 1880-1881, is an important European-style journal for children's education. In the magazine, certain subjects for children and young people such as practical information, liberal education, history, geography, cosmography, mathematics, geometry, physical sciences are tried to be given in an amusing way. One of the most significant features of the magazine is that it includes a moral stance that can contribute to the spiritual development of children. In the magazine, some of the supplementary components of the children's education are novels, theater plays, literary passages translated from both East and West classics, moral tales, grammar lessons in French, Persian and Arabic and grammar practices in Ottoman Turkish.

The thesis includes four chapters. In the introduction, which includes the information about the children's magazines published during the Ottoman Empire and the introduction of Bahçe, the subject of this study. In the first chapter, texts published in the magazine have been classified according to their content. The second Chapter includes articles according to their types. In the third chapter is reserved for a systematic index.

We are of the opinion that with the occasion of a magazine that has not been examined before, the contents for child education created in the end of the nineteenth century would contribute to the contemporary child education in some respects

Key Words: Tanzimat Period, Children's Literature, Education, Child Magazine, Literary Genres.

ÖNSÖZ

Eğitim, yüzyıllardan beri insanoğlunun en önemli konularından birisi olmuştur. Eğitime birinci dereceden önem veren, onu arka plana atmayan, sistematik ve düzenli bir şekilde eğitime eğilen milletler genellikle ilerlemiş ve gelişme kaydetmişlerdir.

İnsan, düşünce melekesini kullanan Allah'ın yarattığı en mükemmel varlıktır. Onu diğer canlılar gibi hemen eğitmek mümkün değildir. Ancak belli aşamalardan sonra insan eğitilebilir. Bu aşamaların başlangıcı ise çocukluk çağıdır. Çocukların iyi bir eğitim sisteminden geçirilmesi, devletlerin kültür ve medeniyet değerlerinin geliştirilerek geleceğe taşınmasında önemli bir yer tutmaktadır. Çocuklara verilecek düzenli ve güzel eğitim, bir milletin geleceğini de kurtarmak demektir. Bir ülkenin gelişmişlik derecesi insan kaynağının kalitesiyle ölçülür. Çocukların yaşadıkları çağın gereklerine göre donanımlı bir şekilde yetiştirilmesi o ülkenin insan kaynaklarının sağlam olmasının bir teminatıdır, denebilir. Buna bağlı olarak insana değer veren bir medeniyetin temsilcisi olan Osmanlı Devleti de çocukların eğitimi konusunda duyarsız kalmamıştır. Geliştirdiği ve uyguladığı değişik eğitim sistemleriyle çocukların kişiliklerinin gelişmesinde önemli mesafeler katetmiştir. Osmanlı'da genellikle Tanzimat'a kadar çocuklara mahsus yayınlar olmamakla birlikte, çocukların da istifade edebileceği pek çok esere rastlanmaktadır. Bunların arasında Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki ve Sâdî'nin *Bostan ve Gülistân*'ındaki hikâyeleri, *Hamzanâmeleri*, *Gazavatnâmeleri*, Yazıcıoğlu'nun *Muhammediyye*'sini, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini, Güvâhî'in *Pendnâme*'sini, Nâbî'nin kendi oğluna öğütler vermek için kaleme aldığı *Hayriyye*'sini sayabiliriz. Bu eserler herkese hitap etmektedir. Çocuklar da Tanzimat'tan önce yayımlanan bu gibi eserlerde kendi hisselerine düşen payları almaktaydı.

Dünyanın gelişmiş milletlerine bakıldığında, bu milletlerin çocuk eğitim ve öğretimine önem verdiği anlaşılmaktadır. Daha 18. yüzyılın başlarında, yani 1722 yılında *Leibziger Wochhenblatt für Kinder* adlı çocuk dergisi Almanya'da yayımlanmaya başlamıştır. 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'da çocuk dergilerinde bir

artış göze çarpmaktadır. Çocuk eğitiminde önemli bir rolü olan çocuk dergilerinin Avrupa'da uzun yıllar devam etmesi söz konusudur. Meselâ; İngiltere'de 1824'te çıkmaya başlayan *The Child's Companion* isimli dergi tam yüz yıl yayın hayatını sürdürmüştür. Bu da çocukları ve çocuk eğitimini Avrupa'nın ne kadar önemseydiğinin bir göstergesidir.

Tanzimat döneminde ise Osmanlı'da artan yayın faaliyetlerinin arasında çocuk dergileri de göze çarpmaktadır. Özellikle bazı Osmanlı aydınları Tanzimat'tan sonra Osmanlı toprakları içinde gelişen eğitim-öğretim faaliyetleri ile irtibatlı olarak çocuklar üzerine eğilmişlerdir. 1869 yılından Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Türkiye'de yaklaşık 50 çocuk dergisi yayımlanmıştır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'in başlarına kadar Türkiye'de çıkan çocuk dergilerinin çoğu yayın hayatına kısa sürede son vermiştir. Meselâ: *Hazîne-i Etfâl* 1 (1873); *Sadâkat* 6 (1875); *Etfâl* 16 (1875) ve *Âile* 3 (1880) sayı çıkmıştır.

Çocuklara Mahsus Gazete 627 (1896-1908); *Çocuklara Rehber* 166 (1897-1901); *Yeni Yol* 133 (1923-1926); *Mümeyyiz* 49 (1869-1870) ve *Âyine* 41 (1875-1876) sayıyla en çok çıkan çocuk dergileri arasında yer almaktadırlar.

Tez konumuz olan *Bahçe* dergisi ise 50 çocuk dergisi içinde 40 sayıyla en çok sayıya ulaşan dergiler arasındadır. 1880-1881 yıllarında neşredilen bu dergi, Avrupaî tarzda çıkan ilk dergilerdendir. *Bahçe*'nin önemli vasfı; dergiyi çıkaran yazı heyetinin Avrupa'da o dönemde çıkan kitaplardan, gazete ve dergilerden, yeniliklerden haberdar olup bunları dergide okuyuculara sunmasıdır. Yani Avrupa'daki eğitim ve ilimle ilgili gelişmelerin *Bahçe*'de yansımalarını görürüz. Bu da derginin Avrupaî tarzda çıktığının bir göstergesidir, diyebiliriz. Dergide çocuk eğitimi bütün olarak ele alınmış, çocukların iyi bir eğitim-öğretim alabilmesi, ahlâklı olabilmesi için çok yönlü bilgiye sahip olmaları gerektiği üzerinde durulmuştur.

Çalışmamız *Giriş* ve üç bölümden meydana gelmektedir. *Giriş* kısmında Tanzimat döneminin önemi üzerinde durulmuş, Tanzimat'tan sonra artan eğitim faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Burada ayrıca tez konumuz olan *Bahçe* dergisi geniş bir şekilde tanıtılmış, ilk neşredilen çocuk dergileri üzerinde durulmuştur. *I.*

Bölüm Bahçe'nin Muhtevası başlığını taşımaktadır. Burada dergide çıkan yazılar muhtevalarına göre ele alınmıştır. *Ahlâk, edebiyat, tarih, fen bilimleri, coğrafya ve kozmoğrafya, dil eğitimi ve öğretimi, sağlık ve hayvanlar* gibi konu başlıkları *Bahçe* dergisinden örnekler verilerek anlatılmıştır. 2. *Bölüm; Türlerine Göre Yazılar* bölümüdür. Burada edebî türlere göre dergide geçen yazılar ele alınmıştır. Bu bölümde *şiir, hikâye, roman, makale, deneme, biyografi, mektup, fıkra, sohbet, eleştiri, haber yazısı* türlerinden örnekler verilmiştir. 3. ve *Son Bölümü* ise; **Sistemik İndeks** oluşturmaktadır. Burada dergide çıkan yazılar *yazar* ve *eser* ismine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Dergide yer alan yazıların bir kısmında yazarın ve makalenin ismi belirtilmediğinden, ayrıca bazı yazıların herhangi bir edebî bir türe girmemesinden dolayı; yazar, yazı ismi ve tür bazen boş bırakılmıştır. *Sonuç* kısmında *Bahçe* dergisinin önemi, Türk kültür hayatına etkisi ve tezimizle ilgili bir takım değerlendirmeler yapılmıştır. *Kaynakçadan* sonra yer alan *Ekler*'de ise **Seçme Metinler** ve **Bahçe Dergisinden Örnek Sayfalar** verilmiştir.

Tezimizde geçen metinlerin bir kısmı sadeleştirerek, bir kısmı ise Latin harflerine aynen aktararak vermeye çalışılmıştır. Sadeleştirdiğimiz metinler tırnak içinde, aynen aldığımız metinler ise italik yazı karakterine göre belirtilmiştir.

Osmanlı döneminde neşredilen çocuk dergileri arasında önemli bir yeri olan *Bahçe* dergisinin çocuklara ve gençlere genel kültür ve çok yönlü bir bilgi birikimi kazandırabilme gayesi güden bir eğitim dergisi olması hasebiyle, günümüzde çocuk eğitimine de katkı sağlayabileceği kanaatindeyiz. Çalışmamda bana yol gösteren tez hocam Prof. Dr. Fatih Andı'ya, tezi almamda yardımcı olan Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk'a ayrı ayrı teşekkür ederim.

Zehra Gümüşkılıç

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Bahçe Dergisinin Muhtevası.....	40
1. Ahlâk	41
2. Edebiyat.....	45
3. Tarih	46
4. Fen Bilimleri	48
5. Coğrafya ve Kozmoğrafya	51
6. Dil Öğretimi	55
7. Sağlık.....	56
8. Hayvanlar	58

İKİNCİ BÖLÜM

Türlerine Göre Yazılar	60
1. Şiir	60
2. Hikâye	89
2.1. Tel'if Hikâyeler	89
2.2. Tercüme Hikâyeler	93
3. Roman	101

4. Makale	105
5. Deneme	113
6. Biyografi	115
7. Mektup	117
8. Fıkra	119
9. Sohbet.....	121
10. Eleştiri	123
11. Haber Yazısı.....	124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sistemantik indeks.....	127
1. Yazar Adına Göre Alfabetik Sıra	127
2. Eser Adına Göre Alfabetik Sıra.....	141
SONUÇ.....	160
KAYNAKÇA	163
EKLER.....	166
Ek-1: Seçme Metinler.....	166
Ek-2: Bahçe Dergisinden Örnek Sayfalar	192

KISALTMALAR

- a.g.e. : Aynı geçen eser.
- a.s. : ‘Aleyhi’s-selâm ‘Selâm onun üzerine olsun’
- no : Numara (sayı)
- Sa. : Sayı.
- s.a.v. : Sallallâhu ‘aleyhi ve selem ‘Allah’ın salât ve selâmı üzerine olsun.’
- vb. : ve bunun gibi
- Yay. : Yayınları

GİRİŞ

19. yüzyıl; dünyada ilimlerin geliştiği, yeni yeni keşiflerin yapıldığı çok önemli bir yüzyıldır. Osmanlı Devleti de özellikle II. Abdulhamid zamanında bu bilgi çağını yakalamaya çalışmış ve her alanda dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Eğitim sistemiyle de yakından ilgilenen II. Abdulhamid zamanında Osmanlı ülkelerinde birçok eğitim müessesesi açılmıştır. Eğitimin gelişip yaygınlaşmasında önemli bir âmil olan gazete ve dergiler bu yüzyılın en önemli iletişim vasıtalarıdır. Buna bağlı olarak, Osmanlı Devleti'nde de muhtelif yerlerde dergi ve gazeteler çıkarılmıştır. Bunların içinde çocuk dergileri ve gazetelerinin ayrı bir yeri vardır.

Gazete ve dergilerle Batı'ya daha çabuk ulaşılma imkânı sağlanmıştır. Özellikle 1826-1840 yılları arasında doğan nesil, memleket meselelerinin üzerinde o zamana kadar durulmamış bir şekilde eğilir ve bu fikirlerini özellikle gazeteler sayesinde halkın arasında yayar¹.

Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devleti'nde bir zihniyet değişimi olmuştur. Batıdaki ilmî, fikrî ve siyasî gelişmelere ayak uydurabilmek için toplumda ve eğitim müesseselerinde köklü değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Osmanlı aydınlarının bir kısmı Batıdaki gelişmeler karşısında toplumu kendi kültür köklerini muhafaza etmek şartıyla değiştirme peşindeydi. Fakat aydınların bir kısmı da Batıdaki değişim ve gelişmeleri tam okuyamayarak toplumun maddî ve manevî değerlerini göz önüne almadan Batı'nın her şeyini bütünüyle Türk toplumuna empoze etmeye çalıştı. Bu da beraberinde birçok problem getirdi.

Tanzimat'ı değerlendirenler tarafından "Osmanlı münevveri" adıyla bir kavram oluşturulmuştur. Bu münevver tipinde her millet ve dinden kişiler yer

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar; **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, Altıncı Baskı, İstanbul 1985, s.156.

almaktaydı. Bu tip, Doğu dillerinden birini ve Avrupa dillerinden birkaçını bilen dünyadaki kültür hareketlerini takip eden, dünya tarihine, coğrafyasına, sosyal yapısına ilgi duyan bir münevver tipi². Bunların artmasıyla Osmanlı toplumunda bir eğitim hamlesi meydana gelmiştir.

Tanzimat, eğitim sistemimizde de köklü reformların yapılmaya başlandığı bir dönemi aksettirmektedir. Ortaokul ile lise arasında sayılabilecek rüşdiyeler, Tanzimat döneminde ortaya çıkan önemli eğitim müesseselerindendi. Bunlar modern bir eğitim müfredatına sahipti. Osmanlı'da daha önceleri medreselerde verilen matematik, geometri, coğrafya gibi bilim dalları bu okullarda modern Batı eğitimi müfredatına uygun olarak okutuluyordu³. Okullarda yer alan bu dersler sonraları çocuklara ve gençlere mahsus dergilerde de işleniyordu.

Tanzimat aydınları, Osmanlı ülkelerinde eğitimin gelişmesinin ve toplumun bütün katmanlarına yayılmasının ancak neşriyat ve eğitimi en iyi ortaya koyabilecek okullar açmakla gerçekleşebileceğinin farkındaydılar. Bu sebeple Tanzimat döneminden itibaren basın hayatına önem verilmeye başlandı. Diyebiliriz ki, Tanzimat ile Cumhuriyet dönemi arasındaki dönem yayın hayatı bakımından en verimli dönemdir. Bunda Batıdaki bilim çağındaki gelişmelerin etkisi olduğu açıktır. Özellikle II. Abdulhamid devrinde Osmanlı topraklarında sayıları hızla artan yabancı okullar eğitim seviyesini yükseltmekle beraber, kendi kültürlerini de yayıyorlardı. Batılıların açtıkları bu okulların karşısında Osmanlı münevverleri de kendi yerli kültürlerinin bir göstergesi olabilecek yeni yeni okullar açılmasının gerekli olduğunun farkına varmışlar ve bu konuda çalışmalara başlamışlardır. Bu münevverlerden biri olan Tanzimat döneminin en önemli eğitim reformistlerinden Ahmet Cevdet Paşa, eğitimin yaygınlaşması ve yayın hayatının gelişmesi bakımından pek çok kişinin önünü açmış ve kendisi de bu konuda sınırsız katkılar sağlamıştır. Ahmet Cevdet; medeniyet mefhumunun Türk toplumunda değer kazanıp, topluma yerleşebilmesi için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışmıştır. O, medeniyeti toplumların göçebe ve yerleşik olmalarından sonraki üçüncü safha

² İlber Ortaylı, "Tanzimat", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay., Cilt: 6, İstanbul 1985, s.1547.

³ Şerif Mardin, "Tanzimat ve Aydınlar", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay., Cilt: 1, İstanbul 1985, s.48.

olarak kabul eder. Medeniyetin temel şartı ona göre insanın yüceltilmesi, yani kemale erdirilmesidir. Bu da ancak iyi bir eğitim-öğretimle gerçekleşebilir. Bu düşüncelere sahip olan Cevdet Paşa düşüncelerini kuvveden fiile çıkarmak için özellikle Ma'ârif Nâzırı olduğu dönemlerde yeni eğitim ve kültür kurumlarının açılmasını, her dereceden okullar için yeni ders kitaplarının yazılmasını, her konuda yayın faaliyetlerinin arttırılmasını ve Türkçenin bilim dili olarak kullanılmasını temin edebilmek için yoğun çabalar göstermiştir⁴.

Ahmet Cevdet Paşa'nın 1873 yılında Ma'ârif Nezareti'ne getirilmesinden sonra bakanlığı zamanında ilkokuldan, yüksekokullara kadar ders programları yapıldı, yeni bir elifbâ cüzü hazırlanarak neşredildi. Eğitim-öğretim sıbyan (ilkokul), rüşdiye (ortaokul) idadî (lise) olmak üzere üçe ayrıldı. Kendisi *Kavâ'id-i Türkiyye*, *Mi'yâr-ı Sedâd* ve *Âdâb-ı Sedâd* isimli üç okul kitabı yazdı.

Tanzimat ile beraber kaleme alınan ilk eserlerden itibaren toplumun eğitiminin öne çıkarılması söz konusudur. Özellikle halk için yazılan Şemsettin Samî'nin ve Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında bilgi çağına yetişebilmek için eğitimin, okumanın önemi üzerinde durulmaktadır. Romanlardaki müspet kahramanlar iyi eğitim görmüş, birkaç dil bilen öğrenme ve okuma aşkı içindeki insanlardır. Bazı romanlarda çocuk eğitime ve özellikle kız çocuklarının bilgi sahibi olmasına ayrı önem verilmektedir. II. Abdülhamid devrinde bizzat kendisinin teşvikiyle çok sayıda okulun açılması, eğitim seviyesinin yükseltilmesi adına oldukça önem arz etmektedir. Bu eğitim müesseselerinin arasında kız okullarının da mevcudiyeti, eğitimin hem erkek hem kız olarak müşterek sürdürülmesi gerektiğinin önemli bir tezahürüdür⁵.

Eğitimle birlikte aile de Tanzimat'tan sonra sosyal hayatta en fazla değişikliğe uğrayan müesseselerden birisidir. Ailenin en önemli fertlerinden olan kadın ve çocuk Batıdaki edebî türlerin Türk toplumuna girmesinden sonra romanlarda, hikâyelerde, tiyatrolarda daha fazla görülmeye başlamıştır⁶.

⁴ Yusuf Halaçoğlu, M. Âkif Aydın, "Cevdet Paşa" (Ansiklopedi Maddesi), **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 7, İstanbul 1993, s.445.

⁵ M. Orhan Okay, **a.g.e.**, s.86.

⁶ M. Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yay., 3. Baskı, İstanbul 2013, s.85.

Eğitimin en önemli parçalarından olan çocuk eğitimi konusu Osmanlı'da öteden beri göz önünde bulundurulmuş ve buna ehemmiyet verilmiştir. Özellikle Fatih Sultan Mehmed ve ondan sonraki dönemlerde eğitim aşamasının birinci basamağını sıbyan mektepleri oluşturuyordu. Buralarda dört beş yaşındaki çocuklar Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumayı öğrenir, dinî vazifelerin gerektirdiği basit bilgileri alır, yazı ve dört işlemle meşgul olurlardı. Bu mekteplerde ayrıca çocukların birbirlerine sevgi duymaları ve büyüklerine saygı göstermeleri gerektiği üzerinde de önemle durulurdu. Âdetâ bu mektepler âdâb-ı mu'âşeret kurallarını talebelerine öğreterek onların toplumda sosyalleşmeleri konusunda mesafe katetmelerini sağlardı. Sıbyan mekteplerinin devamı mahiyetinde medreseler bulunmaktaydı. Medreseler Osmanlı Devleti'nde en önemli ve en ünlü eğitim-öğretim kurumlarıydı. Buralarda devletin değişik kadrolarına kalifiye eleman yetiştiriliyordu. Osmanlı'da ilmiye sınıfını genellikle medreselerde okuyan kişiler oluşturuyordu. Medreselerde dinî ilimlerin yanı sıra hukuk, edebiyat, mantık, coğrafya, tıp, astronomi, matematik, geometri, kimya gibi ilimler de öğretiliyordu. Buralarda yetişenler kadı, müderris, mimar, mühendis, hekim olabiliyordu. Medreselerin dışında bir de Enderun mektepleri vardı. Bu mektepler yalnız devleti idare eden yüksek dereceli sivil kadroyu yetiştirmesi bakımından değil; işle, eğitimi birleştiren eğitim metotları bakımından da önemli kurumlardandı. Buralarda yetişen kişiler donanımlı bir şekilde hayata atılıyorlardı. Bütün bu eğitim kurumları Osmanlı'nın siyâsî hayatına paralel olarak 17. yüzyıldan itibaren bozulmaya başladı. Eğitimin en önemli ayağını oluşturan medreselerin bozulma sebepleri arasında deney, gözlem ve müsbet ilimlere yeteri kadar yer verilmemiş olması; öğretimin yöntem ve disiplin bakımından yozlaşması; öğrencilikle ilgisi olmayan kişilerin buralarda barındırılması; aktarmacı ve kitabî bir yol tutulması sayılabilir. Eğitim-öğretim kurumları toplumun diğer müesseseleri gibi toplumun zaman içerisinde gelişen ihtiyaçlarına cevap verdikleri sürece yaşamış, bu fonksiyonlarını yerine getiremedikleri zaman değişikliklere uğramış veya tamamen yerlerini yeni kurumlara bırakmışlardır⁷. Osmanlı Devleti müesseseseleşmiş yapısıyla devrinin en

⁷ Recai Doğan; "Osmanlı'da Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili" **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXXVII, Ankara 1998, s.407-442.

büyük devletlerinden biriydi. İlimiye sınıfı ise devlet içindeki en önemli kurumdu. Osmanlı, Batı'da olup bitenlere ilgisiz değildi. Çünkü coğrafi olarak Batı devletlerine oldukça yakındı. Batı'daki gelişmelerden seyyahlar, tacirler, diplomatlar ve mülteceiler vasıtasıyla haberdar oluyordu. Ancak maddî ve manevî olarak zamanının en kuvvetli devletlerinden birisi olması hasebiyle Batı'yı küçümsüyordu. Bu tavır Osmanlı'nın, Batı'nın bilim ve teknolojisi karşısındaki tutumunun en bariz örneğidir⁸. Değişen hayat şartları karşısında çocuğun daha farklı yetiştirilmesi ve bunun da derslerle desteklenmesi gerektiği düşünülüyordu. Bunun için birtakım çareler aranıyordu. II. Mahmud zamanında ortaya çıkan rüşdiyeler devlet bürokrasisine memur yetiştirmek, memurların bilgi ve görgülerini arttırmak, sıbyan mekteplerine öğretmen temin etmek, yüksek öğretime öğrenci hazırlamak vb. birçok görevler yüklenmiştir. Bu mektepler dersleri ve idaresi itibarıyla Avrupa'ya yönelmesi ve sıbyan mekteplerine ana dili ve coğrafya gibi dünya bilgilerinin de girmesini sağlaması bakımından önemlidir⁹.

Tanzimat aydınları Avrupa'daki gelişmelerin ma'ârife dayalı olduğunun farkındaydılar. Bu kişiler ma'ârifin iyileştirilmesi için eğitim ve öğretimin sırf dinî değil, aynı zamanda dünyevî olmasının da gerekli olduğunu düşünüyorlardı. Tanzimat döneminde bilim anlayışında fikrî yönden önemli bir gelişme gözlenir. Bu, din ve dünyaya ait bilimlerin aynı felsefî anlayış içerisinde birleştiği görüşünden ayrılarak fen bilimlerinin, din bilimlerinden farklı olduğunu savunan görüştür. 19. yüzyılın başlarında ve Tanzimat döneminde devlet ricali yeni tür eğitim ve öğretime meyletmiş bunun bir sonucu olarak da bu tür eğitim görenler daha imtiyazlı bir statüye kavuşmuştur. 1838 tarihinde yayımlanan bir layiha ile din ve bilim eğitimi bir arada ele alınacaktı. Fakat Osmanlı Devleti, acil ihtiyaç olarak gördüğü fen eğitimi için gerekli tedbirleri öncelikle almaya gayret etmiştir. Osmanlı; dinî ilimler ve Batı'dan gelen yeni bilimler arasında fikrî bir sentez yapamamasının sonucunda din ile pozitif bilimler arasında denge kurulamamış ve bir ikilik ortaya çıkmıştır. Farklı istikamette gelişmeye başlayan bu ikilik Tanzimat'tan

⁸ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Modern Bilimlerin Türkiye'ye Girişi (Tanzimat'ın İlanına Kadar)", **75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji**, İstanbul 1991, s.85-124.

⁹ Recai Doğan, **a.g.e.**, 430.

sonra zıt kutuplar mücadelesine dönüşmüştür¹⁰. Batı'da modernleşme sürecinde kilisenin pozitif ilimlere engel olduğunu düşünen Batılılar din ile bilimi ayırmışlardı. Aynı ayrımı Tanzimat'tan sonraki bazı Türk aydınları da maalesef yapmış ve bunun sonucunda İslâm dininin pozitif ilimlere karşıymış intibai oluşmuştur. Oysa İslâm dini ortaya çıkışından günümüze kadar pozitif ilimleri her zaman desteklemiş ve bu ilimlerin gerekli olduğunu hep vurgulamıştır.

Tanzimat'tan sonra eğitim sisteminin köklü değişikliklere uğraması sonucu çocuk konusu müstakil olarak ele alınmaya başlanmıştır. Batıdaki çocuk eğitimini ilk defa Münif Paşa "Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyân" adlı makalesinde (*Mecmû'a-i Fünûn*, İstanbul, 1862, s.176-185) ele almıştır. Ziya Paşa, Recaizade Ekrem, Muallim Naci gibi ediplerimiz kendi çocuklarını söz konusu ederek eğitim konusunu işlemişlerdir. Ailesini kaybetmiş, parçalanmış ailelerde büyüyen mutsuz çocuklara şiirlerde de yer verilmiştir¹¹. Münif Paşa'nın Ma'ârif Nâzırı olması, Meclis-i Kebîr-i Ma'ârif başkanlığında bulunması, onun temel eğitim ve özellikle çocukların eğitimi üzerinde çok fazla eğilmesine vesile olmuştur. O, baştan beri Batı eğitimi karşısında Osmanlı okullarında verilen eğitimin yetersiz olduğunu, çocuklara gereksiz ve zor bilgilerin verilerek, onların toplumun gerçeklerinden uzaklaştırıldığının altını çizmektedir. Çocukların Türkçeyi kolaylıkla okuyup yazabilmeleri ve çocuklara okuma zevkini verebilmek için yeni bir sisteme ihtiyaç duyulduğundan da dem vurur. Halk eğitimine de çok önem vermek gerektiğini savunan Münif Paşa'nın, Cem'iyet-i İlmiyye-i Osmâniyye'yi tesis etmesi, *Mecmû'a-i Fünûn* adlı dergiyi çıkarması, cemiyetin bünyesinde kütüphane ve kıraathane açması üniversitede halk dersleri başlatması hep bu gayeye matuf hareketlerdir. Özellikle II. Abdulhamid döneminde okulların açılması, kitap basılması, dergi ve gazetelerin neşredilmesi en çok onu sevindirmiştir. Kız çocuklarının eğitilmesi ve okutulmasını da ilk savunanlardandır. Bu vesileyle Ma'ârif Nâzırı olduğu sıralarda (1880 senesinde) lise seviyesinde bir kız okulu açtırtmıştır¹².

¹⁰ Recai Doğan, a.g.e., 438.

¹¹ İnci Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları-2**, Dergâh Yay., İstanbul 2012, s.21.

¹² İsmail Doğan, "Münif Mehmed Paşa", (Ansiklopedi Maddesi), **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 32, İstanbul 2006, s.9-11.

Tanzimat sonrası çocuk eğitimi ile ilgilenen önemli simalardan birisi de Mehmet Şemsettin'dir. Mehmet Şemsettin toplumun ilerlemesinin en önemli unsurlarından birisinin çocukların eğitimine değer vermek olduğunun şuurundadır. Bu sebeple çocuklarla ilgili eğitici yayınlar yapmış; gazete ve dergi çıkarmış; buralarda çocuklara hikâyeler, masallar anlatmış; lügat çalışmaları ortaya koyarak çocukların kendi ana dillerini çok iyi öğrenmeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Ayrıca Şemsî ismiyle yayınladığı tiyatro oyunları da çocukları eğitmeye matuf yayınlardır¹³.

Batı'da ortaya çıkan modernizm insana sınırsız özgürlüğü vaat etmiştir. Bu vaatle toplum, geleneğine karşı yabancılaşmıştır. Bunun sonucunda modern toplumlarda gelenek yerine birden fazla ideoloji türemiştir. Osmanlı toplumunda cemiyet düşüncesi ve cemiyetin içerisinde bir fert olma önemlidir. Çünkü fert cemiyetin içinde bir parça olmakla anlam kazanır. Batılılaşma ile birlikte ortaya çıkan modernizm düşüncesinde ise fert cemiyetten koptuğu, ayrıştığı ölçüde özgünlüğünü ve özgürlüğünü elde eder. Batılılaşma ile beraber radikal bir değişim yaşanır. Tanzimat'tan önce çocuklara bir birey olarak bakmayan, çocukları ailesinin en önemli parçalarından birisi sayan Osmanlı toplumu, Tanzimat'tan sonra Batıdaki gibi çocuğu bir birey olarak kabul etmiş, her ne kadar çocuğu özgür hâle getirdiğini zannetse de ileride çocukların ahlâkî durumlarında olumsuz yöndeki değişimlerin önünü açmıştır.

Tanzimat'tan önce Türk toplumunda çocuklara yönelik daha çok sözlü edebiyat mahsulleri bulunmaktaydı. Masallar, bilmeceler, tekerlemeler, atasözleri, Nasreddin Hoca fıkraları evlerde çocuklara aktarılmış, Karagöz oyunu ve meddahlar da herkese açık alanlarda çocukların eğitim ve eğlencelerine katkıda bulunmuştur.

Çocuklara yönelik yayınlar genellikle Tanzimat döneminden itibaren gelişerek artmıştır Kayserili Doktor Rüşdi'nin 1859 yılında yazdığı *Nuhbetü'l-Etfâl* isimli Arapça alfabe kitabının arkasında çocukları eğlendirmek amacıyla yazılmış

¹³ İnci Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları-1**, Dergâh Yay., 7. Baskı, İstanbul 2012, s.37-41.

olan çocuk hikâyeleri, fabl çevirileri çocuklarla ilgili ilk ürünlerdendir. 1869 senesinde çıkan *Mümeyyiz* adlı derginin her sayısı renkli kâğıtlara basılmıştır. Bu dergide çocuklar için bilmeceler, dizi romanlar da mevcuttu. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca Ahmet Mithat Efendi'nin *Hâce-i Evvel* (1870), *Kıssadan Hisse* (1871) adlı eserleri, Recaizade Ekrem'in *Tefekkür* (1886), Muallim Naci'nin *Ömer'in Çocukluğu* (1890) isimli kitapları sayabiliriz¹⁴.

Osmanlı döneminde özellikle Tanzimat'tan sonra meydana gelen ve artarak devam eden yayın faaliyetlerinin arasında çocuk dergiciliği de göze çarpmaktadır. Fakat bu konu üzerinde ilim adamlarınca yeteri kadar çalışma yapılmamıştır. Aslında bu dergiler döneminin sosyal, iktisadî ve kültürel hayatı hakkında önemli bilgiler aktarır¹⁵.

Çocuk dergiciliğinin ortaya çıkması Tanzimat ile beraber hızlanan sosyal değişimin tabii bir sonucudur. Genç nesil her zaman olduğu gibi Tanzimat döneminde de gelişim ve değişime en açık kitle olarak görülmüştür. Bu dönem, münevverleri çocuklara ulaşma yolunda birtakım düşünce ve arayışlara götürmüştü¹⁶. Edebiyat yoluyla toplumsal değişime vasıta olan entelektüel çevre, değişimin sağlıklı bir şekilde sürebilmesi ve kalıcı olabilmesi için toplum yapısının en hareketli kesimi olan genç nesillere yönelme ihtiyacı duymuştur. Başlangıçta basında çocuklara hitap eden sınırlı yazılar kaleme alınmıştır. Doğrudan çocuklara yönelik ürünlerin ortaya çıkması 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mümkün olabilmıştır¹⁷.

¹⁴ Selçuk Çıkla, "Tanzimat'tan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler", **Hece (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı)**, Sayı: 104-105, İstanbul 2005, s.95.

¹⁵ Meral Güdek, *Modernleşme Döneminde Osmanlı'da Çocuk Eğitimi ve Literatürü* (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s.99.

¹⁶ Gülden Ağapınarcı, "Çocuk Dergileri", **Atılım Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Bülteni (E Bülten)**, Sayı: 30, İstanbul 2013.

¹⁷ Hüseyin Şimşek, **Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, s.119.

İlk Çocuk Dergileri

Çocuk dergilerinin sayısı özellikle Batıda bir hayli fazladır. Modern anlamda ilk çocuk dergisi İngiltere’de 1788 yılında yayımlanan *Juvenile Magazine* adlı dergidir. 1799’da yayımlanmaya başlayan *The Children Magazine* adlı dergi ile birlikte bu derginin ömrü kısa sürmüştür. 1824’te yine İngiltere’de neşredilmeye başlayan *The Child Companion* isimli dergi ise yaklaşık yüz sene boyunca çıkarılarak bir rekor kırmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri’nde yayın hayatına başlayan birçok çocuk dergisine rastlanmaktadır. Fransa’da *Le Musee des Familles* ve *Magazine de Education et de Recreation* isimli dergiler önemli çocuk dergileridir. Fransa’da da bu dergilerden başka daha pek çok çocuk dergisi neşredilmiştir¹⁸.

Batıdaki çocuk dergilerinin çokluğu, verilen eğitimle yakından ilgilidir. Özellikle çocukların, gençlerin kendilerini iyi yetiştirebilmeleri için Batıda yeni yeni okullar açmış, bu okullarda okutulmak üzere kitaplar basılmış çocukların ve gençlerin çağını okuyabilmeleri ve iyi yetişebilmeleri için eğitim sistemi üzerinde önemle durulmuştur. Eğitimin önemli parçalarından biri yayınlardır. Batı, yukarıda da bahsedildiği gibi uzun süre devam eden birtakım dergilerle çocukların ve gençlerin eğitimini etkileme yollarını keşfetmiştir. Osmanlı Devleti’nin ise bilginin, eğitimin ve öğretimin ne kadar önemli olduğunun; bu yönde çocukların, gençlerin ve özellikle kızların eğitimine daha fazla önem vermek gerektiğinin farkına Tanzimat’tan sonra varmıştır, denebilir.

Osmanlı döneminden (Tanzimat’tan sonra) Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar Arap harfleriyle neşredilen yaklaşık 50 çocuk dergisi tespit edilmiştir¹⁹. Bu dergilerin ilki İstanbul’da 1869 yılında yayımlanmaya başlayan *Mümeyyiz*; sonuncusu ise İzmir’de 1927 senesinde çıkan *Çocuk Yıldızı* isimli dergidir.

¹⁸ Cüneyd Okay, **Eski Harfli Çocuk Dergileri**, Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 15-16.

¹⁹ C. Okay, **a.g.e.**, 232 s.

Bahçe Dergisi

10 Ekim 1880 tarihinde yayın hayatına başlayan *Bahçe* dergisi 40 hafta boyunca her Cuma günü hiç aksamadan çıkmıştır²⁰. Derginin imtiyaz sahibi Hattat Abbas Kemal Efendi'dir. Yazı heyeti arasında ilk sayılarda Nihal ve Avni Beyler, daha sonraki sayılarda ise Emin Osman, Mahmud Celâleddîn, Hüsnü ve Ali Beyler gibi isimler yer almaktaydı. 33. sayıdan sonra ise yazı heyeti kısmında sadece Emin Osman ismini görüyoruz. 37. sayıdan itibaren Emin Osman, derginin yazı heyetine Besim Efendi adlı birisinin dahil olacağını söylemesine rağmen bu isme dergide rastlanmamaktadır. 40. yani son sayıda derginin artık haftada bir değil, on beş günde bir çıkacağı belirtilmektedir. Derginin imtiyaz sahibi olan Kemal Efendi'nin taşraya gitmesi sebebiyle dergide çalışan yardımcılarının yalnız kalmasından dolayı böyle bir karar alınmıştır. Kemal Efendi'nin taşradan İstanbul'a döndükten sonra ise derginin yine haftada bir neşredileceği de ilan edilmiştir. Fakat 40. sayıdan sonra dergi artık çıkmamıştır. Dergi, İstanbul'da Mekteb-i Sanâyi'-i Şâhâne Matbaası'nda basılıyordu. Her sayfasında üç sütun olmak üzere her sayısı 8 sayfa olarak çıkıyordu²¹. *Bahçe* dergisinin yöneticileri dergi ilk sayılarda 40 para iken bu parayı daha sonraki sayılarda okuyucuların daha çok artması için 20 paraya indirmişlerdir Nitekim, Tanzimat'tan sonra çıkan dergiler; genellikle büyük sıkıntılar içinde neşredildiklerinden, dergilerin daha fazla satılabilmesi için dergiler çeşitli promosyonlara başvurmuştur²². Meselâ dergiler okuyucuların ilgisini çekebilmek için okuyucularına çeşitli hediyeler vaat eder. Bu hediyeler dergilerde sorulan sorulara doğru cevap verenler arasında çekilen kur'a sonucu kazananlara taksim edilir. Hediyeler arasında derginin ilk sayılarında sorulara cevap verenlerin isimlerinin geçmesi; dergiye ücretsiz üç, altı aylık ve bir senelik abone olma imkânı, kitaplar ve diğer hediyeler yer almaktadır²³. Çalışma konumuz olan *Bahçe*

²⁰ Derginin sadece 35. sayısı çıkmamıştır. 35. sayı çıkacağı zaman, derginin 35. sayısı şeklinde belirtilmesine rağmen 34. sayı tekrar çıkmıştır. Yani ikinci 34. sayı, 35. sayı olarak geçmektedir.

²¹ Derginin son sayısı olan 40. sayıda, sayfalarda eksiklikler söz konusudur. Meselâ, 314. sayfadan 319. sayfaya geçilmiştir, yani bu aradaki sayfalar bulunmamaktadır.

²² C. Okay, **a.g.e.**, s.19.

²³ Bunlara örnek verecek olursak: *Çocuklara Mahsûs Gazete*; takdir mektubu, uyandıran masa saati, çeyrek altın gibi promosyonlar vermiştir. Başka dergiler ise kartpostal, mürekkepli kalem, kokulu

dergisi ise ilk sayılarında matematik ve geometri problemlerine doğru cevap verenlerin adlarını müteakip sayılarda belirtmiş ve bunları övmüştür. Diğer sayılarda ise yine matematik ve geometri problemlerine doğru cevap verenler için birkaç dergi ücretsiz verme veya üç, altı aylık ve bir senelik ücretsiz abone yapma gibi hediyeler verilmiştir. Son çıkan dergilerde ise problemlere doğru cevap verenler arasında çekilen kura sonucu, kur'ayı kazananlara kitap hediye edilmiştir²⁴.

Bahçe dergisinin yazı heyeti dergiyi “gazete” şeklinde isimlendirmektedir. Bunu da derginin 16. sayısında yer alan şu yazıdan anlıyoruz: “*Bahçe* dergisine ‘Şehir Postasıyla Gönderilen A İmzalı Varaka’ başlığı ile gönderilen bir varakada: ‘Çıkardığımız neşriyatın hiçbir türe benzemediği’ dile getirilmiştir. Biz de: ‘A Efendiye Cevap’ adlı makalede şunları söyledik: ‘Gerçi buna cevap vermeye tenezzül bile etmemek lazımken, hayli vakitten beri *Bahçe*’mizi mütalaa etmekte olan maarif erbâbının gönlünde bir ukde kalmaması için açık bir cevap yazmaya mecbur olduk. A efendi, yahut Bey mektubunda bir müddetten beri *Bahçe* ismiyle neşredilen gazetenin pulsuz basılması hususunun kendisini merakta bırakmış olduğunu beyan ettikten sonra, ‘*Bahçe*’nin kitap mı, gazete mi? olduğunu’ bilemediğini anlatıyor ve diyor ki: ‘Eğer *Bahçe* kitapsa, hani ya kabı yok; eğer gazete ise hani ya pulu?’ Yazı heyeti bu سوال üzerine şunları demektedir: ‘Saygıdeğer okuyucular biraz düşünürlerse pek çabuk hatırdan tutabilirler ki, bir sene önce ‘risâle-i mevkûte’ denilen bir şey ortaya çıktı. Bunu kim çıkardı? İşte bunu eli kalem tutanlardan bir zat moda olmak üzere ortaya çıkardı ki, o vakitten beri Ma’ârif Nezareti’nden ‘risâle-i mevkûte’ isminde birçok esere ruhsat verilmişti.

sabun, zarif bir resim albümü, bir kat yazlık elbise, kolonya, cep atlası gibi farklı promosyonlar okuyucularına hediye olarak vermişlerdir. Hatta Meşrutiyet döneminde bu promosyonlar çok yaygınlaşmıştır. *Mini Mini* dergisi hediye olarak telefon âleti vaat etmiştir. Cumhuriyet döneminde de bunlar devam etmiştir (C. Okay, **a.g.e.**, s.19).

²⁴ *Bahçe* dergisi, sadece matematik ve geometri sorularına cevap verenlere çeşitli hediyeler vermiştir. Diğer çocuk dergileri ise genellikle farklı alanlarda sorulan sorulara verilen cevaplar neticesinde okuyucularına hediyeler takdim etmiştir. Bu da bize *Bahçe* dergisinin pozitif bilimlere ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir, diyebiliriz.

Risâle-i mevkûtenin ne olduğu sorulursa, sözlüklerin beş-on sayfası karıştırıldığında anlaşılıyor ki ‘risâle-i mevkûte’, haber ve politikanın her türünden bahseden belirli vakitlerde çıkan bir risâledir.

Gazete nedir? Politika ile beraber her bir ilimden haber veren bir risâledir. Risâle ‘kitap’ manasına gelmez mi? O halde gazete nedir? Kitap. Binaenaleyh üç-dört nüshasını bir yere gönderip bir de kap yapıldığında dediğiniz gibi bir kitap olur. Kitap nedir? Yazılarak vasıflanmış bir kâğıt. Gazete çıkaranlar acaba, yazı yazmayıp da haberler ve politikayı vahiy ile mi haber veriyorlar? Şüphe yok ki onlar da her bir madde ve her bir cümleyi kâğıda yazıyorlar. O halde yazdıkları gazete ne olur? Kitap. Çünkü kitap yazılmak ile vasıflanmış bir kâğıt değil miydi? Bununla beraber risâle-i mevkûte ile gazete arasındaki fark yalnız bir politika ve havadis bahsidir. Gazeteye pul niçin yapıştırılır? Bunu herkes kabul eder ki politikadan bahsettiği için. O halde risâle-i mevkûte ile gazete arasında havâdis ve politika farkı olup, onu da biz yazdığımız halde Bahçe’ye pul yapıştırmaya neden mecbur olalım. Hatta biz yapıştırmış olsak bile Ma’ârif Nezâreti ruhsat vermez ki... Çünkü havâdisten bahsetmiyoruz. Bahsetsek ve etmek istesek evvelce matbuattan ruhsat alırdık. Şunu belirtelim ki, havâdisten bahsetmek ile ona gazete ismi verilmemesi hiçbir nizam ve kanunda görülmemiş ve işitilmemiştir. Hatta buna kap yapmakta dahi zorlanırsınız. İşte memleketimizde buna misal, neşredilmekte olan *Vâsıta-i Servet* gazetesini ele alalım: Bu gazete. Neden bahsediyor? Fenn-i servet, vâsıta-i ziraat vb. Hani ya bunun pulu? Çünkü o da gazete değil mi ya? Yine biz *Vâsıta-i Servet* tarafından vekâleten kendimize şu cevabı vermeye mecburuz ki *Vâsıta-i Servet*; ziraatten, ticaretten, falan fıstıktan bahseder. Kat’î olarak bir gazete olduğu yönüyle buna pul yapıştırmak gerekir mi? Matbuat Nizamnâme-i Humâyunu’na havadisten bahsettiği için buna ruhsat verilmiş, demektir. *Vâsıta-i Servet* fennî bir gazete ise, *Bahçe* de çocuklara hizmet eden yegâne bir ilmî gazetedir. Politikadan bahsetmek isterse gider matbaadan ruhsat alır. O vakit pul yapıştırır. Bununla beraber politikadan bahsetmedikçe Ma’ârif Nezâreti’nden ruhsat alır. Evvelce insanların arasında kullanılan ‘İlim ve fen gazetesi’ ismi nasıl eli kalem tutar bir zatın fikriyle risâle-i mevkûteye çevrilmiş ise, *Bahçe* de ortaya çıkmasıyla; bu ismin uygun olmamasını mülâhaza ile beraber bundan böyle neşredilecek eserlere numune olmak üzere kendisine ‘ilim ve fen gazetesi’ ismi

vermekte sakınca görmez. A Efendi bir varakasinda *Bahçe*'nin gazete olduğunu tasdik ettikten sonra: 'Kendi muhtevasında Bend-i Mahsûs, Varaka vb. gibi şeylerin bulunması ve bazıları tarafından güya derc edilmek üzere yollanılan makalelerde gazetenizi, filan gibi bazı sözlerin bulunması bunun gazete olduğunu göstermektedir.' diye belirtmektedir." Yazı heyeti; o dönemde neşredilen ve bir pul yapıştirılarak gazete hüviyetine bürünen birçok neşriyatın sadece adının gazete olduğunu ve bunların topluma bir şey vermekten uzak bulunduğunu dile getirmekte, çıkardıkları neşriyatın gazete veya başka bir tür olup olmasının önemli değil, önemli olanın halkı aydınlatıcı bir neşir olması gerektiğini söyleyip "gazete" ismine takılmamak gerektiğini beyan etmektedir.

Biz de yukarıda belirtilen yazıdan anladığımıza göre, bu "gazete" isminin muhtevadan çok bir alışkanlık neticesinde konulduğunu söyleyebiliriz. Zaten Tanzimat'ta Batı'dan alınan türlerin isimlendirilmelerinde Osmanlı toplumunda problemler yaşanmaktadır. Bu karışıklığa yayınların adlandırılmasında da rastlanmaktadır. Günlük çıkan neşriyata "gazete" isminin verilmesi gerektiği açık olmakla birlikte; üç günlük, haftalık, on beş günlük, aylık neşriyatın adlandırılmasında farklılıklar görülür. "Cerîde, risâle-i mevkûte ve mecmûa" gibi kelimeler birbirinin yerine kullanılmıştır²⁵. Bu isim karışıklığı II. Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. *Bahçe* dergisinin de haftada bir çıkması, sayfa düzeni, içeriği bakımından dergi formatına uyduğu açıktır. Biz de -her ne kadar dergiyi yayımlayanların dergilerini "gazete" şeklinde isimlendirse de- *Bahçe*'yi dergi olarak ele alacağız.

Dergiden öğrendiğimize göre, *Bahçe*'nin Osmanlı toplumunda önemli bir okuyucu kitlesi olduğu anlaşılmaktadır. Bunda derginin 40 sayı boyunca her hafta hiç aksamadan çıkmasının ve muhtevasının hem çocuklara hem gençlere hatta hem de büyüklere hitap etmesinin rolünün olduğu kanaatindeyiz²⁶. 4. sayıda "Gazeteler" başlığı altında *Bahçe*'nin bir tanıtımı yapılmaktadır. Burada şunlar dile getirilmektedir: "Avrupa'da çocuklara özel olarak çıkarılan yüzlerce gazeteye fiyatları pahalı olmalarına rağmen rağbet edilmektedir. Memleketimizde büyüme

²⁵ C. Okay, **a.g.e.**, s.16-17.

²⁶ Zaten derginin hem çocuklara, hem gençlere hem de yetişkinlere hitap ettiği derginin 1. sayısının mukaddime kısmında yazı heyeti tarafından belirtilmektedir.

çağında olan çocuklara mahsus, öteden beri bu sahada ilk çıkan edebiyat gazetelerinden sonra, diğer çocuk gazeteleri de birbiri ardınca hızlı bir şekilde yayın hayatına atılmakla birlikte, bunların ömrü çok kısa oluyordu. Bunlar âdetâ unutulmuşluk yuvasına uçuyordu. Bunda, genel rağbetin kazanılmamasının da etkili olduğu düşüncesindeyiz. “

Derginin ilk sayfasında büyük kalın puntolarla yazılı olan *Bahçe* isminin altında kalın iki çizginin içinde şu ifade yer almaktadır: *Ulûm ve fînûn ve edebiyattan bahs olup çocuklara mahsus olarak haftada bir defa çıkar*. Bu ifadeden derginin sadece çocuklara hitap ettiği anlamı çıkarılmamalıdır. İlk sayısında dergiyi neşreden yazı heyetinin kaleme aldığı *Mukaddime*; derginin ulûm, fînûn ve edebiyat gayesiyle yayın hayatına başladığı dile getirilmektedir. *Ulum* kelimesinden kasıtlarının ‘bir meslekte veya bir konuda derinlemesine bilgi sahibi olanlar’ şeklinde anlaşılabilmesi gerektiği, bu dergide yer alan *ulûm* bahsinin çocuklara, belki meraklı büyüklere de hitap ettiği belirtilmektedir. Dergideki *fînûn* kısmının ise *fînûna* meraklı kişileri tatmin edeceği ifade edilmektedir. Dergide çeşitli ilimlerden, matematikten, geometriden de bahsedileceği; bununla iktifa edilmeyip ayrıca edebiyat ile ilgili konulara da yer verileceği şöyle vurgulanmaktadır: “*Edebiyatla ilgili olarak burada eğlenceli ve garip bir romanı size aktaracağım.*” Bu ifadelerin devamında şu görüşlere yer verilmektedir: “Dergide bahsedeceğimiz konuları okuyucu kitlesinin ve özellikle çocukların mütâlaa etmeleri ve bizi teşvik etmelerini bekliyoruz. Derginin belirli bir düzende çıkabilmesi için buna ihtiyaç vardır.”

Dergide çocuklara verilecek pozitif bilimlerle ilgili uygulanacak metod birinci sayıda şöyle ifade edilmektedir: “Ey benim küçük dostlarım! Çocuklar dünyaya geldikten sonra gördüğü, fakat anlayamadığı birçok şeyin sebebini araştırmaya çalışmaktadırlar. Ömrünüzün her bir dakikasında: ‘Acaba, bu niçin?’, ‘Şu ne hükmündedir?’, ‘Niçin yağmur yağıyor?’, ‘Sıcak neden oluyor ve niçin soğuk oluyor?’, ‘Güneş, ay ve yıldızlar nedir?’, ‘Rüzgâr, dolu ve yıldırım nedir?’ diyerek hayretle bunlara bakıp şaşırıyorsunuz. Sizin sorularınıza cevap verebilecek güzel bir kitap lazım. Sizi tatmin edecek bir kitap yazmayı düşünüyorum. Siz sorduğunuz soruları bu kitapta bulacaksınız. Sorularımızın hepsine cevap

veremeyebilirim. Ama vereceğim cevapların sizi tatmin edebileceğini tahmin ediyorum. Yavrularım! Sizin hoşunuza gidebilecek şeyleri bildiğim kanaatindeyim. Siz yeniliği seversiniz. Okuyacağınız şeyleri farklı konulardan seçtim. Dersler birbiri ardınca gelse de, bazı dersler birbirine bağlı olmadan anlatılacaktır. Ben bu metodu sizin tabiatınıza daha uygun bulduğum için gerçekleştiriyorum. Yani bir konudan başka bir konuya geçebilirim. Meselâ, bir gün rüzgâr ve yağmurdan; başka bir gün hasta bir köpekten bahsedeceğim. Bu tür bir öğretim metodunun sizin hoşunuza gideceğini zannediyorum. Çünkü hayat da bunun gibi inişli çıkışlıdır. İnsanın huyu ve tabiatı, tabiat hadiselerine benzer. Nasıl bir gün güneş çıkar, diğer gün çıkmaz, hava bulutludur; bir gün yağmur yağar, diğer bir gün kar. İnsan da bir gün mutlu olur, diğer bir gün sıkıntılı. Ben de dergide size değişik konular sunmakla, sizin merakınızı uyanık tutmak istiyorum.”

Dergide çocukların ve gençlerin farklı birçok konuda dikkatlerinin nasıl uyanık tutulacağı da şu satırlarda anlatılmaktadır: “Bazen bir konuyu hoca anlatacak, bazen de hocayla öğrenci birbirleriyle konuşmak suretiyle konu anlatılacaktır. Ahlak ve edep derslerinde sizi sıkmayacağım ve sizi eğlendirmek için masallar anlatacağım. Ey benim gözümün nurları! Ahlak ve edep kelimeleri sizi ürkütmesin. Ben onları size sevdirmeye gayret edeceğim. Bazı hataların düzeltilmesine ve faydalı bilgilerin verilmesine muvaffak olabilirim mutlu ve bahtiyar olacağım. İnsanlar ilim tahsil edip bir şeyler öğrenerek dünyada refahlarını arttırlarsa da; benim esas gayretim ve maksadım; sizi âlim etmek değil, sizin aile sahibi peder, edîb ve necip bir vatandaş olduğunuzu görmektir.”

Yine ilk sayıda çocuklardan; faydalı bilgiler öğretilmesine karşılık, bu öğretilenlere gayretle çalışmaları ve hocalarının ve akrabalarının şefkat ve muhabbetine layık birer evlat olmaları istenmektedir ve bu noktada onlardan söz vermeleri arzulanmaktadır.

Bahçe dergisi Avrupaî tarza bir dergicilik ortaya koymuştur. Nitekim derginin yazı heyeti (muhtemelen Nihal Bey), 1. sayıdaki mukaddimede derginin sisteminin Le bron (?) adlı bir Fransız bilim adamının *Lektör Kurand* adlı esere dayandığını, bu eserin dört cilt olduğunu ve eseri kendisinin tercüme edip buradaki

içeriğın bir kısmını *Bahçe* dergisine adapte ettiğini söylemektedir. Burada dikkati çeken en önemli husus şudur: Le bron (?); Hristiyanlığa dayalı ilmî, ahlakî ve edebî bir eğitim sisteminin özellikle çocuklara çok faydalı olacağını dile getirmiştir. *Bahçe* dergisi ise bu eserdeki eğitim sistemini kendisine örnek almakla birlikte, İslâm dinine ait ahlakî ve edebî bir sistemi kendisine adapte etmiş ve çocukların ilmî, fennî, edebî, ahlakî ve İslâmî olarak güzel yetiştirilebilmesi gayesini gütmüştür. Bundan biz derginin misyonunun esas olarak; Avrupa'daki faydalı bilgileri alıp kendi kültür yapımıza bunları uyarlayarak okuyucuya sunmak olduğunu anlıyoruz.

Derginin yazı heyetinde bulunan Nihal Bey; dergide anlatılan bazı konularla ilgili olarak Lecol Mutuel, yani Mekteb-i Müşareke isimli Paris'te bir ilim cemiyetinin gayret ve himmetiyle yeni başlayan öğrencilere hitaben çıkardıkları ve gramer, hikmet, kimya, matematik, hukuk vb. konuları ihtiva eden bir dergiden faydalandığını da dile getirmektedir. O zamana kadar 23 cildi yayımlanan derginin hemen hemen hepsinin tercümesini yaptığını da söylemektedir. Bundan, dergide geçen bazı konuların bu mecmuadan alındığı anlaşılmaktadır. Özetle; *Bahçe* dergisindeki sistem, Avrupa'daki eğitim sistemleri örnek alınarak Osmanlı toplumuna uyarlanmış ve belki de daha önce pek uygulanmayan bir sistem dergide tatbik edilmiştir.

Dergi, çocukları sıkmadan onlara faydalı bilgiler vererek öğretici ve eğlendirici bir eğitim-öğretim metodunu savunmaktadır.

Derginin yayın yeri İstanbul olmakla birlikte, biz dergide yer alan okuyucu mektuplarından derginin İstanbul dışına da gittiğini ve ilgi gördüğünü anlıyoruz²⁷. Bu mektuplarda dergiye ulaşmada birçok kişinin zorluk çektiği de belirtilmektedir. Bu zorlukla ilgili derginin 10. sayısında söz konusu edilen Samsun'dan gelen bir

²⁷ Bu ilgiyi, *Bahçe* dergisinin ikinci sayısında kendisinden bahseden o dönemin meşhur gazetelerinden *Ceride-i Havâdis*, *Takvîm-i Vakâyi*' ve Ermenice basılan bazı gazetelere yazılan "Teşekkür" başlığından anlıyoruz. Dönemin bu meşhur gazetelerinin çok okuyucu kitlesi olduğu için *Bahçe* dergisi ile ilgili malumatların bu gazetelerde yer alması; bu dergiye alâka uyandırmış ve insanların dergiye ilgi göstermesine sebebiyet vermiş olabilir. Ermenice basılan bazı gazetelerde bu dergiden bahsedilmesi ilginçtir. Buradan bu dergiye Müslümanların yanı sıra Gayrimüslimlerin de ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim derginin okuyucu mektupları arasında Ermeni bazı öğrencilerin mektupları da bulunmaktadır.

okuyucu mektubunu örnek gösterebiliriz. Bu mektupta; Samsun'da rahatsızlığından dolayı bir iki ay kalma mecburiyetinde kalan Hassa Ordû-yı Humayûn Jurnal Kalemi Kâtiplerinden Mehmed Ali bir kıraathaneye girdiğinde kıraathanede bulunan *Cerîde-i Havâdis* gazetesini incelerken bu gazetede *Bahçe*'den söz edildiğini okumuş ve İstanbul'da oturan arkadaşlarından *Bahçe*'nin kendisine ulaştırılmasını istemiştir. Kendisine birkaç dergi gönderilmiş ve o da dergileri inceleme imkânı bulmuştur. Dergide bir çocuk için faydalı nasihatlerin, çeşitli bilgilerin olduğunu görüp böyle bir dergiden İstanbul dışında bulunan ilim tahsil eden çocukların da istifade etmesi gerektiğini düşünüp böyle bir dergiden mahrum kaldıkları için mütessir olduğunu dile getirmiştir. Mehmed Ali; o dönemde Samsun'da dört sıbyan, bir rüşdiye mektebi olduğu halde Samsun'a *Bahçe* gibi bir derginin ulaşmaması ve bu dergiden vatan evlatlarının istifade edememesinden dolayı üzümlü abonelik meselesinin kıraathane ve matbaalara duyurulup bu noktada gereğinin yapılmasını dergi yönetiminden istemiştir.

Mehmed Ali'nin yukarıda bahsedilen isteklerine derginin 12. sayısında "Samsun'dan Yazan Mehmed Ali'nin Mektubuna Cevaptır." başlığı altında yazı heyeti tarafından şu cevabı vermiştir: "Bahçe dergisinden Samsun'da okuyan öğrencilerin de istifade etmesi gerektiğinden bahsetmenize bağlı olarak kitabın dağıtımçılarından Serasim Efendi'ye abone olmak istediğinize dair bir evrak gönderirseniz dergi sizin elinize de ulaşacaktır. Şimdilik Samsun'a birinci sayıdan 20 tane göndereceğiz. Bundan sonra dergi isteyen kardeşlerimizin makbuz senetlerinin tarafımıza gönderilmesi rica olunur." Bu gibi mektuplar sonucunda ilk defa derginin 19. sayısında bir "İlan" ile karşılaşırız. İlan şöyledir: "Şimdiye kadar *Bahçe*'nin taşralara gönderildiği konusu ile ilgili hiç kimsenin bilgisi olmayıp alınıp okunmak istendiği zaman pek çok kişinin zorluk çekmesinden dolayı aşağıda ismi geçen yerlere dergi düzenli olarak gönderilecektir: 'Üsküdar'da Kitapçı Abbas Ağa'nın Dükkânı; İzmir'de Dilgûluk'ta Ârif Ağazade Tütüncü Hasan Efendi'nin Dükkânı; Yenişehir'de Bayraklı Cami'-i Şerîfi bitişiğinde Mehmed Efendi'nin Dükkânı; Girit içinde Hasan-Hüseyin Efendilerin Dükkânı; Amasya'da Bedesten bitişiğinde Kitapçı Ali Ağa'nın Dükkânı.' " Bu ifadelerde de görüldüğü gibi dergi, muhtemelen İstanbul'un dışında da tanınmış ve ünü kulaktan kulağa yayılmıştır.

Bahçe'nin Girit'e de gönderilmesi, burada canlı bir kültür hayatının varlığını bize göstermektedir, diyebiliriz. Yukarıda bahsedilen ve Samsun'dan gelen mektuptan da anlaşılacağı gibi derginin sadece yukarıdaki ilanda söz konusu edilen yerlere gönderilmediği, isteğe bağlı olarak Osmanlı memleketlerinde bazı yere ulaştırıldığı söylenebilir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi derginin o döneme göre yaygın bir abone ağı olmakla beraber, dergi elden satın alma yöntemiyle de okuyucularına ulaşmaktadır.

Derginin; neşredildiği 1880-1881 yılında Osmanlı ülkelerinde çok sayıda mevcut olan sıbyan, rüşdiye, idadî, askerî idadî, mekteb-i tıbbiye, mekteb-i sanayi'-i şâhâne (meslek yüksek okulu) gibi okullarda okuyan öğrenciler tarafından bilindiğini ve takip edildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunda o dönemde Avrupa eğitim sistemine duyulan ilginin de önemli bir rol oynadığı kanaatindeyiz. *Bahçe* dergisi o dönemin okullarındaki müfredata uygun olarak yayın hayatına devam etmiş ve Avrupa'daki ilmî gelişmeleri yakından takip ederek, bu gelişmeleri okuyucularına aktarmıştır.

Dergide çocuklar ve gençlerle yakın diyaloglar da kurulmuştur. Hatta bazı öğrencilerin ilim, edebiyat, ahlak, tıp, musikî ile ilgili makaleleri de dergide kendisine yer bulmuştur.

Bahçe dergisi, Mekteb-i Sanâyi'-i Şâhâne'nin matbaasında basılmaktadır. Derginin 26. sayısında "Mekteb-i Sanâyi'e Bir Seyahat Yâhûd Millet Malı" başlıklı yazıyla bu mektep ayrıntılı bir şekilde tanıtılmaktadır: "Mekteb-i Sanâyi'-i Şâhâne devlet ve milletimizin iftihar vesilesi olan bir mekteptir. Bu mektep devletimizin ilerlemişlik derecesini göstermesi bakımından ve içinde barındırdığı bölümler açısından önemli ve değerlidir. Medeniyet düşüncesinin zihinlere yerleşmesinde ve milletimizin bu yönde mutlu olmasında bu mektebin mühim bir yeri vardır. Mekteb-i Sanâyi'in bir millete zararı değil, belki katbekat faydası vardır. Nasıl olmasın ki? Diğer mekteplerde Kur'an-ı Kerîm'den başka kitaplar pek okutulmazken ve diğer kitaplar bulundurulmazken bu mektepte çok sayıda bilim ve

teknik ile ilgili kitaplar yer almaktadır²⁸. Burada bazı derslerden başka ortaya konan san'atlara ve bu san'atlarda mahir olan küçük, büyük ustalara hayret nazarıyla ve iftiharla bakmamak mümkün müdür?

Mekteb-i Sanayi'in içinde bulunan eyehane bölümünde ufak vidalar, çiviler, kurşun borular yapılmaktadır. Demirhanede büyük demirler işlenerek bunların çeşitli yerlerde kullanılması sağlanmaktadır. Mektebin diğer bir kısmı olan dökümhanede demirden yapılan büyük kalıplar vardır. Diğer bir bölüm olan sandalyehanede güzel ve oymalı çeşitli koltuklar, yaldızlı ve sıradan sandalyeler, Avrupa malına denk seviyede, hatta ondan da üstün derecede eşyalar; marangozhanede büyük kulubeler, arabalar, evler; modelhanede ise konsollar, masalar, tavlalar, oymalı modeller yapılmaktadır. Sandalyahanedeki okuyan gençlerin ustası hünerli Mösyö İstirahati adında bir Rum olup kendisi öğrencilerle birlikte yeni yeni sandalyeler ortaya koymaktadır. Mektebin önemli bölümlerinden birisi mücellidhanedir. Burada güzel kitap kapları, alafranga kaplar ve çeşitli ciltler yapılmakta olup öğrencilerin yaptığı kapların dışarıda yapılan kaplardan daha güzel olduğunu söyleyebiliriz. Mektepte mevcut olan bölümlerin en önemlilerinden biri olan matbaahane *Bahçe* gibi bir gazeteyi (dergiyi) basma kabiliyetine sahip bir yerdir. Buradaki litoğrafya (taş baskı) mükemmeldir.

Mekteb-i Sanâyi'de okuyan öğrenciler hangi meslekle ilgili öğrenim görüyorlarsa o mesleğin pratiğini de yapıyorlardı. Öğrencilerin öğrenim gördükleri ve pratiğini yaptıkları bir san'at dalında, bu san'at dalıyla ilgili ortaya koydukları eserler mektebin sergi salonunda sergilenmekte ve dışarıdan gelen insanlar bu ürünleri satın almaktaydılar. Böylece öğrenciler hem okuyup hem de çalışıyorlardı. Ayrıca hem derslerinde hem de mesleklerinde maharetli öğrenciler yevmiye alıyorlardı. Öğrencilerin kazançları sınıf emniyet sandığına verilir ve diploma aldıkları, yani mezun oldukları zaman, burada ne kadar para birikmişse kendilerine teslim edilirdi.”

²⁸ Bu ifadelerin yanlış olabilme ihtimali fazladır. Çünkü II. Abdulhamid döneminde özellikle bilim ve tekniğe geçmiş dönemlere göre daha fazla önem verilmesi neticesinde mekteplerde Kur'an-ı Kerim'in dışında başka bir kitap bulunmaması mümkün değildir.

Mektepte 294 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bir sene yedek sınıf (muhtemelen hazırlık sınıfı) ve 5 senelik bir program dahilinde eğitim-öğretim veren bir okuldu. Yani öğrenciler bu mektepten 6 sene sonra mezun oluyorlardı. Şimdi bu mektebin ders müfredatına bir göz atalım:

Yedek Sınıf: Osmanlı alfabesi, ahlâk risaleleri

1. Sınıf: Matematikten Dört İşlem, Türkiye Okumaları, Osmanlı Dilbilgisi, Hatt-ı Rik'a, İmlâ
2. Sınıf: Matematikten Kesirli ve Bayağı Sayılar ve Ölçüler, Osmanlı Kanunları, Geometri, Hatt-ı Rik'a, İmlâ
3. Sınıf: Osmanlı Kanunları, Matematiği Bitirme, Geometri, Hatt-ı Rik'a, Resim, İmlâ
4. Sınıf: Arapça ve Farsça, Hikmet-i Tabiyye (Fizik), Kimyâ-yı Gayr-ı Uzvî (İnorganik Kimya), Makine Bilgisi, Usûl Defteri, İlim ve Tekniğin Asıl Öğrenilmesi Gereken Esasları, Makine Şekilleri, Resim
5. Sınıf: Kimyâ-yı Uzvî (Organik Kimya), Arapça ve Farsça, Makine Şekilleri, Makine Bilgisi, Resim. (Sa. 26, s.201-203; Sa.27, s.310-311)

Yukarıdaki ders müfredatına bakıldığında, meslek lisesi ayarında olan bir mektepte daha çok pozitif bilimlere ait dersler okutulmakla birlikte sosyal derslerin sayısının da hatırı sayılır derecede fazla olduğu görülmektedir. Bu da bize özellikle II. Abdulhamid'in Avrupa'nın tekniğini alınıp Osmanlı'ya adapte edilmesi ve bununla birlikte kendi öz benliğimizden ayrılmamız gerektiği fikrinin uygulama alanı bulduğunu göstermektedir, diyebiliriz. Yani yetişen Osmanlı gençliği dünyayı tanımalı, sanayide ileri gitmeli, bunun yanında kendi kültürüne de vâkıf olmalıdır.

Günümüzde meslek lisesi ayarında sayabileceğimiz Mekteb-i Sanâyi'-i Şâhâne'de pek çok insana yarayacak muhtelif zanaatlerin temelini teşkil edecek bölümler yer almaktadır. Bunların içinde hurûfât basmacılığı ve hurûfât dökmeçiliği, müretteplik, litoğrafya gibi bölümlerin olmasının o yıllarda kitap, dergi, gazete, ilan vb.'nin basımlarında kolaylık sağladığını söyleyebiliriz.

Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan çocuk dergileri genellikle siyasî ve sosyal konjoktüre göre hareket etmiştir. Bu dergilerin yöneticileri devlet idarecileri ile çoğu zaman iyi geçinmeye çalışmışlardır. Nitekim *Bahçe* dergisinde de o dönemin devlet yöneticilerine karşı sitayişkâr ifadelerle rastlanmaktadır. Meselâ *Bahçe* dergisinin 1. sayısında bazı Avrupa ülkelerindeki okuma-yazma oranları verildikten sonra, Osmanlı ülkelerinde bu tarz istatistiklere rastlanmamakla birlikte, Osmanlı halkının öğrenmede ilerleme dereceleri bilinmediğinden o zamanki padişah II. Abdulhamid'in bilgiyi, ilmi çok seven birisi olmasından dolayı gösterdiği gayret ve sağladığı destekler dergide övücü ifadelerle belirtilmektedir. Ayrıca, dergiye öğrencilerden gelen mektuplara göz atıldığında, padişah ve o zamanki idare ile ilgili övücü ifadelerine tesadüf edilmektedir. Meselâ, 23. sayıda Mekteb-i Tıb 7. sınıf öğrencilerinden Aldulhakim Efendi'nin yeni yıl hakkında yazdığı kasidede şu ifadelerle rastlanmaktadır:

(Abdulhâmîd) Han ki onun zât-ı akdesi

Bir menba'-ı adâletidir lutf-ı Kirdigâr

Dîn-i mübîn-i Ahmedîye nûr-ı dîdesin

İslâm senin yolunda olur cümle cân-sipâr

Ref' et duâya dest-i tazarrû' Hudâya kim

Kâbil midir sayılması o sâf-ı bî-şümâr

Sâl-ı cedîde söyle bu târîhi Hikmetâ

Olsun ilâhî 'izz-ile evrenge ber-karâr

Derginin muharrirlerinden Mahmud Celâleddîn'in 25. sayının 193. sayfasında "Teşekkürât-ı Azîme" adıyla II. Abdulhamid'den sitayişle bahseden aşağıdaki mektubu derginin yöneticilerinin de devlet adamları hakkında kaleme aldığı sitayişkârene yazılara bir örnektir. Şimdi yazıyı buraya aynen alalım:

Cenâb-ı Hâlikü'l-Elvah ve'l-Kalem Hazretleri padişahımız padişâh-ı ma'rifet-iktinâh efendimizi milk ve milletimize bağışlasın. Asr-ı ma'ârif-hasr-ı mülûkânelerinde en câhilimizi bile hem-sedânîş ve İbni Kemâl ve her hâlce terakkiyât-ı millet-i merkez-i müntehâ-yı şerîf-i tevfika îsâl buyurmak niyet-i sâdika-i seniyye ve himemm-i celilesiyle etfâl ve sunûf-ı ibâdullâhı zulmetinde cehlden çıkarıp reşhâne-i 'ilm ü ma'rifete götürecek yolları açıp bunca mekâtib-i 'ilmiyye-i mütenevvi'a vaz' ve te'sîs ve müte'addid ve mütefennin hocalar ta'yiniyle lisân-ı ecnebiyyeden nezâket ve ehemmiyet cihetiyle en birinci sayılan ve 'ulûm ve fûnûn ve sanâyi'in ve binâ-yı metîn-i vâsi'u'l-inhâ-yı medeniyetin mebnî ve merci'i denilebilen ve lisân-ı umûmî hükmüne girmiş olan Fransız lisanını dahi bilmekte bulunmuş olduklarından işte böyle bir padişah-ı ma'ârif-şinâsın zamân-ı ma'rifet-nişânında dâru'l-ma'ârif-i ve'l-kemâlât olan mekâtib-i 'âliyede fırsatı 'azîmet bilip herkes kütüb-i nefîse-i infâz ve i'mâr-ı mukadderesini tend-i bâd-ı hevâ ve heves ile mânend-i evrak-ı hazan-ı giriftar-ı sarsar-ı perîşânî ve ziyan etmeyip dâ'imâ tahsil-i hüner ve ma'ârife sarf-ı nakdine-i evkat eylemek vazîfe-i mukaddesemizdir.

Padişahın dışında devlet erkânından bazılarına da övücü kasideler *Bahçe* dergisinde yer almaktadır. Meselâ, 22. sayıda Maarif Nezareti Te'lif ve Tercüme Müdürü Ahmed Hamdi Efendi ilme çok önem verdiği ve *Bahçe*'yi taltif ve takdir ettiği için derginin imtiyaz sahibi Kemal Efendi tarafından kendisine bir kaside yazılmıştır. Bu kaside şöyledir:

Yâ habbezâ bu dürr-i emîn-i ma'ârife

Kim zât-ı akdesiyle ‘ulûm oldu pâyidâr

Bir fâzıl-ı zamâne vü âlî-makam kim

Fazlıyla etti âlemi mesrûr u nâm-dâr

Nev-sâlegân-ı millete bir mürşid-i lebîb

Bî-vâyeğân-ı devlete esbâb-ı iftihâr

Ya ‘nî müdür-i kâmil ü te’lif ü terceme

Hamdî Efendi ol gül ü gül-zâr-ı rûzigâr

Yâ Rab bekâ-yı ömrünü tâ rûz-ı haşre dek

Eyle kemâl-i ‘izz ü celâliyle ber-karâr

23. sayıda ise *Vakit* gazetesi baş muharriri ve devlet adamlarından Lastik Said²⁹ lakabıyla maruf Said Beyefendi’ye övgüler vardır. *Bahçe* dergisi muharrirlerinden Avni Bey’in yazdığı kaside şöyledir:

²⁹ Tanzimat ve Meşrutiyet döneminin ünlü gazeteci ve yazarlarından. 1848 yılında İstanbul’da doğdu. Tanzimat devri devlet adamlarından ve II. Abdulhamid’in, şehzadeliliğinin ilk senelerinde ders aldığı Ahmed Kemal Paşa’nın oğludur. Bu sebeple Kemalpaşazâde Saîd olarak da bilinir. Babası, Saîd Bey’in öğrenimine çok önem vermiş, ona özel hocalardan ders aldırılmıştır. Babasının Berlin’e elçi olarak atanması ile birlikte Alman mekteplerinde de ilim tahsil etmiştir. Böylece Almanca öğrenmiş, Fransızcasını da yurtdışında ilerletme imkânı bulmuştur. 1868’de devlet memurluğuna başlamış ve çeşitli devlet kademelerinde vazifelerde bulunmuştur. Avrupa gazetelerinde Osmanlı Devleti aleyhinde çıkan yazılara cevap vermesi onu II. Abdulhamid’e yaklaştırmıştır. Bunda, Saîd Bey’in ilmi ve dil bilmesi önemli rol oynamıştır. Genç yaşından itibaren gazetecilikle meşgul olan Saîd Bey’i, Ali Kemal Türkiye’de gazeteciliğin ve muharrirliğin piri olarak gösterir. *Tasvîr-i Efkâr*’da Namık Kemal ile beraber çalışmış, daha sonra *Vakit* gazetesinde baş yazarlık yapmıştır. Ayrıca *Şark* isiminde Beyoğlu’nda bir gazete çıkarmıştır. 1899’da hakkında

Ey muftedar-ı mecma'-ı erbâb-ı ma'ârif

Nâil olamaz zâtına bir başka tavâ'if

Zihninde döner çarh-ı kemâl ü edebiyât

Rûyunda okunmaktadır evrâk-ı letâ'if

İhyâ edeli âlemi cismân-ı kemâli

Lutfundan o dem olmada mâdûnuna râ'if

Gerçi var ise bir iki gammâz-ı kemâlât

Onlar da şehâ milk-i cehâletteki hâ'if

Titretse eğer hâme-i ser-târını bir kez

Billâhî olur cümle 'azv-i (?) hâ'ib ü hâ'if

yapılan bir ihbar sonucu çeşitli yerlere sürgüne gönderilmiştir. 10 yıl kadar sürgünde kaldıktan sonra II. Meşrutiyet'in ilanının akabinde çıkan genel aften faydalanarak Türkiye'ye gelmiş ve devlet memuriyetine devam etmiştir. Mekteb-i Sultânî'de, Mülkiye ve Hukuk mekteplerinde hocalık da yapmıştır. 1913 yılında emekli olduktan sonra vaktini daha çok yazı yazmakla geçirmiştir. Emeklilik döneminde önemli eserler kaleme kaleme almıştır. Gazete yazılarında isimini belirtmemiştir. Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikaları ve siyasî gelişmelerine dair yazılar kaleme almıştır. Saîd Bey yabancı kelime ve tamlamalardan arındırılmış bir Türkçeyi savunmuştur. Görüşlerini açıkça ifade etmekten çekinmeyen Lastik Saîd'in tartışmalarında hicve yatkın bir dili vardır. Bu yüzden Saîd Bey hem devlet adamları hem de matbûât hayatında kendisinden sakınılması gereken bir yazardır. 1921 senesinde İstanbul'da vefat etmiş ve Süleymaniye Haziresi'nde babası Kemal Paşa'nın yanına defnedilmiştir *Fezâ'il-i Ahlâkiyye ve Kemâlât-ı İlmiyye* (J. J. Rousseau'nun bir eserinin çevirisi), *Hukûk-ı Düvel, Garâ'ib-i A'dâd-ı Akvâm, Kâmus-ı Saîd (Musavver-Fransızcadan Türkçeye), Teşhîr-i İzmihlâl* eserlerindedir. (Mehmet Ali Beyhan, "Saîd Bey, Lastik" (Ansiklopedi Maddesi) **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 35, Ankara 2008, s.549-551.) Lastik Saîd ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için şu makaleye de bakılabilir: Mehmet Ali Beyhan "Bir II. Abdulhamid Devri Aydınının Profili: Lastik Saîd Bey" **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı: 13, İstanbul 1993, s.169.

Haddin mi senin vâsfinâ feth etme dehânın

Avnî o Saîdi bilir erbâb-ı ma'ârif

Çocuk dergilerinde okuyucu mektupları önemli bir yer tutar. Bu mektuplar dergi hakkında önemli bilgiler ihtiva eder. Hatta bazı mektupların edebî açıdan önem arz ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Mektupların diline bakıldığında, mektupların bazılarının oldukça ağır bir dille yazıldığı, bazılarının ise sade bir şekilde kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ağır bir dille yazılan mektupların; muhtemelen mektubu yazan çocuğun, yani öğrencinin bir yakını veya büyüğü tarafından kaleme alındığını söyleyebiliriz. Bu mektuplar genellikle dergiyi övücü tarzda ya da derginin yayıncılarından bir şey istemek üzere yazılmıştır. 24. sayının 188-189. sayfasında yer alan bir okuyucu mektubunu buraya alalım:

Bahçe gazetesi hey'et-i tahrîriyyesine! Bir müddetten beri âlemin ümîd-i istikbâli olan etfâl-i 'Osmâniyye'nin istifadeleri için neşrine bezl-i himmet buyurdıkları Bahçe gazete-i mergûbesini mütâlaa ediyoruz. İşbu gazete-i nevresîdegân 'ilm ü ma'rifetin derece-i ulviyetini pek zâhir göstermekte olduğundan kendilerimize ders-i sâni add edinmekte; biz hele biz fakirler ise dershanemizde mütâlaasına kanmadığımız için fabrikada bile önümüze koyarak çeşmânımızı ikiye taksîm ile biri sanâyi' tarafında ise de diğerini yine mezkûr gazetenin kırâatiyle meşgul oluyoruz. Ya'ni o derece ki, eğer usta ve zâbitimiz müsaade etse iş vaktini bile gazete-i girân-bâhanın mütâlaasıyla imrâr ettireceğiz. Efendilerimiz! Biz bunun şükrünü ne vech ile ifâya muktedir olalım ki: Mahzen biz bîçârelerin istifâde ve refâhatimiz için gece ve gündüz râhat ve huzûrunuzu biz evlâdlarınıza hasr ile böyle bir gazete-i pesendîdelerinizi sâha-i temâşâyâ koyup ve âsâr-ı münderecesini biz mübtedilerin istifâde edebileceği sûrette bir takım tenbihât-ı âkile ve teşvîkât-ı kâmile derecesiyle evlâd-ı vatani bir istifâde-i mühimmeye sevk etmekte olan gazete-i ber-güzîdelerinin devâm ve bekâsını temannî ederim. Efendim! Herkesin nazar-ı dikkatini celb eden ve her bir i'lâ-yı

câmi' olan 'İstanbul' şehri âlî-şânı değil midir? ve bu şehir şehir-i teş'ârda millet-i 'Osmâniyye'nin bidâyet-i neslinden beri ve mâye-i asliyyesinden tevellüd etmekte olan etfâl-i bigânın fuyâzâtına küşâd olunmuş bir mekteb-i mükesseb yolunda misâl-i eşcâr gün-be-gün neşv ü nemâ olan gazete-i mu'teberenizde ismi bulunmasın. Burası mûcib-i teessüftür. Zîrâ bu mekteb havâssa olmayıp menâfi'-i âmmeye hizmet eder bir mekteptir. Lâkin öyle ümîd-vârız ki, bundan böyle gazete-i mu'teberenizin bir köşesinde mektebimiz menâfi'ine olmak üzere bir bend-i mahsûs küşâdını me'mûl ediyoruz. Sâye-i ma'ârif-vâye-i hazret-i pâdişâhîde gerek ticaret-i nezâret-i celîlesi cânibinden ve gerek mektebimiz nâzır beyefendinin gayret-i semeresinden mektebimiz öyle bir mekteb-i mükesseb hey'etine girmiştir ki, şu asırda mekâtib-i sâ'ireye bile takaddüm etmiş olsa revâdır. Zîrâ bir mahalde hem ilim ve hem san'at olursa her hâlde o mahallin ulviyeti ve talebenin mes'ûdiyeti ma'lûm olmağın şu çend adet suâlleri ise takdîme içtisâr eylerim. (Mekteb-i Sanâyi' şâkirdânından Mehmed Ali)

Çocuk dergileri genellikle tatil günü Cuma veya bir önceki gün Perşembe neşredilmektedir. Bir tatil gününde derginin çıkması öğrencilerin dergiyi daha rahat mütâlaa edebilmesine fırsat vermektedir.

Bahçe dergisi aynı zamanda mektepte okuyan çocukların derslerine de yardımcı olmaktadır. Bu da bize 1880'li yıllarda Osmanlı eğitim sisteminde yer alan müfredata derginin uygun bir yayın yaptığını göstermektedir. Bununla ilgi derginin 11. sayısının 84. sayfasında yer alan bir okuyucu mektubuna yer verelim:

Âcizleri gibi etfâl-i nevresîdegânın tahsîl ve terbiyesine medâr olmak üzere bu kere mevki'-i intişâra konmuş olan gazete-i mu'teberenizin 1. nüshasından bir parçasını dest-i bî-kudretime almış ve hasbü'l-bidâ'a mütâlaasında bir mikdâr müşkilât görmüştüm. Giderek sâir nüshalarını dahi mütâla'a ederek az bir zaman içinde kırâ'atça olan kuvve-i tahsîliyyemin vas'-ı âcizânem derecesinde terâkkî etmiş olduğunu anlamış olduğumdan mücerred beyân-ı teşekkür ile beraber Bahçe-i dil-küşânelerinin devam-ı intişârını temennî zımında takdîm-i varak-pâre-i âciziyyeye ibtidâr kılındı. (Beşiktaş Rüşdiyye-i 'Askeriyyesi Birinci Sınıf Şâkirdânından Ortaköylü Sezâî)

Yukarıdaki öğrencinin yazdıklarına cevaben *Bahçe* dergisinin yazı heyeti şunları dile getirmektedir: *Bahçemizi sizin gibi nev-hevesân-ı ma'ârifin tahsîlini kolaylaştırmak üzere çıkarmakta olduğumuz cihetiyle efendi kardeşlerimiz tarafından ne derece terğîb görürsek biz de ona göre şu kültür ve 'âlem-i terakkîde kat'-ı mesâfe ederiz.*

Dergi; o zamanlarda İstanbul ve taşrada okuyan öğrenciler arasında bir hayli popüler ve öğrencilerin okudukları derslere yardımcı olmakla birlikte, bazen derginin gönderildiği okullarda çocukların dergiyle meşgul olmalarından dolayı derslerine yeteri kadar çalışmadıklarını düşünen bazı okul yöneticileri tarafından kabul görmemiş ve bazı okullara gönderilen *Bahçe* dergisi iade edilmiştir. Bu konuda dergi “Te’essüf” başlığı altında 16. sayısının 123-124. sayfasında şöyle demektir:

“Öğrencilere kolaylık olsun diye Fatih Askerî Rüşdiyesi’ne *Bahçe*’nin birinci sayısından on dördüncü sayısına kadar olan kısmı gönderilmiş ve bunun için, okul müdürü İzzet Efendi’ye resmî yazı gönderilmiştir. Efendi, tarafımızdan yapılan bu fedakârlığı bir hiç olarak görmüş ve *Bahçe*’nin kendilerine gönderilmesini istemediklerini dile getirmiştir. Te’essüf ederiz. Çünkü Fatih Askerî Rüşdiyesi veya diğer mekteplere öğrencinin devam etmesi bir çocuğun tahsil hayatı için önemlidir. O mektebin bilgi vermesi mektebin himmet ve gayretine bağlıdır. Bir öğretmenin söyledikleri, okutacakları, tenbihleri elbette çok önemlidir. Elbette öğrenci de bunları çalışmakla yükümlüdür. *Bahçe*’nin ahlâkı güzelleştirme çabalarından mı korkuldu? Çocukların yetiştirilmesine hizmet düşüncesiyle çıkarılan *Bahçe*’yi o zaman kimsenin okumaması gerekir. O zaman Fatih Askerî Rüşdiyyesi öğrencileri *Bahçe*’yi dışarıda görüp incelemesinler ve okula gönderilmesini dört gözle beklemesinler. Bizi üzen şey, okula gönderilen *Bahçe*’nin bize geri gönderilmesidir. Gönderilen bu dergiler birinci sınıf öğrencilerine ve sınıf başkanlarına dağıtılacak, Mazhar Efend³⁰i’ye de bir tane takdim edilecekti. Bizim derdimiz dergimizin satılması değil, bundan istifade edilmesidir. Bu dergiyi almak

³⁰ Burada adı geçen Mazhar Efendi, derginin önceki sayılarını alıp okumuş, beğenmiş ve arkadaşlarına tavsiye etmiştir. Bunu, kendisinin dergiye yazdığı okuyucu mektubundan anlıyoruz.

isteyen öğrenciler Sahaf Çarşısı'nda 68 numaralı dükkânda Sahaf Abbas Kemal Efendi'ye müracaat ettiklerinde, bu şerefe nâil olurlar.”

Dergiye göz atıldığında 1. sayısından 40. sayısına kadar bir takım değişikliklerle karşılaşıyoruz. Dergide asıl büyük değişiklik 11. sayıdan itibaren göze çarpmaktadır. Bu sayıdan derginin çıkan son sayısına kadar dergide büyük puntolarla başlıklar söz konusudur. Yani dergi, artık daha düzenli bir formatta okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bu bir bakıma derginin bize bölümlerini göstermektedir. Bu bölümler ve bölümlerin yaklaşık olarak nelerden bahsettiği aşağıda gösterilecektir.

Bend-i Mahsûs: Bu başlık altında çocuklara ve gençlere çeşitli öğütler verilmiştir. Meselâ, gençlik hakkında bilgiler verilerek insanın en önemli çağlarından olan gençlik çağının bir daha geri gelmeyeceği, bu sebeple iyi değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Zaman; ilim, fen ve sanayi ile uğraşma zamanıdır. Bunların lüzumlu olduğu her zaman düşünülmeli ve ilim tahsil etmeye engel olan her şeyden uzaklaşılmalıdır. Bazıları gençlik çağlarını gereksiz, boş şeylerle geçirdikleri için cehalet ve sefalet köşelerinde hayatlarını geçirmektedirler. Hayatlarını bu şekilde harcayanlar ihtiyarlık dönemlerinde pişman olsalar da zaman geri getirilemeyeceği için hayıflanmak bir şey ifade etmemektedir. Bundan dolayı bu bölümün altında yer alan birçok makalede gençliğe: “Çalışın, çalışın, çalışın. Şimdi çalışma vaktidir.” telkinleri yapılmaktadır.

Bend-i Mahsûs başlığı altında başka konularla ilgili makaleler de bulunmaktadır. Meselâ bir makalede aşçılık üzerinde durulmuş ve bu konuda ilgi çekici bilgiler verilmiştir. Bu konunun dile getirilmesinin sebebi, sağlıklı beslenme ile yakın ilişkili olmasıdır. Çünkü doğru ve sağlıklı beslenmenin, düşüncesi sağlam genç nesil yetiştirmede önemli bir rolü olduğu vurgulanmaktadır. Doktor Giyom adlı yabancı bir ilim adamının makalesinden de bölümler burada okuyuculara aktarılmaktadır. O dönemde Avrupa'nın bazı ülkelerinde ve özellikle İngiltere'de aşçılık okulunun mevcut olduğu, Osmanlı topraklarında ise Bolu'dan gelen erkek aşçılardan ve zencilerden başka hiç kimsenin aşçılığı bir sanat olarak görmediği dile getirilmektedir. Bu makalede bu güzel hizmetin geri planda kaldığı; yemeğin

düzensiz, ölçsüz ve vakitsiz yendiği söylenmektedir. Hatta akşam yemeğinin bazı yerlerde gece saat 10-11’de yenildiğinden dolayı zor hazmedilmesinden bahsedilmektedir. Osmanlı’da bu tür okulların açılmasının faydalı olacağı üzerinde durulmaktadır. Böyle okullar açıldığı takdirde, bunların en önemli takipçilerinin bayanlar olacağı ifade edilmektedir. (Sa. 13, s.97-98).

Derginin bir başka sayısında *Bend-i Mahsûs* başlığı altında “İttihâd” konusu işlenmektedir. Bu makalede insanların birbirlerine neden hep düşmanlık besleyip birbirleriyle neden dost olamadıkları sorularak, bu konu açıklanmıştır. Burada: “Hepimiz bir babanın evladız. Bu kavga nedendir? Allah’ın bizi yaratmasındaki muradı nedir? sorular sorularak bunlara şu şekilde cevaplar verilmiştir: ‘Ben doğarken öyle bir şekilde doğdum ki, karanlık yolun sonuna ermek benim için ilk isteğim oldu. Ben bunu neden karanlık yola benzetiyorum, biliyor musunuz? Çünkü şefkatli bir annenin kollarında büyüyorsunuz. Bundan dolayı da o yolu, karanlığı görmüyorsunuz. Cenab-ı Hak bir fidan yetiştirir gibi sizi yetiştiriyordu. Buna vesile de anne oluyordu. Büyüdükten sonra beni kim okutacak? Bu konuda elbette bir hocaya ihtiyaç olacak. Bu adımda da elbette bir yardım lazımdır. Okul bittikten sonra da çalışmak isteriz. Bunun için de bir yere müracaat etmek gerekir. Bu da üçüncü dereceden yardımdır. İşte şimdi doğarken karanlık olan yol aydınlanmıştır. Çünkü cehaletten, bu bahsettiğimiz yollarla çıkılır.” denmektedir. (Sa. 14, s.105-106.)

Ahlâk: Bu bölümde kâmil bir insan olabilmek için neler yapılması gerektiği başlıklar hâlinde ifade edilmektedir. Seçilen başlıklarla ilgili çeşitli hikâyelere yer verilerek, öğrencilerin zihninde olayların daha iyi yer etmesi amaçlanmaktadır. Meselâ, derginin 11. sayısının 83. sayfasında “Memdûhiyyetin Derece-i Aksî” başlığı altında bir hikâye söz konusu edilmiştir. Hikâye şöyledir:

“Bir adam pazardan binmek için at satın alır. Bu hayvanın huysuzluğunu bir iki gün içinde anlar. Ne çare ki, parasını vermiş olduğundan onu bir müddet ıslah etmeye ve huysuzluğundan vaz geçirmeye çalışsa da bunun üstesinden gelemey ve onu satmaya karar verir. Atı pazarda, huysuzluğunu bilmeyen bir adam satın alır. O da başa çıkamaz. Bir beygirciye ya da arabacıya satmaya karar verir. Onlar da baş

edemez. At en sonunda bir taşıya satılır. Bu hayvan kötü huylu olduğu için devamlı tenzil-i rütbe olur. Taş taşımaktan huysuzluğa vakti kalmaz. Bir gün bir vîrâne kalır. Birtakım çocuklar onu eğlence aracı gibi görürler. Vîranelerde kalmaya devam eden ve hiçbir işe yaramayan at inleye inleye ölür.” Hikâyenin bitiminde hikâyenin yazarı; huysuz ve kötü ahlâklı olan kişilerin âkıbetinin hoş olmayacağı, iyi ahlâklı insanların ise rahat ve huzur içerisinde yaşayacağını belirtmiştir.

Varaka: Bu bölüm okuyucu mektuplarından oluşmaktadır. Bu mektuplara derginin hemen hemen her sayısında karşılaşmaktayız. Dergi hakkında en ayrıntılı bilgileri buradan ediniyoruz, diyebiliriz. Okuyucuların hemen hemen her mektubuna derginin yazı heyeti tarafından cevap verilmiştir. *Varaka* bölümü derginin 2. sayısından 36. sayısına kadar devam etmektedir. Bu sayıdan sonra okuyucu mektuplarına dergide yer verilmediğini görüyoruz. Bu bölümde bazı mektupların dilinin oldukça ağır, bazılarının ise derginin diliyle aynı seviyede olduğunu görüyoruz. Bununla ilgili bir örnek verelim: *Bahçe Gazetesi He'yet-i Tahrîriyyesine: Efendilerimiz! Vatanımızın ikbâlini bir medrese-i ma'rifet, a'dâmızı engüşt-ber-dehân hayret edecek küçük talebe efendilerinize haftada bir def'acık eğlence tarîkiyle tatlı tatlı dersler vererek büyük büyük istifâdelerde bulunduruyorsunuz. Teşekkür olunur. Hamiyyetli muharrirler! Siz de bir istifâde-i ma'neviyye-i 'azîme yolunda bulunuyorsunuz. Bunu söylemekten maksad-ı 'âcizânem tarafeynin istifâde-i husûsiyyelerini vicdanen takdîr etmektir. Mantık sayfalarına gider isek dört ma'ârif-perver kalemi dört bin belki kırk bin etfâl müstefid ediyor. Bu da mürûr-ı zamânla dört yüz bin ve daha ziyâde olacağında şüphe etmez. Mu'teber gazetenizin sütûnlarını çok sözlerle doldurmamak ve zihinlerde döndürüp dolaştırarak bir kazıyye-i mükemmele yapmak üzere kısa kesiyorum. İşte şu kazıyyeme kederime yoldan bir netice vermek lâzım gelir ise o da Bahçeniz mahsulâtından olan meyve-i ma'âriften talebe efendilerin kendi hisselerine göre beher hafta birer ikişer hediye ile taltîf buyurarak nâmlarınıza sâbit eder kazandırılıyorsunuz (Yazı buradan öğrencinin dergiye matametikle ilgili olarak gönderdiği iki problemle devam ediyor.) M. Atif (Sa. 20, s.157.)*

Fünûn: Derginin diğerk bir bölümünü de *fünûn*, yani fenler, ilimler oluşturmaktadır. Bu bölümde pozitif ilimlerle ilgili çeşitli derslerin okuyucuya verildiği görülmektedir. Burada pozitif ilimlerle ilgili konular sınıf ortamında gibi anlatılmaktadır. Öğrencilere bir sınıf ortamındaki gibi öğretmen tarafından birtakım problemler ve sorular sorulmakta ve öğrencilerden bu soru veya problemlere cevap vermeleri istenmektedir. Bu tür bir eğitim metoduyla öğrencinin ilgisi çekilmekte, öğrenci dersle ilgilenir hale getirilmekte ve onu sıkmadan eğlendirerek, konular öğretilmektedir. Bununla ilgili dergiden bir örnek verelim:

“Ahmet: ----- Atmosferin nasıl bir şey olduğunu lütfen bize açıklayabilir misiniz?

Muallim: ----- Peki, ciğer-pârelerim. Bugün sizinle atmosfere dair konuşalım. Atmosfer dünyayı çepeçevre sarmış su, oksijen, azot ve bir miktar karbon bileşiklerinden oluşan gazdır.

Ali: ----- Bu saydığınız gazlardan oluşan atmosferi niçin göremiyoruz?

Muallim: ----- Evlatlarım! Atmosfer renksiz, kokusuz, tatsız bir gaz olduğundan görünmez ise de varlığı onu ispat eder. İçinde su bulunmayan bir şişeyi baş aşağı suya daldırınız. İçine su dolar. Fakat bir miktar kalır ki, oraya su dolmaz. İşte burada hava mevcuttur.

Ahmet:----- Demek ki, o şişenin o kadarcık yerinde hava varmış.

Muallim:----- Hayır evladım, yok. Şişe tamamen hava ile doluydu. Fakat hacmin büyüyüp küçülmeye yeteneği bulunan bir cisim olması sebebiyle su aşağıdan şişenin içine girmek için zorlandıkça havanın hacmi küçülerek o kadarcık yerde sıkışıp kalmıştır.

Ahmet: ----- Bu atmosfer ne kadar yüksekliktedir. Bu biliniyor mu?

Muallim: ----- Evet, bilinir. Gökyüzünün görünen kısmında yaklaşık 15 mil yüksekliğe kadar atmosfer vardır. Atmosfer bulunmayan yerde hiçbir canlı yaşayamayacağı gibi, ateş dahi yanmaz (Ders buradan soru-cevap şeklinde devam ediyor.) (Sa., s.18-19).

Fünûn bölümünde matematik ve geometri hemen hemen her sayıda yer almakta, 36. sayıdan itibaren ise cebir konuları işlenmektedir. Yani 36. sayıdan itibaren matematik dersleri daha zor bir müfredat çerçevesinde verilmektedir. Matematik dersleri hem daha küçük sınıflarda öğrenim gören çocuklara hem de büyük sınıflarda okuyan öğrencilere hitap etmektedir. Derginin bazı sayılarında basit toplama, çıkarma, bölme, çarpma işlemleri gösterilmekte; bazı sayılarında ise köklü sayılar, birinci ve ikinci dereceden bilinmeyen denklemler söz konusu edilmektedir.

Fünûn kısmında ilginç bir konu başlığıyla karşılaşırız: Dil dersleri. Bu dersler derginin 13. sayısından itibaren birçok sayısında “Dükkânçe-i Etfâl” başlığı altında bazen bu bölümde verilmektedir. Burada Arapça, Farsça ve 14. sayıdan itibaren de Fransızca dil dersleri verilmiştir. Ayrıca Türkçe dilbilgisi bahislerine de bu başlığın altında yer verilmektedir. Fransızca öğretmek için verilen dil derslerinde konular Fransızca ve karşılıklarına Türkçe olarak belirtilmiştir. Dergide dil bahislerine başlanmadan önce derginin bölümlerinden olan *Bendi-i Mahsûs*'ta dil eğitiminin 1880'lerdeki öneminden bahsedilmekte, bir dil bilen bir; iki dil bilen ise iki insan olacağından dem vurulmaktadır. Türkçe dilbilgisinden bahsederken o zamanda Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça ve Farsça unsurları öğrencilerin daha iyi kavrayabilmeleri ve Türkçeyi hatasız söyleyip yazabilmeleri için Arapça ve Farsça derslerinin de öğrencilere verildiği belirtilmektedir (Sa. 13, s.98-99).

Mütenevvi'a: Derginin 11. sayısına kadar normal puntolarla; 11. sayıdan son sayıya kadar ise büyük kalın puntolarla atılan *Mütenevvi'a* başlığın altında muhtelif genel kültür bilgilerine yer verilmiştir. Coğrafyadan, tarihten, ziraatten, tıptan, hayvanlardan bahsedilmektedir. Bu bölümde bazen hikmetli sözler ve kısa hayat hikâyeleri de yer almaktadır.

Derginin 5. sayısının 39. sayfasında Nihal'in kaleme aldığı “Giyom Tell³¹” başlıklı yazıdan örnek verelim: *Gessler (Almanlar İsviçre'yi zapt ettikleri zaman Öri şehrine nasp ettikleri validir.) tarafından ahlâlinin serkeşleri anlaşmak üzere*

³¹ Burada anlatılan kişinin Almandaki adı William Tell, Fransızca adı ise Giyom Tell'dir. Bundan, dergide geçen yukarıda belirttiğimiz kısmın Fransızca bir metinden alınıp Türkçeye tercüme edildiği anlaşılmaktadır.

Hannover denilen meydana bir sıvık rezk ve üzerine Avusturya Dükası Alberhat'ın şapkası ta'lik edilerek 'âbirinin esnâ-yı mürûrda secde etmeleri emr olunmuş iken bâlâda resmi münderic olan Giyom Tell secde etmeksizin geçtiği için tîr-endâzlıkta der-kâr olan mahâret-i fevkalâdesine binâen oğlunun başına vaz' edilen bir elmayı nişân-gâh ittihâz ederek ok atmasıyla mücâzât olunmuş. Merkûm buna muhalefet etmek istemişse de kendisiyle beraber oğlunun dahi helâk edileceğini bildiğinden Yaradana sığınarak oku atıp elmayı delmiş ve yere düşürmüştür. Halkın: "Yaşa Giyom Tell!" âvâzeleri Kesler'e fenâ te'sîr ettiğinden Giyom'u hapsedmek istemişse de bi't-takrîb firâr ederek vatanları olan İsviçre'yi Almanların tezâlüm ve ta'diyyâtından halâs etmek üzere (Rodli) nâm mahalde tecemmü' eden Tapruran cem'iyetine dehâlet birle vatanlarının eyâd-ı zalemeden halâsına uğraşmışlar ve muvaffak dahi olmuşlardır.

Mütenevvi'a bölümünün bir başka konu başlığı "Çin'de Terakkî-i Sanâyi"dir. Bu yazıdan bir parçayı buraya alalım: "Asya'da büyük devletlerden biri olan Çin İmparatorluğu 360 milyon nüfusa sahip eski medenî devletler arasında yer alan en önemli devletlerdendir. Çinliler hiçbir zaman ümitsizliğe düşmeyen, çalışkanlığı ile tanınan, san'atkâr ve her bir işte marifetli kişilerdir. Batılı devletler birbirleriyle çatıştığı, kanlarını döktüğü vakit bu millet çalışmış; porselen tabaklar, barut fişekleri, mıknatıslı ibreler yapmışlardır. Avrupa'da kitap basma işinden evvel buna da vâkıftılar. Bugün Doğu'da bulunan bu kavmin, Batılı kavimlerin şimdiki ilerlemelerine nispetle, daha az ilerlemesi onların Batılıları geçmişte barbar görmelerinden –bugün öyle görmemektedirler.- kaynaklanmaktadır. Çin'de topluluklar kategorilere ayrılmaktadır. Bu topluluklarda "mandarin" tabiriyle kalem erbabı olan kişiler vardır. Bu sınıf memlekette en çok hürmet gören sınıftır. Tahsil ettikleri ilimden imtihana tabi tutulur, askeriye ve mülkiyelilerin arasında bulunurlar. Bunlardan sonra "herait" gelir. San'at ve ziraat Çin'de çok önemlidir. Bu iki saha Çin'de diğer sahalara göre tercih edilir." (Yazı buradan devam ediyor.)(Sa. 17, s. 135) .

Bu bölümde bir ülkenin geleceği açısından çok önemli ve Avrupa'nın gelişmesinin de en mühim sebeplerinden birisi olan madenler ve meskûkât hakkında da bilgiler bulunmakta, kıymetli madenler ve madenî paralar üzerinde

durulmaktadır. O zamanki bilgilere göre dünyadaki madenlerin bazılarının çok, bazılarının ise az olduğu belirtilmektedir. Az bulunan madenlerin insanlık için çok faydalı olmadığı, çok bulunan madenlerin ise (kömür, altın, gümüş vb.) hiç bozulmadıkları için binlerce sene insanlığa çok yararlı olduklarından bahsedilmektedir. Bu konuda bir öğrencinin yazısını buraya alıyoruz:

“Kıymetli madenler uzun süre durdukları halde kıymetlerinden hiçbir şey kaybetmez, âdî madenler ise bu kıymeti taşımazlar. Meselâ, demir rutubetli yerde paslanır, fakat işe yarar bir madendir. Dünyada demir olmasa sanayi, ticaret, ziraat gibi şeyler bugünkü kuvvetlerini kaybederdi. Altın ve gümüşten ise paralar yapılır. Eğer para olmasaydı değiş tokuş usulü devam etseydi ticaret çok zor olurdu. Bunun için madenî paralara ihtiyaç vardır ve bu sebeple icat edilmişlerdir. Kıymetlerine göre paralar altın ve gümüş olarak ayrılmıştır. Altın çok kıymetli bir madendir. On dirhem altın 440.000 metre uzunluğunda bir gümüş tele eşittir. Bugün madenî paralar ve kuyumculukta kullanılan altınların pek çoğu Amerika’da bulunur. Peru, Meksika, Şili eyaletleri ile Avustralya’dan ihraç edilir. Altın, yumuşak olduğundan ona para yapılırken biraz gümüş, biraz da bakır katılır. Gümüş Almanya, İsveç, Amerika’nın bazı yerlerinde çokça bulunur. Buradaki madenlerin çoğu ihraç olunup, yalnız Meksika’da bulunan madenlerden ihraç olunan gümüş 28.145.000 mecdiyeye satılmaktadır. (Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne 5. sınıf öğrencilerinden Şevket Vasfi) (Sa. 19, s.150-151)

Letâ’if: Bu bölümde çocukların ilgisini çekmek ve onları eğlendirmek amacıyla birtakım ahlâkî ve öğüt verici hikâyeler anlatılmıştır. İçerikleri ve verdikleri mesaj açısından letâ’iflerin eğitici nitelikli olmalarına özen gösterilmiştir. Bu bölümü, dergimizde kalın siyah puntolarla yer almamasına rağmen derginin 21. sayısından son sayısına kadar müstakil bir bölüm gibi kabul edebiliriz.

Bahçe dergisinde *Letâ’if* bölümünün yer alması ile ilgili 21. sayının 167-168. sayfasında şu bilgiler yer almaktadır: “Ma’lumdur ki, çiçek güneşin sıcaklığıyla neşv ü nemâ bulursa da fazla sıcaklık çiçeği kurutur. İşte insanoğlu da çiçeği benzer. Her ne kadar tahsil-i kemâlât ile terbiye olsa da çocukluğunda kuvvet ve idrâkinin üstünde tahsil görmesi, onun hastalanmasına sebep olur. Bundan şu

anlaşılır ki çiçek, yetiştirilirken aynı zamanda serinliğe de ihtiyaç duyar. İnsan da tahsil ve terbiyeden sonra eğlenceye de muhtaçtır. İşte bu sayıdan sonra (21. sayıdan sonra) *Bahçe*'mizde küçük küçük latîfelere yer vereceğiz. Bununla kalbinizin ferahlamasını sağlamaya çalışacağız. Bu hikâyelerin ahlâkî yönleri de olacaktır.”

Letâ'if ile ilgili derginin 25. sayısının 199. sayfasında yer alan “Özrü Nâ-makbûl” başlıklı yazıdan bir örnek verelim:

“Bir adamın kolunu pire ısırması. Adam pireyi hemen yakalayıp kırmak için tahtanın üzerine koymuş. Pire: ‘A insafsız, ben seni azıcık ısırılmışım. Sen ise benim canıma kast ediyorsun. Eğer ber senin canına kast etmiş olsaydım bu kıstada senin hakkın vardı.’ demiş ise de adam: ‘Seni habis seni. Senin elinden ancak bu kadar fenalık gelebilir. İşte onu da gösterdin.’ deyip pireyi helâk etti.” Burada; ‘fenalık yolunda gücünün hepsini kullandıktan sonra âciz kalan birisinin âcizliği onun ömrünü kurtarmak için yetmez.’ ana fikri çıkmaktadır.

Muhâverât-ı Nâfi’a: ‘Faydalı Konuşmalar’ anlamına gelen bu bölüm yine kalın puntolarla dergide yer almamasına rağmen derginin 17. sayısından itibaren 40. sayıya kadar devam etmektedir. Bu bölüm, dergide farklı başlıkların altında karışık bir şekilde yer almaktadır. Burada coğrafi bilgiler ve çocuklara yönelik nasihatler söz konusu edilmektedir. Coğrafî bilgiler öğrencilere daha iyi aktarılabilmesi için diyalog şeklinde dergide yer almaktadır. Buna bir örnek verelim:

Coğrafya-yı Politikiyye:

Şakird: ----- Geçen derste Avrupa kıt’ası 16 büyük parçaya ayrılıp her kısım bir padişahın zîr-i hükmünde olarak cümleden biri Devlet-i ‘Osmâniyye’dir, demiştiniz. Bu derste de memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye’yi beyan eder misiniz?

Hoca: ----- Avrupa kıtası 16 memlekete taksîm olduğuna göre cihet-i cenûbunda vâki’ beş memleketden birincisi Rumelî-i şâhânedir ki, makkarr-ı hükümeti İstanbul şehridir.

Şakird: ----- İstanbul'u hangi padişah fethetti?

Hoca: ---- İstanbul'u Fatih Sultan Mehmed fethetti. Eskiden Kostantiniyye idi. Cenubda bulunan 5 memleketten ikincisi Yunan memleketidir ki, makarr-ı kraliyeti Atina şehridir.

Şakird: ----- Bu Atina nasıl bir yerdir?

Hoca: ----- Eskiden Atina şehrinde çok âlim yetişti. Hatta Eflatun bile Atinalıdır.

Şakird: ----- Üçüncüsü kimdir?

Hoca: ----- Cenubda bulunan beş memleketten üçüncüsü İtalya ülkesidir ki, fi'l-asl Sicilya'dır. Sicilya ve Sardunya Krallıkları, Venedik diyarı ve bazı dükalıkları şâmil ise de muahharen Sardunya Devleti, Harâbe-i Sicilyatîn, yani Nopoli'dir. Napoli Krallığı, zabt ü memâlikini kendi mâlikine ilhâk ederek, İtalya devletinin unvanını almıştır. İtalya Devletinin pâ-yı tahtı Roma şehridir. Meşhur şehirleri; Torino, Floransa, Napoli şehirleridir. (Bu diyalog devam etmektedir.)

Derginin 39. sayısının 309. sayfasında “Mülâhazât-ı Hikemiyye” başlığı altında şu özlü sözler yer almaktadır:

- *Dost, dünyada en güç kazanılan şeydir.*
- *İnsanı felâket ve idbâr terbiye eder.*
- *İnsanın zekâsı, kavlinden ve ahlâkı, fiilinden anlaşılır.*
- *Şecâ'at nâmusun kıymetini hayâta takdîm etmektir.*
- *Gençliğin birinci zîneti salâh ve âfiyettir.*
- *Hasıs olan ganî aylıksız hazîne bekçisi gibidir.*

Derginin yukarıda saydığımız birçok önemli özelliğiyle Türk kültür tarihinde kendisine bir yer edindiği anlaşılmaktadır. Bunu o dönemde Avrupa'ya açılma ve Avrupa'daki yenilikleri Osmanlı toplumuna aktarma gayretleri ile irtibatlandırabiliriz. Çocuk dergileri içinde en uzun çıkan dergilerden olan *Bahçe*;

Avrupa'dan haberler, çeşitli edebî, kültürel, sanatsal, sosyal, pozitif bilimlerden çeviriler içerdiği için toplumun ilgisini çekmiştir. Dergi her sayıda 8 sayfa olarak çıkmıştır. Her sayfada üç sütun bulunmaktadır. Bu sütunlar küçük puntolar hâlinde okuyucuya sunulmuştur. Yani derginin 1 sayfası günümüzdeki dergilerin iki sayfasına denk gelmektedir. 40 sayı çıktığına göre dergi 320 sayfa devam etmiştir. Her sayfası 2 sayfa gibi değerlendirildiğinde derginin yaklaşık 600-700 sayfa civarında tuttuğu söylenebilir Bu da derginin muhtevasının dolu dolu olduğunu bize göstermektedir.

Derginin çocuklar ve gençlerin topluma faydalı bireyler olabilmesi için onlara edebî ve ahlakî bilgileri vermesinin yanı sıra, Avrupa'daki yenilikleri, okuyucularına aktarması ve onları her yönden güzel bir şekilde yetiştirmeye çalışması, okudukları okullardaki derslere yardımcı olması gibi olumlu yönlerinin yanında, bazı olumsuzluklar da göze çarpmaktadır. Meselâ, dergideki noktalama işaretlerinde yanlışlıklar söz konusudur. Soru işaretinin yerine ünlem, ünlemin yerine soru işaretinin kullanılması, soru işaretinin yanlış yerde bulunması, virgülün ve noktalı virgülün çok az kullanılması, bir kelime veya cümlenin tırnak içinde gösterilmesi gerektiği yerlerde parantez içine alınması vb. gibi yanlışlar bize Şinasî ile Türkçeye giren noktalama işaretlerinin o dönemde halâ oturmadığını göstermektedir³². Bir de dergimizde çeviri metinlerin olmasından dolayı, anlatım bozukluklarına da rastlanmaktadır.

1858 yılında Osmanlı Devleti bünyesinde açılan kız rüşdiyeleri ve 1860'larda mevcut olan Dâru'l-mu'allimât, kızların toplumda önemli vazifeler ifâ edeceğini göstermesine rağmen dergimizde kadınlara yeteri kadar yer verilmemesi –dergide kadınlarla ilgili sadece iki makale vardır.- derginin olumsuz yönlerinden birisidir, diyebiliriz.

Dergide kadınlarla ilgili iki makaleden birisi derginin 12-13. sayfasında yer alan “Kadınlara Hizmet” başlıklı makaledir. Burada bir kadının vazifesini erkeğin yerine getiremeyeceği, kadının anne rolünün çok önemli olduğu ve erkek çocukları

³² Tanzimat döneminin önemli çocuk dergilerinden olan *Mümeyyiz* dergisinde de yukarıda bahsedilen noktalama işaretleri ile ilgili eksiklikler vardır (Yavuz Bayram, “Türk Edebiyatında İlk Çocuk Dergisi Mümeyyiz”, **Hece**, Sayı: 104-105, Ankara 2005, s.484-500.).

okutarak bu millete hizmet eden bir nefer; kız evlatlarını ise milletine, devletine kendini adayan, erkeğe hizmet etmekle vazifeli bir model olarak yetiştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Makalede kadının; sadece neslin devamını sağlayan, vatana, millete evlat yetiştiren anne rolünün olması ve aynı zamanda kadınların kendilerini kocalarına sevdirmekle yükümlü bir birey kabul edilmesi, derginin kadınlara bakış açısını ortaya koymaktadır, diyebiliriz.

Kadınlara ilgili diğer bir makale dergimizin 27. sayısının 209-210. sayfasında yer almaktadır. Makale, “Fevkalâde” başlığını taşımaktadır. Bu makalede çocukların ilim tahsil etmelerinde anne ve babalarının önemli rolleri olduğu; onların güzel ahlâka sahip olması, edep ve âdâb öğrenmelerinde mekteplerin önemli bir fonksiyon icra ettiği üzerinde durulmaktadır. Bu kadar güzel ilim yuvaları olan mekteplere çocuklarını göndermeyenlerin heva ve heveslerine kapılıp hareket ettikleri ve yanlış düşüncelere sahip oldukları makalede vurgulanmaktadır. Ailenin çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiği, onları her konuda takip etmesinin önemi de makalede belirtilmektedir. Çocuklarına yeteri kadar ihtimam göstermeyip onların nerelerde vakit geçirdiklerine aldırmayan anne ve babaların çocuklar büyüdüklerinde hayırsız evlatlar olmaları neticesinde onların arkalarından çok beddua ettikleri de makalede söz konusu edilmektedir. Babaların çocuk yetiştirme konusunda birçok eksiklikleri olduğu ise makalede şöyle işlenmektedir:

“Bazı babalar kız çocuklarını ‘adam sen de, kadın olana okumak neymiş. Okutayım da sonra dostuna name mi yazsın?’ gibi gereksiz sözlerle kızlarını mekteplere vermekten çekiniyorlar. Halbuki bir kızın bir erkek kadar, belki daha fazla ilim öğrenmesi gerektiğini birçok baba düşünmemektedir. Bir kıza ilim öğrenmek lâzım değil, âdetâ şarttır. Zira kadınlarımızın câhil kalması, medenî bilgilerinin olmamasının kötü sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Çocuklar beş altı yaşına kadar tabîî olarak annenin himayesinde olduklarından, kendileri nereye çekilirse oraya giderler. Annesinden iyi bir terbiye almış çocuk, ilerde bu terbiyesinin semerelerini görür. Kötü terbiye almış çocuğun ise hayatta ne kadar yüksek mevkilere gelirse gelsin, ne kadar zengin ve zekâ derecesi yüksek olursa

olsun terbiye eksikliğinden dolayı, toplumdaki hal ve hareketlerinden onun nasıl bir terbiye aldığı ortaya çıkar.”

Yukarıda aldığımız kadınlarla ilgili ikinci makalede, birinci makalede vurgulanmayan kız çocuklarının mutlak okutulması ile ilgili hususlar oldukça önem arz etmektedir. Bu makalede Türk toplumunun ahlâklı, medenî bir toplum olmasının yolunun; bilgili, edepli, görgülü kadınlardan geçtiği dile getirilmektedir. Çocuklar toplumun geleceği açısından çok önemlidir. Çocuklara şuuraltı müktesabâtını da en iyi anne verebilir. Dergide kadınlara az temas edilmekle birlikte bu makale bir hayli önemlidir. Kadın, Osmanlı'nın bazı dönemlerinde anne rolünün dışında toplumu yönlendirebilecek aktivitelerden biraz yoksun kalmıştır, denebilir. Oysa bir milletin ahlâken, edeben, ilmen gelişmesi erkek ve kadının birlikte hareket etmesine bağlıdır. Dergiye gelen pek çok okuyucu mektubunda hiçbir bayanın yer almaması, o dönemlerde bayanların eğitim-öğretim hayatında birtakım örf ve âdetlerden dolayı yeteri kadar öne çıkmamasını göstermektedir, diyebiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bahçe Dergisinin Muhtevası

Bahçe dergisinde çocukların eğitim, bilim, bilgi, görgü ve genel kültürlerini arttırıcı ve onlara toplumsal bilinci aşıl原因ıcı yazılar kaleme alınmıştır. Dergi çocukların hoşça vakit geçirmelerini sağlamasının yanı sıra, onlara yeni ve pratik bilgiler vererek, onları yaşadıkları topluma hazırlama amacını gütmektedir. Buna bağlı olarak derginin muhtevasını farklı alanlar oluşturmaktadır. Zevkli ve eğlendirici yazılarıyla dergi çocuklarda ilgi uyandırmış, onlarda edebî ve sanatsal zevkin meydana gelmesine sebep olmuştur, diyebiliriz. Ayrıca derginin çocuklara okuma alışkanlığı kazandırma hedefinin de olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çocukların kelime dağarcığını zenginleştirerek, onların düşünme ve yorumlama kabiliyetlerini geliştirmek ve yaşadıkları hayatı tanımalarına vesile olmak da derginin diğer gayelerindedir.

Dergisinin ilk on sayısında çeşitli bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler belirli başlıkların altında değil, karışık olarak verilmiştir. Derginin 10. sayısından son sayısına kadar (40. Sayı) ele alınan konular düzenli başlıklar altında okuyucuya sunulmuştur. Bunun sebebini derginin baş muharrirlerinden olan Nihal Bey “İfâde-i Hâl” başlığı altında kaleme aldığı yazıda dile getirmektedir. Yazıda Nihal Bey; Edirne’ye gittiğini elinde bulunan dergide yayımlanacak bazı yazıları Avni Bey’e teslim ettiğini, Avni Bey’in rahatsızlanması üzerine dergi basımının tashihiçilere bırakılması neticesinde bazı saçmalıkların dergide yer aldığını; Avni Bey’in iyileşmesinden ve kendisinin Edirne’den İstanbul’a dönmesinden sonra bu hataların

giderileceğini, dizgicilerin yanlışlarının da ortadan kalkacağını, bu şekilde *Bahçe*'yi okuyucuların istifadelerini sunacaklarını söylemektedir.

Derginin muhtevasını maddeler halinde sıralayalım:

1. Ahlâk

Derginin muhtevasının önemli bir kısmını *ahlâk* oluşturmaktadır. Burada farklı konular okuyucuya sunulmuştur. Çocukların şahsî ve ahlâkî yönlerini geliştirecek konular kaleme alınmıştır. “Ana-babaya hürmet, birlik olmak, çalışarak hayatta kendine yer edinmek, edepli olmak, eğitim-öğretime önem vermek, inançlı olmak, kibirden uzak durmak, sağlıklı olmaya özen göstermek, yardımsever olmak, zamanı doğru kullanmak, ailenin önemi” vb. hususlar bazen makale, bazen de kısa hikâyelerle nazara verilmeye çalışılmıştır. Derginin ilk 10 sayısında *ahlâk* konusu fazla işlenmemekle birlikte, 11. sayıdan itibaren bu konuyla ilgili bir başlık açılarak, konu düzenli bir şekilde işlenmiştir. Şimdi ahlâkla ilgili bazı yazıları verelim:

Derginin 7. sayısında “Ahlâk-ı Hasene” adlı küçük bir başlığın altında şunlar dile getirilmektedir: “İnsanı üç şey şereflemiştir. Bunlar: İlim, edep ve güzel ahlâktır. Üç şey de insanın kınanmasına sebebiyet verir: Cahillik, bilgisizlik, kötü ahlak.” Burada güzel ahlâk, soru-cevaplarla geniş bir şekilde işlenmektedir. Güzel ahlâk denilince; sadakat, iffet, kanaat, emniyet, güzel arkadaş, nezafet, cömertlik, yardımlaşma, sağlığı korumanın anlaşılması gerektiği yazıda vurgulanmaktadır.

Derginin 8. sayısının 57-58. sayfasında “İffet” başlığının altında İffetli bir kimsenin ırzını ve malını özellikle dilini korumakla görevli ve iffetin insan hayatında ne kadar önemli bir yeri olduğu vurgulanmaktadır. Yazıda ayrıca “Hıfzu'l-lisân selâmetü'l-insân” adlı güzel sözün manası olan “Allahu Zülcelâl lisanını hıfz eyleyen kimseye bela ve kazayı hiçbir vakitte layık görmez ve görmek de şanıdan değildir.” sözü dile getirilmiştir.

10. sayıda “Memdûhiyyet” başlığının altında Mehmed Ali; çocukların ebeveynlerine ve hocalarına karşı itaat etmelerini, onların nasihatlerini dinleyerek mekteplerine düzenli bir şekilde gitmelerini, boş zamanlarını ders çalışarak değerlendirmelerini, kötü söz söylememelerini ve aynı zamanda sokaklarda ve cami avlularında ceviz oyunu oynamayıp kendilerini yalan söylemeye alıştırmamalarını anlatmaktadır.

12. sayıda M. Ali'nin kaleme aldığı “Hâzâ min-Fadli Rabbî” başlıklı yazıda; Allah'ın bize ihsan ettiği nimetler karşısında bizi insanlıkla şereflendirdiği, akıl ve fikirle donattığı için insanların Allah'a, vatanına ve milletine karşı vazifelerinin olduğu, bunun için çok çaba sarfetmeleri gerektiği anlatılmaktadır. Yazıda devamen şöyle denmektedir: “Halimize şükretmeyip vaktimizi boş geçirip câhillik yollarında tüketirsek, ya beygir sürücüsü, ya kundura boyacısı, ya da hamal olurduk. Bu gibi kötü işlerde çalışarak para kazanmak mecburiyetinde kalırdık. Çok şükür ki, Allah'ın yardımını ile bu şekilde değiliz.” Yazıda çocukların ilimle meşgul olurken aynı zamanda beş vakit namazlarını kılıp vatanının, milletinin geleceği için güzel hizmetlerde bulunmaları gerektiği üzerinde de durulmaktadır.

Derginin 13. sayısında M. Ali *Âdem bu bezm-i dil-ârâya bir gelir / Ve bil kadr-i sıhhatini kişi dünyaya bir gelir* beyitiyle başladığı yazısında; insanın sıhhatine önem verip bunun için hayat düzenine dikkat ederek, her işini sıhhatin gölgesine sığınarak yapabilmesini vurgulamıştır. Yazıda bir insanın sıhhatine dikkat etmediği takdirde, ömründe plandığı işlerin yarım kalacağı, böyle bir insanın kimseye hayrının ve faydasının olmayacağı da dile getirilmiştir.

Derginin 14. sayısında “Azamet” başlıklı bir yazı göze çarpmaktadır. Burada büyüklük göstermemek gerektiği, insanın her zaman tevazu içinde bir ömür sürmesinin önemi üzerinde durulmaktadır.

15. sayıda “İstikâmet” başlığıyla bir yazı dikkat çekmektedir. Bu yazıda; insan için doğruluk ve dürüstlükten daha büyük bir şeref ve meziyetin olamayacağı, bir kimsede bunların bulunmaması durumunda onun insan vasfını dahi kazanamayacağı vurgulanmaktadır.

16. sayıda körebe oyunundan bahsedilerek bununla ilgili bir hikâye anlatılmıştır. Bu hikâye şöyledir: “Büyüklerden bir beyefendinin çocukları Cuma günü arkadaşlarını çağırarak oyun oynamak istemişler. Arkadaşları ile çeşitli oyunlar oynadıktan sonra, en son körebe oyunu oynamaya karar vermişler. Teker teker gözlerini bağlayıp oynadıktan sonra sıra davet ettikleri küçük misafire gelir. Onun da gözünü bağlar ve bu yaramaz çocuklar lalalarını da alıp sessiz ve gizlice gezmeye giderler. Çocuk saatlerce dolaşır ve kimseyi ebeleyemez. Eğer bir yere saklandıysanız saymam, diyerek biraz durup biraz arayıp vakit geçirir. Sonunda evin beyi eve gelir ve bu durumu görünce hem güler hem üzülür. Sonra çocuğu yanına alarak dışarı çıkarır ve ona çeşitli oyuncaklar alıp evine götürür. Kendi çocuklarını da edeplendirmek için onlara birtakım cezalar verir. Bu hikâyeden anlaşıldığına göre; haksızlığa uğrayan kişiler belli bir zaman sonra bunun mükâfatını görürler. İnsanlara haksızlık yapanlar ise bunun karşılığında cezalarını bir gün çekerler.”

Aynı sayıda “Mürüvvetli Küçük Kızlar” başlıklı bir kısa hikâyede; büyüklere hürmet göstermek, onlara yardım edip onların hayır duasını almak’ konusu işlenmektedir.

17. sayıda “İhtiyât ve Mülâhaza” başlıklı yazıda; insanın kendisine zarar verecek şeyler karşısında tedbirli olması, bir işe koyulmadan önce ayrıntılı bir şekilde düşünmesi vurgulanıp aynı zamanda aşırı tedbirli olmanın da birtakım kuruntulara ve şüpheler sebebiyet vereceği; bu durum karşısında ise insanın bazı tedbirleri aldıktan sonra tevekkül etmesi gerektiği dile getirilmiştir. Yazıda dinini iyi bilen kişilerin ahlâkını güzelleştirmek için çalışacağı ve bu ahlâk sayesinde etrafına ışık tutacağı da söz konusu edilmiştir.

19. sayıda “Bir Çocuğa Oyun da Lazımdır” başlığı altında şunlar dile getirilmektedir: “Çocukları oyuna teşvik ettiğimiz anlaşılmasın. Bizim isteğimiz çocuğun, hocasının verdiği dersleri yapıp güzelce çalıştıktan sonra edebi ile anne ve babasından izin alarak tatil günlerini veya boş vakitlerini oyun ile değerlendirmesidir. Arzu ettiğimiz oyun ise nasıl bir oyundur? Sokaklarda koşturup bağırıp çağırmak, oynamak değildir. Günümüzde Avrupa’da bu kurallara riayet

olunuyor. Okul öğrencilerinin her gün oyun oynamaya mahsus vakitleri vardır. Demek ki, bir çocuğa oyun da lazımdır. Fakat bu boş vakitlerini okuyup yazmaya ayırması daha iyi değil mi? Bunu bize soracak olsanız şöyle bir açıklama yaparız. Çocuk istikbalini düşünemez. Bunun için hep çalışsınlar, deriz. Fakat çocuğun akranları dışarıda oynarken çocuğun aklına ders girmez. Bunun için ebeveynlerin, çocuklarını terbiye edeceğim derken büsbütün terbiyesiz ve câhil bırakmamak için ara sıra oyun oynamaya da izin vermeleri gerekir.” Bu yazıda belirtilen ‘çocukların oyun oynayabileceği, fakat oynamasa daha iyi olur.’ düşüncesi bize göre çok doğru değildir. Çünkü çocukluk çağlarında oyun oynayan çocuklar rûhen ve bedenen daha sağlıklı büyürler.

21. sayıda “Tembel Olan Adamlar Mes’ûd Olamaz” başlıklı yazıda; insanın devamlı çalışması gerektiği, tembel insanlarla arkadaşlık kuran kişilerin de tembel olacağı üzerinde durulmaktadır.

22. sayıda “Sır tutma” konusu işlenmektedir. Burada insana verilen bir sırrın emanet olarak görüldüğü, bu sırrı ifşâ etmenin doğru olmadığı ve sır ifşâ edildiğinde, kişilerin güveninin sarsılacağı işlenmektedir.

23. sayıda “Kardeşlik Hukuku” başlığını taşıyan ahlâkla ilgili yazıda; insanın kardeşi gibi sevdiği kişilere samimiyet ve muhabbet göstermesi, onları kıskanmayıp onların sıkıntılarını kendi sıkıntısı gibi bilip elinden geldiğince iyilik yapmaya çalışması gerektiği üzerinde durulmuştur.

32. sayıdaki yazıda; iyi kalpli bir insan ile kötü kalpli bir insan karşılaştırılmaktadır. İnsan yüzünün, kalbin dostu olduğu; insanın kalbi kötüleştikçe yüz ifadesinin de değişeceği, kalbi güzel duygular ve muhabbetle dolu olan kişinin de yüzüne bunun aksedeceği vurgulanmaktadır.

36. sayıda “Bir Nasihat” başlığını taşıyan yazıda; anne ve babaların çocuklarına karşı sert sert konuşmaları karşısında çocukların buna üzülmemesi, her hâlükârda onların emir ve yasaklarına uymaları gerektiği, bununla birlikte ağızdan çıkan her sözün çok önemli olduğu dile getirilmiştir.

2. Edebiyat

Bahçe dergisindeki ana konulardan bir diğeri de *edebiyattır*. *Edebiyat* daha çok ruh ve duygulara hitap ettiği için çocukların ve gençlerin gelişmelerinde, olgunlaşmalarında, terbiyelerinde önemli görevler îfa etmektedir.

Tanzimat'tan sonra gazete ve dergilerin ortaya çıkmasıyla halk gazete ve dergiye ilgi duymaya başladı. Halkın bu ilgisini gören muharrirler Tanzimat ile birlikte edebî yenilikleri gazete ve dergiler vasıtasıyla halka duyurmaya ve tanıtmaya çalışmışlar, bu yeniliklerin de devamını sağlayabilmek için genç nesli bu noktada önemli görmüşlerdir. Bu sebeple gazete ve dergilerin içinde edebiyat konularına yer verilmiştir. Dergimizde de bunun örneklerini çokça görüyoruz. Derginin yazı heyetine göre *edebiyat* çocukların ve gençlerin meramlarını karşılarındaki insanlara daha rahat anlatabilmelerinde önemli bir vasıtaadır. Tanzimat ile birlikte Batıdan aldığımız edebî türlere ait yazıların hemen hemen hepsini *Bahçe* dergisinde görmekteyiz. Bunun bilincinde olan dergide; derginin 1. sayısından başlayıp 32. sayıya kadar devam eden Tanzimat döneminin önemli edebî türlerinden olan bir roman bulunmaktadır. O dönemin âdetlerine uygun olarak roman dergide tefrika hâlinde yayımlanmıştır. Romanın ayrıca Tanzimat döneminde yazılan diğer romanlardaki özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunu “Türler” bölümünde “Roman” türünü anlatırken belirteceğiz. Bu roman tam olarak bitirilememiştir. Bir sayısı 8 sayfa olan bir derginin 1-1,5 sayfası sadece bu romana ayrılmıştır. Ayrıca tezimizin “Türler” bölümünde geniş olarak vereceğimiz Dîvan şiirlerinin de dergide hatırı sayılır derecede yer tutması derginin edebiyata ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Dergide yer alan şiirlerin çoğunun kasîde şeklinde yazıldığı, o devrin önemli devlet adamları hakkında kaleme alındığı görülmektedir. Bu da bize *Bahçe* dergisinin devlet büyükleri ile iyi geçinmeye çalıştığının, bu kişilerin maddî, manevi desteklerini arkalarına almak istediğinin bir göstergesidir, diyebiliriz.

Dergide çokça yer alan hikayelere baktığımızda ise bu hikayelerin kıssadan hisse tarzında olduğunu söyleyebiliriz. Bir konu çocuklara ve gençlere iyi kavratılmak istendiğinde bu türe başvurulduğunu görüyoruz. Dergimizde yer alan

hikâyelerin genellikle basit olduğunu görüyoruz. Her kesime hitap eden dergimizin bu hikâyelerle daha çok çocuklara seslendiğini düşünebiliriz.

Tanzimat döneminin özelliği olarak Batı'dan edebiyatımıza giren makale, fıkra, sohbet gibi türlere -birbirinden tam olarak ayırt edilemese de- de dergide rastlıyoruz.

3. Tarih

Bahçe dergisinde konular ele alınırken birçok konunun tarihî alt yapısı incelenmeye çalışılmıştır. Yani *tarih* dergide önemli konu başlıklarından birisi sayılabilir.

Derginin 5, 6, 7, 8, 10. sayılarında bir dizi hâlinde “İnsan” adlı makalede insanın yaratılışı, insanoğlunun kavimlere ayrılması ve dünyaya yayılması; tufan hadisesi ve bu hadisenin dünyadaki etkileri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. 5. sayıda geçen makalede insanlık tarihi ile ilgili şunlar ifade edilmektedir: “İnsanoğlunun yaratılışı çok eski, fakat yeni bilgiler ışığında o kadar eski değildir. Bu tabiri çok garip karşılamayın. Dünyanın yaratılışından bu zamana kadar bazı hayvanların soylarının tükendiğini fosillere bakarak tespit edebiliyoruz. İnsanın dışındaki canlıların çok eski zamanlarda yaratılmasından hareketle, aslında insanın birtakım canlılara göre çok da eskiden yaratılmadığı ortaya çıkmaktadır. İnsan zannedildiği gibi 7, 8, 10, 15 bin senelik mahluk olmayıp ne zaman yaratıldığı tam olarak bilinemeyen Allah'ın özel bir donanımla dünyaya halife kıldığı bir mahluktur. Son dönemlerin önemli ilim sahalarından olan Jeoloji geliştikçe bizim insan hakkındaki bilgilerimiz de artacak, insanoğlunun mükemmel bir tarihi ortaya konacaktır. İnsanoğlunun yaratılış serüvenini jeolojik bilgilere göre değil, kutsal kitaplara göre açıklamamın daha doğru olduğu kanaatiydeyim. Bundan dolayı insanın yaratılışını kutsal kitaplara göre açıklamaya çalışacağım. Allahu Teâlâ Hazretleri dünyayı ve onu süsleyen hayvanları, bitkileri yarattıktan sonra Hz. Âdem'i topraktan halk edip Hz. Havva'yı da Hz. Âdem'e eş olarak seçmiştir.” (Yazı buradan devam ediyor.)

Derginin 6, 7. sayılarında yer “İnsan” adlı makalede Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten yer yüzüne gönderilmesi, meleklerin Allah’ın emrine uyarak Hz. Âdem’e secde etmeleri, fakat şeytanın secde etmemesi, Nuh Tufanı gibi konular tarihî ve dinî perspektifle okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır.

Bahçe dergisinin 26. sayısının 204. sayfasında Emin Osman’ın tarihle ilgili “Târîh-i Umûmî” adlı yazısıyla karşılaşıyoruz. Bu yazıya göre: ‘Tarih’in iki anlamı vardır. Birincisi: Bir olayın meydana geldiği veya bir mektubun yazıldığı zamandır. Diğer anlamı ise: Geçmiş zamanlarda yaşanan olayların anlatıldığı zaman dilimidir. Eski zamanlarda meydana gelen olayların hepsi bir yere yazılmış bir kitap, demektir. Bu sebeple tarih üç şeyden alınmıştır: Semavî kitaplardan, müverrihlerden ve bazı yerlerde keşfedilen eski eserlerden. Tarih iki kısımdır. Birincisi; genel tarih, ikincisi; özel tarih. Genel tarih; Hazret-i Âdem’den bu ana kadar olan olayları anlatır. Özel tarih ise yalnız bir devletin teşekkülünden, bulunduğu ana kadar cereyan eden olayları anlatır.

Derginin 26. sayısından son sayısına kadar tarihle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Bu yazıları kaleme alan Emin Osman tarihi üçe ayırmaktadır. İlk çağ, Orta çağ, son çağ. İlk çağ; Hz. Âdem’den Hz. İbrahim’e kadar olan dönemdir. Hz. İbrahim’in hayatı burada anlatılmaktadır. Orta çağda ise Arap soyundan olan Amalikalıların Mısır’ı oluşturduğu dile getirilmekte ve Mısır tarihi çok geniş bir şekilde işlenmektedir. Son çağ ise maalesef derginin yayın hayatına son vermesi dolayısıyla anlatılamamıştır.

Emin Osman derginin 34. sayısında “Ayosofya Beyanındadır” başlıklı yazısında; Ayasofya’nın büyüklüğünden, içinde bulunan oymalı sütunların çokluğundan, duvarlarında olan çeşitli yerlerden getirilen mermer taşlardan, ihtişamlı olup emsalsiz bir yapı olduğundan, Kostantiniyye ahşabından inşa edildiğinden ve ona ‘Rabbanî bir hikmet’ manasına gelen ‘Ayasofi’ adı verildiğinden, Kostantiniyye ahşabının yanmasıyla mabedi Modosius’in yenilediğinden, Kayser Justinyanus zamanında ortaya çıkan büyük bir isyanda bu muhteşem yapının tekrar tahrip olduğundan, sonra halka tesellî olması ve halkın bu büyük mabedle övünmesi düşüncesiyle tekrar muhteşem bir mabedin inşa

edildiğinden, mabedi inşa edenlerin Timus ve İsidirus isimli kişiler olduğundan, Ayasofya'nın büyüklüğünü anlatmak için iç ve dış ölçülerinden bahsetmiştir. Yazının devamında Osmanlı zamanında Sarı Sultan Selim'in Ayasofya'yı tekrar restore ettiği ve nihayet Abulaziz Han zamanında ise büyük bir tamirat ve tecdüde gidildiği söz konusu edilmiştir.

4. Fen Bilimleri

Bahçe dergisinin çok yönlü bir dergi olması, bu derginin farklı konuları bünyesinde derc etmesini sağlamıştır. Yani dergi vasıtasıyla çocukların ve gençlerin iyi bir bilgi birikimine sahip olabilmeleri için dergide farklı konulara temas edilmiştir. Bu konulardan birisi de *fen bilimleridir*. *Fen bilimlerinin* dergide müstakil olarak yer alması 19. yüzyılın bir bilgi çağı olmasıyla yakından alakalıdır, diyebiliriz. Pozitif ilimlere o dönemde özellikle Avrupa'da çok rağbet ediliyordu. *Bahçe* dergisinde de pozitif ilimlerin ayrıntılı olarak anlatılması bunun bir yansımasıdır, şeklinde düşünebiliriz. Bu konuda dergide soru-cevap metodu kullanılmıştır. Temsilî olarak öğretmen, öğrencilerine bir fen dalına ait sorular sorarak, öğrencilerinden cevap almayı beklemektedir. Karşılıklı diyaloglarla okuyucuyu sıkmadan okuyucuya pozitif ilimlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Bu soru-cevaplarda deneyler de yer almaktadır. Meselâ, derginin 1. sayısının 4-5. sayfasında yer alan deneyle öğrencilere yer çekimi kanununun belletilmeye çalışıldığı diyalogları aşağıda gösterelim:

“Muallim: ----- Mahmut, şu kırk paralık bakırı ve bakır kadar büyüklükteki kâğıt parçasını al.

Mahmut: ----- Bu pek güç bir şey değildir. İşte efendim, buyurun.

Muallim: ----- Eğer sen bunları yüksek bir yerden kendi hâline bırakacak olsan onlardan hangisi daha evvel düşecek, zannedersin.

Mahmut: ----- Şüphesiz kırk paralık bakır.

Muallim: ----- Niçin?

Mahmut: ----- Bakır para kâğıttan daha ağır olduğu için yer onu daha çok çeker.

Muallim: ----- Sen bana pek bilgili gibi geldin. Yerin cisimler üzerine etki ettiğini ve cisimleri çektiğini bildiğini düşünmezdim. Şöyle diyeyim: Pozitif ilimler bizi her şeyden haberdar ederse de doğru bilmek bizi bazen hataya sevk eder. Nitekim, şimdi sana yukarıdaki olayda bahsedildiği gibi gerçek olarak bir kâğıt parçası al, parmaklarının arasında bükerek bir yuvarlak yaptıktan sonra tekrar yere at.

Mahmut: ----- Lâkin bu fark nereden geliyor? Bu defa kâğıt parçası öncekinden pek çabuk yere düşüyor. Hemen hemen bakır para gibi.

Muallim: ----- İşte, anladın. Demin pek acele ettin. Dinle. Takriben 2 metre uzunluğunda bir şişe boru içine bir bakır kuruş ile o büyüklükte bulunan bir kâğıt parçasını koyayım. Borunun ağzı vidalı musluk ile kapatılmış olsun. Şimdi boruyu baş aşağı çevirirsek akçe ile kâğıdın eşit olmayan zamanlarda yere düştüğünü görürüz. Bu, seni şaşırtmamalı. Çünkü bu deney, demin senin havada yaptığın deneyin aynısıdır. Havayı tahliye etmeye mahsus olan şövalyeyle borunun havasını boşaltalım. Boruda şimdi hava yoktur. Bak, boruyu baş aşağı ediyorum. Gördün mü? Akçe ile kâğıt beraber düştü.

Mahmut: ----- Bu pek acayib. Havanın burada girişi olduğunu düşünemiyorum. Cismi düşüren de hava değildir.

Muallim: ----- Tamam. Havanın, cismi düşürmeye girecek yeri yoktur. Fakat karşı gelip düşmesine engel olmasıyla sür'atini kısaltır. Bu iki cisimden hangisi olursa olsun; (yere) atılan bir cisim havası tahliye olunmuş borudan daha sür'atle düşer

Mahmut: ----- Ben bu hususta havanın lüzûmunu anlamakta güçlük çekiyorum.

Muallim: ---- Meselenin nezaketi hasebiyle senin anlamamana şaşırmam. (Diyaloglar diğer sayıda devam etmektedir.)

Dergide çocukların ve gençlerin ilmî gelişiminde önemli bir yeri olan matematik ve geometri ile ilgi konu anlatımları vardır. Bir takım problemler verilip bir sonraki sayıda bu problemlerin çözümleri okuyucuya aktarılmıştır. Matematik ve geometride oran-orantı, köklü sayılar, uzunluk ölçüleri ve bunların birbirlerine çevrilmesi, ağırlık ölçüleri ve bunların çevrilmesi, olasılık, daire, çap, açılar, üçgenin çeşitleri, yarı çap, dikdörtgen gibi konular işlenmiştir.

Derginin 15. sayısının 117. sayfasında Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kullanılan ölçü ve para birimlerinden bahsedilmektedir. “Sikkelerin Kıyaslanması” başlığı altında şunlar ifade edilmektedir: *Sikkelerin vâhid-i kıyâsîsi Franktır. İşbu Frank, gümüş ve bakır halîtasının kıymeti olup dokuz kısım gümüş ile bir kısım bakırın ittihâdından hâsıl olmuş 5 gram ağırlığında bulunan bir cisimden ibârettir. Kendi muzâ’afı olan vâhid-i mu’înelerin ism-i mahsûsları olmayıp 10 Frank ve 100 diyerek telaffuz olunur.*

Derginin aynı sayısında Osmanlı para birimleri ile ilgili şu hususlar göze çarpmaktadır: *Bir kuruş = 4 para; bir para = 3 akçe; 1 akçe = 4 pul; 1 Osmanlı lirası = 100 kuruş; 1 gümüş mecdiye = 20 kuruş; 1 kıyye = 500 kuruş; 1 pul = 100.000 kuruş; 1 çeyrek mecdiye = 5 kuruş.* Bu para birimlerinin dergide yer alması derginin değişen para birimlerini çocuklara ve gençlere belletmek istemesindedir, denebilir.

Derginin yine aynı sayfasında Osmanlı döneminde kullanılan ölçü birimleriyle ilgili bilgiler de söz konusudur. Bunlardan örnekler verelim: *Bir zirâ’î Osmânî (dirsekten orta parmağa kadar olan uzunluğa zirâ’ denir) = 24 parmak; 1 parmak = 10 hat; 1 hat = 10 nokta; 1 zirâ’ = 2 ayak; 1 kulaç = 2 zirâ’; 1 mil = 3500 zirâ’.* Bu ölçü birimleri görüldüğü gibi oldukça karışıktır. Osmanlı Devleti bu karışıklığı ortadan kaldırmak için Avrupa’da kullanılan birtakım ölçü birimlerine yavaş yavaş geçmektedir.

Burada ağırlık ölçüleri de okuyucuya sunulmuştur: *1 kıyye (okka) = 400 dirhem; 1 dirhem = 4 denk; 1 denk = 4 kırat* “Buğday, arpa ve darı gibi hubûbâtın ölçülmesinde ‘kile’ kullanılır. Bu ‘kile’ ölçüsü farklı farklıdır.”

Dergide verilen matematik problemleri ve bunların çözümleri ile ilgili derginin 1. sayısının 7. sayfasından bir örnek alalım: *1. mes'ele: Mecmû'ları 43 olup birincisine 3 zam ve ikincisinden 8 tarh olundukta birbirlerine müsâvî olan adedler nelerdir?* Bu probleme derginin 2. sayısında şöyle cevap verilmiştir:

$$s + 'a = 43... (3)$$

$$s + 3 = 'a - 8... (3)$$

(3) mu'adelesinden ('a) ma'lûm farz edilerek (s) 'nin kıymeti hallolundukta $s = 'a - 8 - 3$ ıslâh olundukta

$s = 'a - 11$ (s) 'nin kıymeti (11) mu'adelesinde mahalline vaz' edildikte

'a - 11 + 'a = 43 olup ıslâh edildikte

3 'a = 53 tarafeyn-i meçhûlün emsâliyyesine taksîm olundukta

'a = 53 / 3. Bu dahi 'a = 1 / 3 36 olur.

('a) 'nin kıymeti (1) mu'adelesinde mahalline vaz' olundukta

$s + 1 / 3 36 = 43$ ıslâh olundukta

43 43 olup matlûb sâbit olur.

5. Coğrafya ve Kozmoğrafya

Dergide *coğrafya* ve *kozmoğrafya* oldukça önemli bir yer tutmaktadır. *Bahçe*'nin hemen hemen her sayısında bir coğrafya konusu işlenmektedir. *Coğrafya* dergide kendi içinde ayrılmaktadır. Matematiksel coğrafya, beşerî coğrafya, siyâsî coğrafya. *Coğrafyaya* vâkıf olunabilmesi için bir takım coğrafi terimlerin ilk önce öğrenilmesi gerektiği belirtilmektedir. Dağ, tepe, vadi, ova, yayla, deniz, okyanus, göl, nehir, dere gibi terimler açıklanmıştır. Ayrıca coğrafyanın neden önemli olduğu üzerinde de dergide durulmaktadır. Meselâ 18. sayının 140. sayfasında geçen diyaloglarda bir muallim öğrencilerine coğrafyanın

niçin önemli olduğunu şöyle anlatıyor: *Bir ilme başlamadan o ilmin meziyet-i fevâ'idini bilmelidir ki, ileride olunacak muhsenâtını tasavvur edip o vech ile sa'y ve gayret oluna. Bu sebebden durunuz, size coğrafya tahsilinin fevâ'idini göstereyim: Evvelâ bir adam iskân eylediği hanesinin derûnuyla hem-civâr bulunan komşularının âdât ve ahvâlini bilmez ise gâyetle mutazarrır olup ve belki bir sâniye bile rahat geçinemeyeceği bedîhî olduğu ve bu kâ'ide yalnız efrâd-ı nâs haklarında cârî olup milel ve tavâ'if-i âlem dahi aynen böyledir. Durunuz, daha güzel anlamanız için bir misal getireyim: Meselâ siz bir tâcir bulunmuş olsaydınız da coğrafya ilmini bilmeseydiniz farzen tütün veya pirinç mahsulünün en iyi ve en ucuzunun nerede husûl bulunduğunu bilemeyeceğinizden tabîi eşyâ ve erzâk celbine tahi muvaffak olamadığınız takdirde elbet tâcirlik edemeyip bu zararınızdan ahâlî, belde dahi hisse-mend olurlar. Bundan başka daha pek çok şeylere medâr-ı küllîsi var ise de şimdilik zihinlerinizin karışmaması için bu kadarcıkla iktifâ edelim.*

Dergide 16. yüzyıldan itibaren yapılan coğrafi keşifler üzerinde de durulmaktadır. Bu coğrafi keşifler sayesinde Avrupa zenginleşmiş ve ilerlemiştir. Derginin bahsettiği keşiflerden bir örnek verelim: “Kristof Kolomb’un Hindistan’a gitmek üzere planladığı büyük deniz seyahati, Avrupalıların Batı Hind Adaları dedikleri Amerika’nın keşfini sağladı. Aslında Kolomb’un bu seyahate çıkmaktaki gayesi, Hindistan’a yeni bir yol bularak Avrupalıların ticaretini kolaylaştırmaktır. Dünyanın yuvarlak olduğunu biliyordu. Fakat dünya üzerinde bu kadar geniş yüzölçümüne sahip memleketlerin olduğunu bilmiyordu. Devamlı batıya giderse Hindistan’a ulaşabileceğini düşünüyordu ve gemilerine, devamlı batıya gidin, şeklinde emir veren Kolomb O zaman çizilen haritalarda Amerika olmadığı için ne tarafa gideceğini tam olarak bilemeyerek yola çıktığından hiç kimse onun tekrar geri döneceğini tahmin etmiyordu. Devamlı yol alan Kolomb, fırtınalı denizlerle karşı karşıya gelmiş, deniz seyahati boyunca neredeyse hiç kara görmemişti. Yanındaki insanlar geri dönmek için çok ısrar ettilerse de o, geri dönme niyetinde değildi. Cesurca yoluna devam etti. Kolomb, Atlas Okyanusu’nu geçerek Batı Hind Adaları’ndan birinin önüne geldi. Karaya çıkar çıkmaz, burasının Hindistan olduğunu zannetti. Buraya Batı Hint Adaları adını verdi. Böylece bilinen

Hindistan'ı Doğu Hint, yeni keşfettiği Hindistan zannettiği yeri ise Batı Hint Adaları diye isimlendirdi. Bu adanın sakinleri gemileri görünce çok şaşırdılar. Çünkü bu zamana kadar ne Avrupa'dan ne de Avrupa'da yaşayan insanlardan haberdardılar. Kolomb ve yanındakiler buradan elde ettikleri hazinelerle İspanya'ya döndüler. Avrupa'nın diğer memleketleri keşfedilen bu yeni dünyayı duydu ve gemilerle yeni dünyaya doğru yolculuğa çıktılar. Bu kişiler Amerika'ya gidip zavallı fakir yerlilerin güzel memleketlerini ellerinden aldılar. Panama Boğazı ile etrafındaki parlak sular İspanya'nın hissesine düşmüştü O zamanlar içi inci ile dolu olan bu yerleri İspanyollara teslim ettiler. Bir sene sonra İspanya'da Sevilla şehrine çok yüklü miktarda inci getirdiler. İspanyollar burada altın da aradılar ve bu sırada birçok Amerikan yerlisini katlettiler.” (Sa. 7-8)

Dergide yukarıda bahsettiğimiz Amerika kıtasının keşfinin yanı sıra Orta Afrika ülkelerinin keşfi üzerinde de durulmaktadır. Bu bölgenin ilk defa Mösyö Levingston tarafından keşfedildiği belirtilmektedir. Kendisi bir misyoner olan Levingston 1853-1856 yıllarında Güney Afrika'dan hareket ederek batıya doğru ilerlemiştir. 1866'ta İngiltere'ye dönmüş, sonra tekrar Afrika'nın keşfi için Afrika'ya gitmiştir. Onun esas amacı, ticareti geliştirerek misyonerlik yapmaktır. O aynı zamanda Avrupa'ya Afrika'dan köleler de getirmeyi düşünüyordu.

Dergide o dönemde büyük gelişmeler gösteren Çin ve Japonya da ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Derginin 29 sayısında Japonya ile ilgili şu ifadeler rastlanmaktadır: “Japonya'nın ormanlık ve tepelik bir yer olması, denizle çevrili bulunması, burada ikâmet eden kişilerin Fuji Dağı ile övünmesi burayı görülmeye değer kılmaktadır. Japonya'da bahar günleri sıcak ve genellikle yağışlıdır. Buna rağmen umumiyetle hoş bir havası vardır. Kışın soğuk günlerde halk deniz kıyısındaki evlerinde oturmaya devam eder. Tokyo şehri her daim zümrüt gibi yeşil olup çiçekleri her vakit filiz verir. Fuji Dağı'nın resmine bakılırsa dağ, duman içinde kalmış gibi gözükür. 1549 senesinde Fransız Keviye ve Katolik seyyahlar Japonya'ya gidip Japonlardan rağbet gördülerse de papanın bütün dünyaya hükmetmeye hakkı olduğunu ilan ettiklerinde, memlekette kovuldular. Onların ta'lîmatlarına uyan ve bunları kabul edenler de öldürüldüler. Japonlar bundan sonra Hristiyanlığın batıl bir din olduğuna dair fermanlar çıkarmışlardır. Bu fermanlardan

bazıları bu güne kadar sokak başlarında asılı olarak durmaktadır. 1854 yılına kadar hiçbir hükümet Japonya'ya gidememiştir. Japonya'nın derebeylerine Samurati adı verilir. Bunlar Japonların askerî ve ulemâ sınıfındandır. Japonya'da da Türklerdeki gibi kadın kocasına çok önem verir. Kocasını vefat ettikten sonra evin erkek çocuğu o evden sorumlu olur. Japonya gençlerin iyi yetişmesi için başka ülkelere çocuklarını göndermiş orada tahsil görmelerini ve lisan öğrenmelerini istemiştir. İngiltere ve Amerika'dan öğretmenler çağırarak okullarında; yeni icat edilen âlet, edevât ve makineleri ticaret ve ziraatte kullanmak üzere onlardan öğrenmiş ve bu âletleri daha sonra kendileri yapmaya başlamışlardır. Japonlar kendi inançlarını terk ettiklerinden dolayı dinsiz kabul edilirler. Hristiyanlar Japonya'da çok sayıda İncil dağıtmışlar ve Japonların Hristiyan olacaklarını zannetmişlerdir. Fakat sukût-ı hayâle uğramışlardır. Çünkü Japonların pek çoğu Hristiyan olmamıştır. Eğer biz de birkaç hocayı Japonya'ya gönderseydik muhtemelen birkaç milyon Japon İslâm nuruyla şerefleeneceklerdi.

Dergide Dünya'nın yuvarlaklığı; Dünya'nın Güneş, Güneş'in Dünya etrafında dönmesi; gece ve gündüz oluşumu; Güneş sistemi; Güneş sistemi içerisinde yer alan o zamana kadar keşfedilen gezegenler; yıldız toplulukları; atmosfer tabakaları; Güneş ve Ay tutulması; rüzgârın teşkili; yağmurun yağması, bulutların oluşumu ve bulut çeşitleri gibi konular işlenmektedir.

Güneş ve Güneş sistemi ile ilgili derginin 6. sayısında şu hususlar yer almaktadır. "Güneş, ışığı ve sıcaklığı ile bizi ihya eder. Güneş'in etrafında pek çok yıldız vardır. Bu yıldızlar Güneş'in etrafında dönerler ve Dünya da bu yıldızlardan birisidir. Bunların hepsine de güneş topluluğu adı verilmektedir. Bunlar karanlık olup Güneş'ten ışık ve sıcaklık alırlar. Gökyüzündeki yıldızlara baktığımızda, birbirlerine olan mesafelerini bozmadıkları ve birtakım yıldızların sabit olup bazılarının ise gezici olduğu anlaşılmaktadır. Güneş topluluğunu oluşturan yıldızlar ise hareket eden yıldızlardır. Bugüne kadar keşfedilen ve görülen yıldızların sayısı 150'yi geçmiştir. Güneş'e en yakınından başlayıp âlete ihtiyaç olmaksızın görülen yıldızların isimleri Utarid (Merkür), Zühre (Venüs), Arz (Dünya), Müşteri (Jüpiter), Zühal (Satürn), Uranüs ve Neptün'dür. Bunların yarıçapları farklıdır. Daire şeklinde

hareket ederler. Güneş de hareket hâindedir. Henüz keşfedemediğimiz pek çok gök cismi birbirinin etrafında döner.

Dünya'nın Güneş'ten uzaklığı yüz elli milyon kilometre olup kendi etrafındaki dönüşünü 365 gün 6 saatte tamamlar. Güneş, Dünya'dan 1.442.000 kere daha büyüktür.

Dünyanın uydusu aydır.

Kuyruklu yıldızlar hareket halindedir. Bunlar bazen görülür, bazen de kaybolurlar.

Güneş sisteminin içinde yer alan gezegenlerden başka gökyüzünde birçok parlak yıldız da görülür. Bu yıldızların üç dört bini gözle görülebilmekteyken, teleskopla bunların birkaç milyonu görülebilmektedir. Yıldızların Dünya'ya uzaklıklarını şimdiye kadar ilim heyetleri hesap edememişlerdir. Bu yıldızlar Güneş gibi parlaktır ve ışık verirler.

Bu kadar yıldıza bir ad verilemeyeceği için bu iş ile uğraşanlar bu yıldızlara “yıldızlar topluluğu” veya “burç” ismini koymuşlardır. Bu burçların en meşhurları, “küçük ayı” ve “büyük köpek”tir.”

Dergide bu sayıda geçen yukarıdaki yazının sonunda: “Bu kadar büyük âlemi hayal ettiğimizde bu âlem bir küçük âlemmiş gibi bize görülür. Bu kadar büyük âlemin merkezinde Dünya'nın bulunduğunu farz edersek ona göre Dünya'nın dışındaki âlemleri tasvir etmek çok küçüktür.” ifadeleri yer almaktadır.

6. Dil Öğretimi

Derginin konuları arasında dil öğretimi de yer almaktadır. 13. sayıdan 28. sayıya kadar çocuklara ve gençlere Farsça, Fransızca ve Türkçe dilbilgisi kuralları kısa derslerle, bazen diyaloglarla belletilmeye çalışılmıştır. Bu diller dersler hâlinde okuyucuya sunulmuştur. Dergide hangi dil olursa olsun önemli olanın doğru

okuyup yazmak olduğu belirtilmektedir. Yani bir dili öğrenmedeki temel husus, o dildeki kelimeleri doğru yazıp doğru telaffuz etmektir.

Yabancı dil öğrenmenin önemi ve faydası hakkında derginin 15. sayısında “Yabancı Dil Tahsilinin Fayda Derecesi” başlığıyla bir makale yer almaktadır. Makalede: “Avrupa devletlerinin ilerlediğini görüyoruz. Biz de onlar gibi ilerlemeliyiz. En gelişmiş devletlerden olan Fransa’nın 50-60 yıl önce kat ettiği ilerlemelerin maalesef farkında değildik. İlerlemede geç kaldık. Medeniyetler seviyesine ulaşabilme konusunda ilk adımlarımızı genellikle 19. asrın ortalarından itibaren attık. Geri kalmaktan ancak çok çalışarak ve çaba göstererek kurtulunabilir. İlerleme denilen kavram; ticaretin, ziraatin, sanatın, tıbbın vb. ilerlemesiyle ortaya çıkar. Bütün bunlar için en önemli unsur dildir. İlerleme gösteren Avrupa devletleri içinde Fransa’yı örnek verelim; Fransa Cumhuriyeti, Mısır’ı istilâ ettiğinde İskenderiye Kütüphanesi’nde bulunan kitapları Mısır ulemâsıyla beraber Fransa’ya götürdü. Şark Mektebi adıyla okullar açıp Fransız çocuklarına Arapça, Farsça öğretti. Az vakit içinde bu dilleri öğrenen gençler birçok kitabı Fransızcaya tercüme ettiler. Tıp, ziraat, ticaret gibi ilimlerde ilerleyerek büyük bir güce ulaştılar. Öyleyse, ilerleyebilmenin bir yolu da dil öğrenmektir. Bu sebeple dil öğrenmeye çalışılmalı, bu noktada çok gayret edilmelidir. Üç dil bilen, üç insan gibi olur. Avrupa devletlerinin hangisinde olursa olsun bir okul hocası haritayı öğrencisinin önüne götürüp: ‘Bakınız, büyük devletlerin etrafında hangi devletler varsa o devletlerin dillerini öğrenip ilimle ilgili olan kitapları ve risaleleri alınız. Zira onlarda yararlanılacak çok şey vardır.’ dediği dile getirilerek okuyucular dil öğrenmeye teşvik edilmektedir.”

7. Sağlık

Dergide sağlık konusu üzerinde de durulmuştur. Çeşitli makale ve kısa yazılarla sağlığın öneminden bahsedilmiş, bazı hastalıklar tanıtılmıştır. İnsanın en önem vermesi gereken şeyin sağlık olduğu, insanın sağlığı elinden gidince hiçbir şey yapamayacağı üzerinde durulmaktadır. Dergide ayrıca hasta olan insanların

kullanacakları ilaçlarla ilgili bilgiler de vardır. Sağlıkla ilgi aşağıda birkaç makaleden örnekler verelim:

39. sayının 305. sayfasında innsan vücudunun sıhhati ve sıhhatli olmak için neler yapılması gerektiği ile ilgili bir makale göze çarpmaktadır. Makalenin adı “Şübbân-ı ‘Asra Nesâyih” başlığını taşımaktadır. Makale şöyledir: “İnsan için sıhhat ve vücuduna itina göstermek en önemli hususlardandır. Bir insan aklını ve fikrini korumak isterse o, sıhhatine dikkat etmelidir. Bedenin azaları olan akla daha fazla ehemmiyet vermek gerekir. Çünkü bütün azalar ona hizmet etmektedir.

Bir kişi sıhhati için zararlı gıdalardan kaçınmalı, fazla yemek yememeli ve rastgele önüne gelen her yemeği midesine indirmemelidir. Ayrıca vücuda zararlı olan içecekleri –özellikle sarhoşluk veren şeyleri- içmemeli, rutubetli yerlerde oturmamalı, uyku zamanında uyanık olmamalıdır.

Bir insan hazımsızlık yapan şeyler yer, bedeninin azalarını sıkan elbiseler giyer ve vücudu hareketsiz bırakırsa birçok sıkıntıya dūçâr olur.

Bazı kişiler ilaç üretimiyle meşgul olurlar. Halbuki bu ilaçlar çoğunlukla sağlam vücutları bile kötü eder. Birtakım insanlar hasta olduktan sonra tedavi olmak için ilaç kullanırlar. Bunun yerine sıhhatine dikkat ederlerse buna gerek kalmız.”

Derginin 7. sayısında “Kurbağacık” başlığını taşıyan yazıda; kurbağacık denilmekle küçük bir kurbağanın anlaşılması gerektiği, bunun bir hastalık olduğu, bu hastalığın gereksiz ve uygunsuz şeyleri yemekten, aşırı bir şekilde karnı doyurmaktan, iksir gibi ilaçlar kullanmaktan ileri geldiği, bu hastalığın mideye ekşilik verdiği ve midede iltihap oluşmasına sebep olduğu, ağızda, diş etlerinde, dilde, boğazda, bağırsaklarda, küçük beyaz yaraların olduğu ve bu yaralara da ‘kurbağacık’ adı verildiği belirtilmiştir. Yazı şöyle devam etmektedir: “Bu hastalık boğazda ve ağızda olduğu zaman 9 dirhem bal ile bir dirhem gayet ince dövülmüş çay birbirine karıştırılarak kaşık sapının ucuna bez sarılarak yara gibi şeylerin üzerine sürülürse iyi gelir. Eğer vücutta görülmeyen yerlerde ise serinlik verici ilaç içilmelidir.”

32. sayının 254. sayfasında “Dişlerin Temiz Tutulmasına Dair Tedâbir” başlığını taşıyan makalede şu hususlar dile getirilmektedir: *Bir adam dişlerinin beyaz olmasını isterse aç karnına ve yemekten sonra sade veyahut içine bir miktar*

(‘Ûde’l-kahz) ruhu damıtılmış suyla yıkamak lâzımdır. Bir de sabahları misvak ve fırça ile temizlenmelidir. Dişlerin beyazlandırılması için bazı tozlar isti’ mâl olunur. Hâlbuki bunların ekserisi zararlıdır. Dikkat olunmalı, tabiatında ekşi olan tozlar demirin bile cevher ve cilâsını götüreceği ma’lûm olduğuna nazaran dişleri her halde ifsâd edeceğine şüphesiz yoktur. Tu’ munda ekşilik olanlar bilinip de ihtirâz edilmesi lâzımdır. Bunu bilmek ise (Ay)çiçeği ile boyanmış kâğıt üzerine su ile sürülüp kırmızılık zuhûr ederse ekşi olduğu anlaşılır. En a’lâsı sabahları erkenden kömür tozu ve kına kına yaprağı tozu dişleri beyazlandırmak için menfa’atlidir. Yemek yedikten sonra dişlerin arasında kalan şeyleri tahtadan hilâl ile çıkarmalı ve yemek ne soğuk ne sıcak olmalıdır. Bir de dişiyle katı şey kırmamalıdır.

Derginin 38. sayısında “Terli Terli Dondurma Yemenin Zararları” başlıklı yazıda; havalar sıcaklayınca çocukların dışarı çıkıp koşuşturmasından dolayı terledikleri, vücutlarındaki hararet sebebiyle soğuk bir şeye ihtiyaç duydukları, dondurma ve soğuk su içerek bu ihtiyaçlarını karşıladıkları, terli olan kişinin rüzgâra çıkmasının bile uygun değilken dondurma yemesinin ve soğuk su içilmesinin neticesinin çok kötü olacağı, bunun boğazlarda iltihaba sebebiyet vereceği üzerinde durulmaktadır. Bir de geceleyin başı açık yatmanın uygun olmadığı, bu şekilde yatıldığında fena bir şekilde nezle olunacağı yazıda ifade edilmektedir.

8. Hayvanlar

Dergimizde çeşitli hayvanlarla ilgili bilgiler de yer almaktadır. Çocukların bu bilgilere ilgi göstereceği açıktır.

Derginin 11. sayısında büyük hayvanlardan olan “ayı” anlatılmaktadır. Ayının hem Avrupa, hem Asya hem de Amerika’da bulunduğu; sıcak bir yer olan Afrika’da yaşamadığı üzerinde durulmuş, ayıların yaban hayvanların sınıfına girdiği, bitkilerle beslendiği, ayrıca balı da çok sevdiği belirtilmiş, soğuk olan memleketlerde kiş mevsiminde ayının aylarca bir şey yemeden kiş uykusuna yattığı söz konusu edilmiştir.

Dergimizin 12. sayısında ayı balığı tanıtılmaktadır. Bu hayvanın et ile beslendiği, çeşitli büyüklüklerde olduğu anlatıldıktan sonra şekli tarif edilmiştir. Ayaklarının farklı olduğu, bu yönüyle diğer hayvanlardan ayrıldığı, dört ayağı olduğundan ön ayakları ile bir şey tutup arka ayakları ile yüzdüğü dile getirilmiştir. Daha sonra ayı balığının derisi ve eti arasındaki yağın çok değerli olduğu, bazı türlerinin kürkünün çok kıymetli olduğundan dünyanın soğuk iklimlerinde binlerce kişinin ayı balığı ile uğraştığı, bunların bazıları aslana benzediği için deniz arslanı, bazıları da file benzediği için bunlara deniz fili adının verildiği dergide anlatılmıştır.

Derginin 272. sayfasında “Hayvânatın Takribî Müddet-i Hayatları” adlı yazıda; hayvanların yaklaşık olarak kaç sene yaşadıkları üzerinde durulmuştur. Yazıya göre; ayı 20; kedi 10; inek 20; deve 100; köpek 20; ceylan 100; fil 400; tilki 15; tavşan 7; beygir 30; arslan 70; büyük siyah karga 100; gergedan 20; ada balığı 1000; kaplumbağa 100 sene ortalama hayat sürmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

Türlerine Göre Yazılar

Bahçe dergisinde çeşitli edebî türler yer almaktadır. Bunlar; şiir, roman, biyografi, makale, mektup, hikâye, eleştiri, deneme, sohbet, fıkra ve haber yazılarıdır.

1. Şiir

Dergide şiir olarak divan edebiyatı nazım şekilleriyle yazılmış şiirlere yer verilmiştir. Bunlar kaside, gazel, tercî'-i bend, terkîb-i bend ve şarkı türündedir. Bunların dışında müfred beyitlere de rastlanmaktadır. Şiirlerin diline bakıldığında, sade bir dille kaleme alınmadığı fark edilecektir. Dergide şiirlerin ağırlıklı olarak kaside türünde yazılması, beyitlerin dilinin biraz ağır olmasına sebebiyet vermiştir, diyebiliriz. Aslında çocuklara hitap eden bir dergide halk şiiri örneklerine de rastlanması beklenirdi. Fakat bu tür şiirleri dergimizde tesadüf edilememiştir. Şiirlerden örnekler verelim:

Kasîde: Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Müdürü Ahmet Hamdi Efendi ilme çok önem verdiği ve yüce himmetleriyle *Bahçemizi* takdir ve taltif ettiği ve edebiyatı mühim olarak gördüğü için *Bahçenin* imtiyaz sahibi Kemal Efendi onun hakkında fesahatli bir kaside yazmıştır. Biz de bunu *Bahçemizde* sunmaktan gurur duyuyoruz:

Yâ habbezâ bu dürr-i emîn-i ma'ârife

Kim zât-ı akdesiyle ulûm oldu pâyidâr

Bir fâzıl-ı zamâne vü âlî-makâm kim

Fazlıyla etdi âlemi mesrûr u nâm-dâr

Nev-sâle kân-ı devlete bir mürşid-i lebîb

Bî-vâye kân-ı devlete esbâb-ı iftihâr

Yanî müdür-i kâmil ü te'lîf ü tercüme

Hamdî efendi ol gül-i gül-zâr-ı rûzigâr

Yâ Rab bekâ-yı ömrünü tâ rûz-ı haşre dek

Eyle (Kemâl)-i izz ü celâliyle ber-karâr

(Sa. 22, s.174.)

Tarih düşürmeyle ilgi de bir misal verelim:

(Târîh-i Sâl-i Cedîd-i Rûmî)

Müjde ver pâdişeh-ı asr-ı ferîde

Dense etmekde duâ ömr-i mezîde

(Avniyâ) söyle tamâm bir târîhini kim

Şükr atdık kademi sâl-ı cedîde

1297

(Sa. 22, s.174.)

Kasîde: İskân-ı Muhâcirîn Şubesi Reisi ve Özbekler Dergâhı Post-nişîni reşadetli Şeh Süleyman Efendi Hazretlerinin yeni yıl hakkında inşâd ve lutfen *Bahçemize* irsâl buyurmuş oldukları muvaşşah³³ tarîkiyle bir mısra'ı Fârisî, bir mısra'ı Türkî ve her bir mısraın ilk harfinden Sultan Abdulhamîd Han Hazretlerinin nâm-ı şevket-penâhîleri terkîbi çıkmakta olan kasîde-i hayret-nümâlarının *Bahçemize* derciyle ibrâz-ı mefharet eyleriz:

(S) Serîr-ârâ-yı şevket şehriyâr-ı ma'delet-perver

(L) Lîvâsında muharrer suresi innâ fetahnânın

(T) Tulû' hergiz nisâ-zed inçnîn-i hûrşîd-i 'âlem-tâb

(A) İmâm-ı müslimîn hem iftihârı cümle insânın

(N) Nemî îd bed-nisân (nişân) ? hem vücûdiş hâric-i ez-imbân

(A) Uluvv-himmet Sikender-menzilet bir böyle sultânın

(B) Bülend-ikbâl ü nîgû-baht u zerrîn-taht ü sâhib-tâc

³³ Divan şiirinde her mısraın ilk harfinin yukarıdan aşağı doğru okununca bir isim çıkacak şekilde düzenlemiş şiire verilen isimdir. Buna *istihrâc* da denir (Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1997, s.493.)

(D) Dil-ârâ mı mu'îni şîr-hâhı her müslmânın

(Ü) Esâs-ı ma'delet zâhir-şüd ez-rûz-ı cülûs-ı ô

(L) Lek-enderlik hârâbâtı yapıldı milk-i dünyânın

(H) Hakîmâ Kirdigârâhî fe-yevmen Hudâvendâ³⁴

(M) Mu'ammer eyle yâ Rab pâ-yi tahtın âl-i'Osmânın

(İ) Yekâyek ez-ser-i her mîsrâ'am harfî be-kef ârî

(D) Dil-ârâ ism-i ra'nâsı çıkar zebende sultânın

(Recâ)³⁵ Becidd ü pâyân-kerd ü nakşî güft-i in târîh

Saîd ola nice sâl-i nevi sultân Hamîd hanın

1297

(Sa. 24, s.187.)

Mersiye³⁶: Bu mersiye Harbiye Nezâreti Muhâsebât ve Tedkîkât-ı Muhâsebât Dairesi Reisi meşâhîr-i şu'ârâ-yı asırdan Saâdetli Kâzım Paşa³⁷

³⁴ Bu mısram vezni bozuktur.

³⁵ (Dergideki dipnot): Bu mısradaki *recâ* kelimesinin noktalı harfi olan *cimin* ebced hesabıyla üç adedi asıl tarih olan altındaki mısralarla beraber sayılması bir usüldendir.

³⁶ Bu mersiye terkîb-i bend şeklinde yazılmıştır.

³⁷ Kâzım Paşa eskiden Arnavutluk şimdi ise Bosna-Hersek'in sınırları içinde bulunan Koniçe kasabasında 1821 yılında dünyaya gelmiştir. O zamanlar Mora Vak'ası'ndan dolayı Rumeli bir hayli karışık olduğundan babası Hüseyin Bey ailesini alarak İstanbul'a yerleşti. Kâzım Paşa ilk tahsiline İstanbul'da başladı. Dîvân-ı Humâyûn kaleminde çıraklık yaptı. Gençliğinde Mühimme Odası'na devam etti. Zekî ve istidatlı olmasından dolayı âmirlerine kendisini sevdirek Livâ Kitabeti'nde çalışmaya başladı Hersekli Ârif Bey ve Leskofçalı Galib Bey gibi devrinin meşhur şair ve

Hazretlerinin Vak'a-i dil-sûz-ı şehâdet hakkında nazm ve inşâ buyurmuş oldukları mersiye-i ciğer-suz-ı belîganeleridir³⁸.

Her kim abîd-i muhlis-i rabbü'l-a'lâ olur

Sultân-ı âlem olsa dahi mübtelâ olur

Ashâb-ı kurb kısmetine derd ü gam düşer

Erbâb-ı bu'd kurb-ı belâdan cüdâ olur

Tefsîr olunsa ser-i hutût-ı mükevvenât

Her noktası nefîce-i hükm-i fezâ olur

Bir esbâb-ı hükm ü hikemdir bu ne revâk

Döndükçe türlü türlü garâbet-nümâ olur

Yandık bu hükm-i hikmete ammâ çi fâide

ulemasıyla ülfet ederek şiir ve nesrini geliştirdi. Namık Kemal ve Ziya Paşa'dan da etkilendi. Şiirlerinde Nef'i ve Fehim tesiri de görülmektedir. Bedevî ve Halvetî tarikatlerine intisap etmiştir. *Mekâlîd-i 'Aşk* adlı Peygamber Efendi'mizin ailesiyle ilgili şiirlerin yer aldığı 7 bölümlük bir mesnevîsi bulunmaktadır. 1876 yılında Meclis-i Meb'ûsân dağılınca Avrupa'ya giden Mithat Paşa ile ilgili hicivler yazarak zamanının büyüklerine yaranmak istemiştir. Abdülhak Hamid, Musa Kâzım Paşa'nın yazdığı hicivyelerden son derece rahatsız olmuş ve onu tenkit etmiştir. Kâzım Paşa yeni edebiyat taraftarlarınınca nefret edilir, eski edebiyat taraftarlarınınca ise sevilirdi. 1890 senesinde Üsküdar'da vefat etmiş ve Aziz Mahmud Hüdâyî Dergâhı Haziresi'ne defnedilmiştir. Dili açık, kültüfetsiz ve kuvvetlidir. Yazdığı bazı mersiyelerde lirik ifadelere rastlanmaktadır. Fakat şiirlerinin bütününe bakıldığında şiiriyetten yoksun olduğu görülmektedir (İsmail Hakkı Ertaylan, "Kâzım Paşa" **Türk Edebiyatı Târîhi 1-IV**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011, s.87-92.).

³⁸ Musa Kâzım Paşa'nın Arap harfleriyle basılı bir divanı (*Dîvân*, 1328 (H.), İstanbul) bulunmaktadır. Bu divan tarafımızca incelenmiş ve yukarıda verilen mersiye bu *Dîvân*'da rastlanmamıştır.

Kilk-i zebân bürîde-i mikrâz-ı lâ olur

İnsân için ikâmete yol yok bu arsada

Her kim gelirse âzim-i dâr-ı bekâ olur

Abdulazîz Hanı düşün hem-rev-i cümleden

Kim hâl ü şânı mâ-sadak-ı müddeâ olur

Mâh-ı felek medâr idi elbet felekde mâh

Bedr-i münîr olunca husûf âşinâ olur

(Nâdir kılar erîke-i dünyâyı cilvegâh

Bir öyle merhametli inâyetli pâdişâh)

Hakkâ ki bir vücûd-ı fezâyil-nisâb idi

Sultân idi kerîm idi âlî-cenâb idi

Olmuşdu unsurunda ayân pâdişahlık

Hâmî-i dîn ü devlet-i şer' ü kitâb idi

Seyr eyleyen sanırdı³⁹ münevver cemâlini

Rûz-ı saâd-i 'îyde bir âfitâb idi

Kalbi selîm ü azmi kavî himmeti bülend

Fikri metîn ü re'y-i rezîni savâb idi

Cem'-i tezâda var idi zâtında iktidâr

İdrâki pîr ü tâli' ü ikbâli şâbb idi

Tîgi vücûd-ı kevkeb-i a'dâya kâtı'a

Kilki riyâz-ı hâtır-ı ahbâba âb idi

Eylerdi tîg-i satvetine ser-fürû' cihân

Mihr-i sipihr-i kevkebe vü mehe rikâb idi⁴⁰

Teslîm ederdî hâmesini haçer-i kazâ

Ol rütbe fehmi tîz ü sözü şu'le-tâb idi

(Sâd-hayf ü sâd-dirîg ki birkaç cehennemî

³⁹ Kelime metnimizde *sanır idi* şeklinde yazılmıştır. Bu biçim vezne uymadığı için yukarıdaki şekli tercih ettik.

⁴⁰ Bu mısradaki vezin bozuktur.

Hal' ü şehîd ettiler ol şâh-ı efhamı)

Rüşdî Celâl ve Nûri vü Avnî vü Midhatin

Bir de nakîzi ile müsemmâ musîbetin

Fahrî Alî ve Seyyid ile beş nefer dahi

Cellâd-ı dîv-sîret ü ef'î tabîatin

Zehr-âba nûş-ı gadri olup ol şeh-i kerîm

Çekti kemân-ı sahtını tîr şehd-i silemin (?)

Gadrin bu rütbesinde dahi tutmayıp karâr

Azm ettiler nihâyetine deşt-i şiddetin

Şehzâdegânın ettiler imhasını murâd

Tahrîb için esasını bünyân-ı devletin

Fi'l-hâl berk-i gayret-i Bârî edip zuhûr

Çerkes Hasan mezâhiri düştü o gayretin

Katl oldu gitti sitte-i mu'teleden beri

Bu hams- i nâ-mübâreki kaldı nuhûsetin

Onlar da düştü pençe-i kânûna âkıbet

Der-kâr olup inâyeti sâhib-şerâtin

(Mînet Hudâya bulmuş ise her nasıl vücûd

Kıldı bu gizli vâkı 'ayı halka rû-nümûd)

Ebnâ-yı şevmne uyup etti zamâna hayf

Bir kahramân-ı pür-dil ü sâhib-kırâna hayf

Söndü çerâg-ı lâle-i sîr-âb-ı saltanat

Gelmez nazîri bir dahi bâg-ı cihâna hayf

Dehrin bozuldu tılsım-ı kenz-i sa 'âdeti

Düşdü ziyânı millet-i İslâmiyâna hayf

Gitti gurûba mihr-i emel rûz-ı haşre dek

İnsin çerâg-ı çarh-ı denî yana yana hayf

Kıldı vücûd-ı âlemin âsâyîşin harâb

Berk-i kazâ isâbet edip magz-ı cânâ hayf

Oldu şikeste gülbünü gül-zâr-ı şevketin

Bâd-ı hazân dokundu riyâz-ı cinâna hayf

Yoktur bunun misâli sicill-i zamânede

Gerçi zamanda eylediler çok şahâne hayf

La 'net o eşkiyâya ki billâhi görmedi

Çeşm-i felek bu mertebe bir zâlimâne hayf

(Olsun hemîşe canlarına su gibi revân

La 'n-ı Hudâ vü ta 'n-ı melek şetm-i ins ü cân)

Kâş ol zamân ki oldu o şâh-ı cihân telef

Olsaydı âsumân u zemîn ü zamân telef

Dil-hûn olup bu vak'adan şîve-i kader

Kılsayda kâ'inâtı ser-â-ser hemân telef

Ehl-i fesâdı hemçû şeyâtîn-i recm için

Nakd-i nücûmın etse idi âsumân telef

Mest etmeden şerbet-i şehâdet o dâveri

Olsaydı câm-ı Kevser ü bez-i cinân

Yârab ne kanlı kâfir imiş o pelîdler

Zıll-i Hudâyı eylediler bî-emân telef

Lâyıktır intikâmı için kılssa Zü'l-celâl

Her katre kanı uğruna bir hânumân telef

Etmışdi dest-i mâder-i eyyâm o gevheri

Kehvâre zîb edince nice nakd-i cân telef

Tecdîd olundu vak'a-i dil-sûz-ı Kerbelâ

Gûyâ Hüseyini eyledi Mervâniyân telef

(Allâh için te'emmül-i hâl eyle müslümân

Bir de o vakti fikr ü hayâl eyle müslümân)

Ansın şehâdetin o şehin âdem ağlasın

Gelsin hurûşa nâle kılıp âlem ağlasın

Her subh pâ-yı tahtını devr eyleyip nesîm

Çeksin sehâb-ı âh-ı seher şebnem ağlasın

İzhâr-ı mevc-i dehşet edip ızdırâbından

Döksün kenâra cevher-i eşkin yemm ağlasın

Dönsün şafakla şîşe-i haccâma âsumân

Kılsın hemîşe halk-ı cihân mâtem ağlasın

Yansın kebâb-ı âteşe def sînesin dög(v)üp

Etsin rebâ-ı nâle vü câm-ı cem ağlasın

Ebrin kıyâm-ı haşre kadar dinmesin yaşı

Cû-yı revân gibi sürünüp her dem ağlasın

Âbâ-i nüh-revâk edip ibrâz-ı infi 'âl

Efrâd-ı ümmehât-ı anâsır hem ağlasın

Büksün o rütbe kim feleğin ...(?)(?)

Olsun Hamîde-i fâhime (?) tev'em ağlasın

(Kılsın lisân-ı hâl ile feryâd taht u tâc

Abdülhâmîde eylesin izhâr-ı ihtiyâc)

Sad bâreka'llâh ol şeh-i zî-şân-ı kâmikâr

Zill-i Hudâ halîfe-i mahbûb-ı Kirdigâr

Şâhinşeh-i kerîm ü merâhim ...(?) ki hak

İtmiş gubâr-ı hâk-i dürin kühl-i rûgizâr

Desti riyâz-ı hâccına evvel bahâr-ı feyz

Ruhsârı evc-i saltanata mihr-i tâbidâr

Amm-i şehîdinin komayıp yerde kanını

Tedkîk-i vâkı'at ederek kıldı ahz-ı sâr

Mîzân-ı katt ü ma'deletin verdi hakkını

İhkâk-ı hakkı⁴¹ eyleyip akdâm-ı bî-şümâr

Tatbîk edip mesâ'il-i kânuna hem işi

Cânîlerin muhâkemesin kıldı âşikâr

Bâ-lutf-ı Hak netîce-pezîr oldu müdde'â

Sed eyledi derîçesini çeşm-i intizâr

Ağyâr u yâre kalmadı câ-yı mu'âraza

İkrâr-ı ehl-i cürm ile hükm oldu üstüvâr

(İcrâ edip şerîatini Rabb-i 'izzetin

Gösterdi hikmet 'âleme kânûn-ı Kudretin)

Feryâd ol gürûh-ı şekâvet-nihâddan

Ol nâşinîde şirzime-i pür-fesâddan

⁴¹ Bu kelime dergimizde *hakk* şeklinde yazılmıştır. Vezin gereği kelimeyi yukarıdaki gibi seslendirdik.

Nefrîn ol cinâyete ol ehl-i cürme kim

Mefrûd ola ezileleri her belâdan

İnsân mıdır o zümre-i nâkes kim işleri

Hemvâre inhirâf ede râh-ı sedâddan

Bak dûrbîn-i dîde-i 'ibretle ey gönül

Bed-ter değil mi her biri İbni Ziyâddan

Meydâna çıkdı şeş-cihet-i k(K)a 'b-ı fîtnenin

Geçmez ne çâre dil yine bu i'tikâddan

Vardır bu nerd-i mel'aneti oynayan daha

Bâzî-şinâs-i devlet olan rû-sevâddan

Budur hemîşe nuhbe-i mes'ûl-i bendegân

Şemşîr-i hükm-i şer'ile Rabbu'l- 'ibâddan

Nahl-i şekânın 'ırkını kat' eyleyip tamâm

Ref' eylesin memâlik-i sıdk i'tiyâddan

(Rû-yı refâh görmesin erbâb-ı mefsedet

Devr eyledikçe kâse-i eflâk ü şeş-cihet)

Âlem kim olmuş âdem için dâr-ı imtihân

Bir âdem olmaz âlem-i dünyâda kâmurân

Hubb-ı cihân ki re's-i cemî'-i hatîbedir

Elbet cihâna mâ'il olan cürm eder hemân

Reşk ü hased o ârif-i bi'llâha kim olur

Vâreste-i dü âlem ü müştâk-ı müste'ân

Devlet odur cihânda edip kesb-i nîg nâm

Âdem şehâdet ile ola 'âzim-i cinân

Nikbet odur ki Hâlik ü halkı gücendirip

Vicdâna karşı dâr-ı mezelletde vere cân

Kâzım budur hemîşe temennî vü maksadım

Oldukça ber-karâr bu ne tâk-ı âsumân

Kılsın safâ-yı nûr-ı cemâliyle kâmiyâb

Ol dâver-i şehîd-i Hudâvend-i ins ü cân

Olsun nekâl-i fahr-i ilâhiyle muzdarib

Dûzahda ol gürûh-ı şekâvet-nişân-ı şân

(Her türlü kadr ü menzilete eylesin ehakk

İki cihânda Hazret-i Abdulhamîdi Hakk)

(Sa. 39, s.310-312.)

Kasîde⁴²: Şehid mağfur Sultan Abdulazîz Han Hazretlerinin Hanedan işlerinin Nazırı Devletli Kemal Paşa Hazretlerinin Vak'a-i Fâcia hakkında inşâ buyurdıkları çiğır yakan kasideleridir ki, muteber *Vakit* gazetesinden aynen naklederek âcizâne çıkardığımız gazetenin (*Bahçe* dergisinin) edebiyat kısmını (bu kadiseyle) süsleriz.

Tâzelendi vak'a-i dil-sûz-ı deşt-i Kerbelâ

Zâhire çıkdı bir emr-i mübhem-i hayret-fezâ

Dîdelerden yaş yerine kan revân olsa sezâ

⁴² Bu kasîde Tercî'-i Bend şeklinde yazılmıştır.

La'net olsun her kim etdiyse bu kâra ictirâ

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Beş sene olmuştu zîr-i perde-i şekde nihân

Oldu tahkîka muvaffak şimdi hakan-ı zamân

Şâh-ı 'âdil Hazret-i 'Abdulhamîd-i kâmurân

Kalmadı şübhe mahalli herkese oldu 'ayân

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Bir takım ehl-i garaz tedbîr-i pinhân eylemiş

Yol bulup o şâhı idhâl-i şehîdân eylemiş

Kendine kıydı diyü dünyâya i'lân eylemiş

Korkmayıp Allâhdan bir böyle bühtân eylemiş

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Bir gürûh-ı mefsedet endîşe-i gümkerde râh

Bir takım zulm ü şekâvet-pîşe-i bî-intibâh

Kıymış ol sultân-ı bî-cürm ü günâha âh âh

Buldu ol zâlimleri şimdi şeh-i âlem-penâh

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Hayf ol sultân-ı mazlûm şeh-i âlem-i mekân

Hayf ol hakan-ı 'adl-âyîn ü İskender-nişân

Dest-i a 'dâdan müyesser olmayıp tahlîs-i cân

'Âkıbet kıldı şehîden 'azm-i gül-zâr-ı cinân

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Hazret-i şâh-ı cihân sa'y-i firâvân eyledi

'Amm-i pâki intikâmın aldı ihsân eyledi

Asdikâ-yı devleti memnûn u şâdân eyledi

Buldu o zâlimleri teşhîr-i i'lân eyledi

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Hal'inden sonra mürûr etmişdi üç gün nâgehân

Nisbetiye Kasrına med'uvv olup şehzâdegân

Anladı maksad nedir sultân Hamîd-i nüktedân

Etmeyip Kasra 'azîmet kıldılar tahlîs-i cân

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Vârisân-ı tahtı isterlerde imhâ eylemek

Bunca ma'sûmu şehîd-i tîg-i ifnâ eylemek

Sonra her neyse murâdı bir bir icrâ eylemek

Şimdi vâcib muktezâ-yı şer'i îfâ eylemek

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Nûr-ı îmândan mu'arrâ bir denî-i bed-güher

*Nîl-i sıhriyyetle olmuşdu vezîr-i kâmûr
İttifâk-ı sû'-i kasde ol da dâhilmiş meger
Kendi ikrârıyla imzâsıyla sâbit ser-te-ser*

*Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd
Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd*

*Hazret-i Abdulhamîdin mahz-ı sa'y u himmeti
Koydu meydân-ı sübûta sâhibân-ı töhmeti
Bu teşebbüs şâdumân etdi 'umûmen milleti
Görsün erbâb-ı cinâyet hükm-i hakkâniyyeti*

*Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd
Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîzi şehîd*

*Sâye-i şâh-ı adâlet-pîşede bî-irtiyâb
Ehl-i zulm ü i'tisâfın halidir artak harâb
Zâhir oldu etdi dest-i ma'delet ref'-i nikâb
Bir büyük cürm ü cinâyet eylemişler irtikâb*

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

Kâmurân etsin şeh-i devrânı dâ'im Zü'l-celâl

'Âdeti her kârda ahkâm-ı şer'a imtisâl

Görse lâyıkdır cezâsın kâtilân-ı bed-fi'âl

Kalmadı inkâra şimdi kimsede tâkat Kemâl

Dîn ü devlet hâini birkaç melâ'in ü Yezîd

Eylemişler Hazret-i 'Abdülazîz Hanı şehîd

(Sa. 38, s.301-303)

Gazel: Emin Osman, derginin 30. sayısından son sayısına kadar Hâfız-ı Şîrâzî'den bazı gazelleri Farsçadan manzum olarak tercüme etmiştir⁴³. Dergide bu gazellerin ilk önce asılları olan Farsçalarını, akabinde de Türkçelerini okuyucuya sunmuştur. Biz de gazellerden birisini aşağıda verelim:

Gazel 1: *Elâ yâ eyyühe's-sâkî edî⁴⁴r ke'sen ve nâvilhâ*

Ki 'ışk âsân nümûd evvel velî üftâd-ı müşkilhâ

Be-bû-yı nâfe-i kâher sabâ-zâ nazre bikşâyed

⁴³ Burada Emin Osman kendisinin çok iyi Farsça bilmediğini, Hâfız-ı Şîrâzî'in gazellerini elinden geldiği kadar Türkçeye çevirmeye çalıştığını söylemektedir. Bu gazellere Emin Osman 11 sayı boyunca devam etmiştir.

⁴⁴ Bu kelimenin aslında *eddir* 'döndür; çevir' şeklinde olması daha doğrudur. Fakat vezin gereği biz kelimeyi *edir* şeklinde okuduk.

Zi-tâb-ı ca 'd-ı müşkîneş çi hûn üftâd-ı der-dilhâ

Be-mey seccâde rengîn kün gered pîr-i mugân gûyed

Ki sâlik bî-haber nebûd zi-râh-ı resm-i menzilhâ

Merâ der-menzil-i cânân çi emn ü îyş çün her dem

Ceres feryâd mîdâred ki ber-bendîd-i mahmilhâ

Şeb-i târîk-i bîm ü mevc-i girdâb-ı cenîn hâ'il

Kücâ dânenîd-i hâl-i mâ sebük-bârân-ı sâhil-hâ

Heme kêrem zi-hôd kâmî be-bednâmî keşîd âher

Nihân key mânedân râzî kez ü sâzend-i mahfilhâ

Huzûrî ger hemî hâhî ez ü gâ'ib meşev Hâfîz

Metâ mâ-nelûku men tehvî de 'ad' dünyâ ve ehmilhâ

Nazmen Tercüme

Getir ey sâkî-i gül-çehre ver bir câm-ı mînâ-fâm

Ki 'aşkın evveli hôşdur velâkin tûlda çok âlâm

Sabâ kim çîn-i zülfünden çözerken nâfe-i Nükhet

O mû-yı müşk-bûyundan ne kan yundu dil-i eyyâm

Boya seccâdeni meyle bile pîr-i mugân derse

Ki sâlik bâ-vukûf olmak gerek bi'l-cümle bi'l-encâm

Bana cânâna kûyunda ne vuslat hem ne emniyet

Ki çâk-i feryâd rihletle 'ale'd-dâ'im eder i'lâm

Karanlık bir gece hem korkulu bir mevc-i bahr içre

Ne bilsin hâlimiz sâhilde râhatla eden ârâm

Murâdım üzre olmak her işim etdi beni rüsvây

Nasıl gizli kalır ol sır ki söylensin sabâh şâm

Selâmet ger dilersen Hâfızâ ayrılma yârinden

Emîn ol mâsivâdan eyle terk mihnet ü âlâm

(Sa. 30, s.237)

Şarkı:

Müjde ey dil ki bahâr eyledi tezyîn-i cihân

Oldu gül kişver-i ezhâra⁴⁵ şerefle sultân

Bülbülün nağmeleri 'âlemi kaldı şâdân

(Nakarât) Dâ'imâ geçmez ele böyle tarâvetli zamân

Biz de nûş eyleyelim bâde-i gül-rengi⁴⁶ hemân

Eyledi kesb-i letâfet ne güzel rû-yı zemîn

Reşk eder ise sezâdır ana Firdevs-i berîn

Herkesin güldü yüzü kalmadı kalb-i gam-gîn

(Nakarât) Dâ'imâ geçmez ele böyle tarâvetli zamân

Biz de nûş eyleyelim bâde-i gül-rengi hemân

(Sa. 32, s.255)

Bahariyye 1⁴⁷:

Seyr-i bahâra açıldı dağlar

Dallar fidanlar hep gonca bâğlar

⁴⁵ Bu kelime burada *ezhârda* şeklinde yazılmıştır. Oysa derginin bir sonraki sayısında verilen tashihiyle bakıldığında kelimenin yazılışının yukarıda belirttiğimiz gibi olduğu ifade edilmiştir.

⁴⁶ Bu kelime dergide *gül-rengi* şeklinde yazılmaktadır. Fakat derginin bir sonraki sayısında verilen tashihiyle kelimenin yukarıdaki yazılışının doğru olduğu belirtilmektedir.

⁴⁷ Bu bahariyenin yazarı belirtilmemektedir. Fakat aşağıda vereceğimiz 2. bahariyenin yazarının Mehmed Emin olmasından ve 2. bahariye, 1. bahariyenin devamı mahiyetinde bulunmasından dolayı 1. bahariyenin yazarının da Mehmed Emin olduğu kanaatindeyiz. Bahariye 5+5=10'lu hece veznine göre yazılmıştır. Yani dergimizde yer alan hece ölçüsüyle yazılmış az sayıdaki şiirlerden birisi yukarıdaki bu bahariyedir.

Göz yaşım ammâ sel gibi çağlar

(Nakarât) Geldi açıldı şenlendi bâğlar

Güller safâda bülbüller ağlar

Herkes değildir bu hâle memnûn

Kimi ferah-nâk kimi diğer-gûn

Sünbül perîşân lâle ciğer-hûn

(Nakarât: Geldi açıldı şenlendi bâğlar

Güller safâda bülbüller ağlar

(Sa.30, s.234)

Bahâriyye 2⁴⁸: Asrın zekî insanlarından Mehmed Emin Beyefendi'nin *Bahçemizde* yer almak üzere lutf ederek gönderdikleri aşağıda vereceğimiz gönül süsleyen eserlerindedir.

Geldi bahâr-ı nev geldi bâğlar

Sebzîn-i⁴⁹ revâya hep girdi bağlar

Teşrih edildi dallarda dağlar

(Nakarât) Her sûda cilve her yerde lâğlar

⁴⁸ Bu şiir de 10'lu hece veznine göre yazılmıştır.

⁴⁹ Burada hece veznine göre okunduğunda tamlama takısının olmaması gerekir. Fakat anlam olarak takının getirilmesi lâzımdır. Biz de takılı şekli tercih ettik.

Her köşe bir cennet şekli bâğlar

Güller güler bülbüller çeker hûn

Sünbül beneşşe şâdân u memnûn

Her lâle-i pür-zâle kadeh-gûn

(Nakarât) Her sûda cilve her yerde lâğlar

Her köşe bir cennet şekli bâğlar

(Sa. 32, s.255)

Müfredler: Dergimizde Divan şiiri türlerinden olan müfred beyitlere de tesadüf edilmektedir. Bu beyitler Şînasî'nindir.

Müfred

Her kim ki ki olur yıldızı düşkün

Göstermez ona devr-i felek gün

Müfred

Kurtulmadım âlemde bir an derd ü elemden

Sahrâ-yı vücûda geleli ketm-i 'ademden

Müfred

Ne gam uçup vatanımdan ba'îd düştümse

Yapar garîb kuşun âşiyânını Allâh

Müfred

Gönlümün 'ısk-ı vefâdır şeref ü 'unvânı

Sevenin ben kuluyum sevmeyenin sultânı

(Sa. 38, s.303)

Bazı Beyitler: Burada dergide yer alan Vâ'ik, Vâsıf, Ali Paşa, Kemal Paşa, Sünbülzade Vehbî ve bilinmeyen şairlerden beyitler verilecektir.

Lâ-edrî : *Makâl-i ta'n-ı a'dâddan ne gamdır ehl-i 'irfâna*

Atarlar taşı elbetde deruht-ı meyvedâr üzre

Lâ edrî: *Kazârâ bir sapan taşı bir altun kâseyi kırsa*

Ne artar kıymeti taşın ne kıymetden düşer kâse

Lâ edrî: *Kalem feryâd edip ağlar mürekkeb*

Bize câhil yüzü gösterme yâ Rab

Lâ edrî *Halka kin eyleme ger varsa müriüvvet sende*

Seni zemm eyleyeni medh ile kıl şermende

Lâ edrî: *Ne kahr-ı dest-i a'dâdan ne lutfu âşinâdan bil*

Kanâ'at ehli derviş ol kamu kârı Hudâdan bil

*Rahmî: Âbisten-i safâ vü kederdir leyâl hep
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar*

*Vâ'ik: İzhâr-ı aşkdan dem-i hatt-ı gaflet eyle
Arz et tabîbe derdi tımar vaktidir*

*İtlâf-ı vakt eyleme fasl-ı şebâbda
Kesb-i ma'ârif eyleye gör kâr vaktidir*

*Vâsıf: Hakka tevîz-i umûr et ne elem çek ne keder
Kıl sözüüm ârif isen gûş-ı kabûle gevher*

*Kemal Paşa: Deme 'ışk içre bana ola mı irşâd-ı tarîk
Sen hemân gir yola Allâhu veliyyü't-tevfik*

*Sünbülzade Vehbî: Bir nokta koyup mahrem ederler seni âhir
Esrâr-ı kibâra sakın olma hele mahrem*

*Lâ edrî: Lücce-i emel her câhile girdâbdır
Ârife âlâyiş-i dünyâ hayâl-i hâbdır
Bir kapıyı bend ederse bin kapı eyler küşâd*

2. Hikâye

Tanzimat dönemindeki hikâyeler *kıssadan hisse* tarzında olup genellikle bir öğüt verme gayesi taşır. Hikâye türü hakkında derginin 21. sayısının 167. sayfasında “İfâde-i Merâm” başlığı altında Emin Osman, yazacağı hikâyelerde ahlâkî unsurları göz önünde bulunduracağını ve buna ilâve olarak, kendisinin gerçek hayatta olmayan hayâlî hikâyeler anlatacağını söylemektedir. Bu konuda yazar hikâyenin tasavvurât ve hayâlattân ibaret olduğunu, hayalin bulunduğu dereceye hakikatin ulaşamayacağını söylemiştir. Bunu diğer sanat dallarıyla karşılaştırarak yapmakta ve bir ressamın resmindeki, bir şairin şiirindeki letafet ve halâvetin gerçekte olmadığını dile getirmektedir. Yazar ayrıca yazdığı hikâyelerden sonra küçük okuyucuların hikâyeyi daha iyi anlayabilmeleri için hikâyeyi hangi maksatla kaleme aldığını, yani hikâyeden nasıl bir sonuç çıktığını okuyucuyla paylaşacağını belirtmektedir. Hikâyeler umumiyetle *ahlâk* başlığı altında verilmiştir. Burada kısa hikâyeler söz konusudur. Bu hikâyeler dergimizde iki kısma ayrılır:

2.1. Tel'if Hikâyeler

Dergimizde 13 adet telif hikâye tespit edilmiştir. Bu hikâyelerden dört tanesi tefrika şeklinde, diğerleri ise tek sayıda neşredilmiştir. Ancak şu husus göz önünde bulundurulmalıdır ki, bunların arasında tercüme olan, ancak başka bir dilden Türkçeye aktarıldığına dair bir emare bulunmayan hikâyelerin de bu hikâyeler arasında yer alması muhtemeldir. Bu 13 hikâyenin içinde bulunan bazı hikâyeler öğrenciler tarafından yazılıp dergiye gönderilmiştir. Bu hikâyelerin arasında bir de muharririn *fıkra* başlığı altında aldığı fakat *fıkra* türüne girmeyen bazı kısa hikâyeler de bulunmaktadır. Bu hikâyelerin *fıkra* başlığı altında alınmalarına sebep, okuyucuyu eğlendirirken düşündürmek istenmesidir.

Meselâ; G. Avni tarafından yazılan “Kadınlara Hizmet” başlıklı makalede kadının toplum için önemli bir rol oynadığı, topluma hizmet eden fertler yetiştirdiği, bundan dolayı da bir kadının görevleri olduğu anlatılarak makalenin sonunda kıssadan hisse tarzında şu hikâyeye yer verilmiştir: “Tâbiîn-i Kirâm hazerâtından Talha isminde bir kişi şunu rivayet etmiştir: Cenazeye gitmek üzere yola çıkan bir gence bir tanıdığı, evlenecek olursan Benî İmran kabilesinden bir kız al. Çünkü onlar dirayetli olurlar, der. Bunun üzerine Benî İmran kabilesinin bulunduğu yerden geçerken bu genç, Zeynep isminde bir kızın büyüklerine karşı çok saygı gösterdiğini görüp evleneceği kızın böyle birisi olmasını ister. Daha sonra genç kızı büyüğünden ister. Ailesi kızı verir ve hemen oracıkta nikâhlanırlar. Ailesinin kızı hemen vermesi gencin aklında bazı şüphelere yol açar. Bir kere bu işe girdik, eğer anlaşılamazsam onu terk ederim, diye aklından geçirir. Kız oldukça sakin bir edayla: ‘Ben yabancı bir kıyım. Sizin huyunuzu ve ahlakınızı bilemem. Sevip hoşnut olacağınız şeyleri bana söyleyiniz ki, ben de arzunuzu ve her yönden hizmetinizi yerine getireyim. Hoşlanmadığınız şeyleri belirtin ki onlardan uzak durayım.’ der. Zeynep adlı kız güzel ahlâkı sayesinde evlendiği erkeğin gözüne girer ve böylelikle onlar birbirlerinden razı ve hoşnut olurlar. Müellif bu hikâyeyi şöyle yorumlar: Ne kadar erkeklerinizin gözüne girer ve kendinizi onlara sevdirdirseniz, o kadar bahtiyar olursunuz.” (Sayı 2, s. 13; Sayı 3, s.21; Sayı 4, s.30-31; Sayı 5, s.36.).

Sadâkat adlı hikâyede ise Alahu Teâlâ'nın sevdiği sıfatlardan birisinin sadakat olduğu, Efendimiz (s.a.v.)'in de bu tabiatla sıfatlanıp peygamberlikten evvel ona “Muhammedü'l-Emîn” denildiği belirtilerek, sadâkatın ne kadar önemli bir kavram olduğu vurgulanıp sadakat hakkında şu hikâyeye anlatılmaktadır:

“Oduncu iki arkadaş varmış. Birlikte dağa odun kesmeye gitmişler. Odunları kestikten sonra oduncunun birisinin aklına ip almadığı gelmiş. Telaşlanmış, kestiği odunları merkebe yükleyemeyeceği için üzülmüş. Arkadaşına merkebini de bırakarak ondan izin alıp ip almaya kasabaya gitmiş. Arkadaşına: ‘Beni burada bekle. Sakın bir yere gitme.’ demiş. Akşam olmuş, arkadaş bir türlü gelmemiş. Karnı da acıkmış. Çaresiz, arkadaşının sözüne sadık kalarak orada beklemeye devam etmiş. Arkadaşını uzun bir sürü bekledikten sonra şehre girişi

sağlayan kale kapıları kapandığı için köyüne de dönememiş. Gece olunca sığınmak için bir mağara bulmuş ve oraya sığınmış. Aradan biraz zaman geçtikten sonra mağaranın önüne bir adam gelmiş. Oduncu, adamı arkadaşı zannederek onun üzerine atılmış. Nerede kaldığını sormak istemiş. Adam gecenin karanlığında kendisine yapılan bu hareketten korkarak bir taşa takılmış ve mağaraya yakın olan uçurumdan yuvarlanmış. Oduncu bu durum karşısında donakalmış. Karanlıkta bu hadise karşısında bir şey yapamayacağını anlayınca sabaha kadar mağarada kalıp sabah olunca dışarıya çıkmış. Mağaranın önüne gelen adamın elindeki torbaların içlerinde altın olduğunu görmüş. Uçurumdan aşağıya düşen adam hırsızmış. Altınları saklamak için bir yer arıyormuş. Oduncu aldığı bir torba altınla koşa koşa arkadaşının yanına gelmiş. Sevinç gözyaşlarıyla altınları kendi aralarında paylaşmışlar. Arkadaşını saatlerce bekleyen adam dürüst ve sabırlı davranmasının karşılığını böylece kat kat almış (Sa. 7, s.50-51; Sa. 8, s.57).”

Bu hikâyede hiçbir sadakatin Allah tarafından mükâfatsız kalmayacağı anlatılmıştır. Hikâye sadakati anlatmakla beraber bir hırsızın çaldığı altınları iki kişi tarafından sahiplenmenin bir lutuf olarak görülmesi tasvip edilemez.

Azamet isimli hikâyede; kibrin ahlâklı kişilerde olmaması gerektiği, böyle kişilerin dünya ve ahirette kurtuluşa erişemeyeceği, zillet ve sefalet çekecekleri belirtildikten sonra kibir ile ilgili şu hikâyeye anlatılmıştır: “Ka’be-i Muazzama’da tavaf eden cemaat arasında bir adamın etrafında birçok hizmetçi ve korumasıyla büyüklük göstererek tavaf etmekte olduğunu gören bir kişi aradan bir müddet geçtikten sonra o büyüklenen adamı Arabistan’da bir köprü üzerinde dilencilik yaparken görmüş ve o kişiye neden bu hale geldiğini sormuş. O kişi: ‘Ben insanların tevazu gösterdiği yerde ta’zim ve tekebbür ettiğim için şimdi insanların tekebbür eylediği yerde tezellül ve tese’ül ediyorum.’ cevabını vermiş (Sa. 14, s.106-107).” Yazar bu hikâyeden; büyüklenenin sonucunun ne kadar kötü olduğu, insanın, ne kadar büyük bir memuriyette bulunursa bulunsun ve ne kadar zengin olursa olsun daima tevazu göstermesi gerektiği ve herkese mütevazılık gösteren kişinin kaderinin âlî olacağı sonucunu çıkarmaktadır.

Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne 5. sınıf öğrencilerinden Şevket Efendi'nin kaleme alıp dergiye gönderdiği “İyi Bakılmış Ağaçlar” başlıklı kıssadan hisse türündeki hikâyeye de şöyledir: “İlkbaharda bir baba ile oğul bir bahçede dolaşırken bahçedeki ağaçlar ve çiçeklerin farklılığı çocuğun dikkatini çeker. Bazı ağaçların düzgün olduğunu, bazı çiçeklerin canlı ve güzel açtığını, buna karşılık bazı ağaçların eğri büğrü, bazı çiçeklerin de açmadığını gören çocuk babasına bunun sebebini sorar. Babası: ‘Bunlar ötekilerden daha iyi, dikkat ve ihtimamla dikilmişlerdir.’ der. Çocuk bunun üzerine: ‘Demek ki, şu bahçedeki ağaçların hepsi dikkatli ve güzelce dikilip hepsine güzel bir şekilde bakılıyorsa ağaçların bazıları düzensiz olmazdı ve çiçeklerin hepsi de açardı.’ der. Babası: ‘Evet oğlum. Bu keyfiyet bizim için de geçerlidir. Şimdi sen şu güzel fidana benzersin. Eğer senin için gerekli olan şeyleri söylersem ve seni faydalı bilgilerin tahsiline mecbur edersem ve buna itaat edersen o vakit şüphesiz insanlar içinde sen de meyve veren bir ağaç gibi olursun.’ diyerek oğluna nasihatlerde bulunur (Sa. 15, s.119).”

Derginin 9. sayısında başlığı olmayan bir hikâyeye göze çarpmaktadır. Hikâyeye şöyledir: “Bir adamın Nesîbe isimli bir kızı varmış. Annesi ve babası onun okuma-yazma öğrenmesini istediğinden onu bir mektebe vermişler. Kız da okuma-yazma öğrenmeyi çok arzu ediyormuş. Bir gün hocasına: ‘Efendim, bayrama 20 gün var. Annem ve babam beni mutlu etmek için bayramlık bir elbise diktiriyorlar. Ben de onları sevindirmek için bu 20 gün içinde okuma-yazmayı sökmek istiyorum.’ demiş. Hocası altı yaşında olan bu kızın, bu şekilde düşünceli hareket etmesinden dolayı: ‘Peki, sana okuma-yazmayı söktürecekim.’ şeklinde ona cevap vermiş. Nesîbe haylazlık ve tembellik yapmadan dersleriyle meşgul oluyor, hocasının anlattıklarını dikkatli bir şekilde dinliyordu, bilemediklerini hocasının yanına giderek veya başkasına sorarak öğreniyordu. Gayretli çalışmasıyla daha bayram gelmeden Nesîbe okuma-yazmayı öğrendi. Bayram günü annesinin ve babasının elini öperek onlardan hediyesini aldı. Bunun üzerine Nesîbe de cebinden çıkardığı kâğıt parçasını eline aldı ve okumaya başladı. Okuması bittikten sonra da kalemi alarak yanlızsız bir şekilde kâğıda bir şeyler yazdı Anne ve babasına: ‘Siz bayram gelmeden 20 gün önce bana elbise hazırlattınız. Ben de çok çalışarak sizi böyle

memnun etmek istedim.’ dedi. Nesîbe’nin bu sözleri üzerine anne ve babası buna çok sevinmiş ve gözleri yaşarmıştı. Kızlarına sarıldılar ve gözlerinden öptüler. Babası: ‘Ey sevgili kızım, bir çocuğun çalışması annesi ve babasını ne kadar mutlu eder, bilemezsin. Bunun dışında bir vazifen daha var ki o da, senin Yaratana karşı mes’uliyetlerini öğrenip bunları hakkıyla yerine getirmendir. İnşallah sen çalışıp bunları da öğrenirsen o zaman bizi öncekinden daha da sevindirmiş olursun.’ dedi.” Hikâyeyi kaleme alan; çalışılarak pek çok şeyin başarılacağı, hiç kimsenin minneti altında kalınmaması, sıkıntı ve zorluklarla mücadele edilmesi gerektiği sonucunu çıkarmıştır.

Dergimizde *Yaramaz Çocuk ile At Sürücüsü Arasında* (Sa. 13, s.100), *Bir Körebe Oyunu* (Sa. 16, s.137), *Mürüvvetli Küçük Kızlar* (Sa. 16, s.127), *Bir Âlimle Bir Câhilin Sohbeti* (Tefrika şeklinde: Sa. 18, s.138-139; Sa. 19, s.150; Sa. 20, s.156), *Sır Tutmak* (Tefrika şeklinde: Sa. 21, s.167; Sa.23, s.183); *Kürküne Güvenme* (Sa.23, s.183), *Hasta Vâlide* (Sa. 24, s.191), *Asma Kilidi* (Sa.29, s.231), *Ahmet Efendi’nin Sergüzeşti* (Sa. 39, s.307 –yarım kalmış hikâye-) *Güvercin* (Sa.40, s.319) adlı diğer telif hikâyeler de bulunmaktadır.

2.2. Tercüme Hikâyeler

Osmanlı toplumu aile yapısına uygun olan İngilizce yazılmış bazı ahlâkî hikâyelerin Türkçeye çevrili de dergide bulunmaktadır. Bu hikâyelerin çocukların ruhî ve kişisel gelişimlerinde önemli bir rol oynadığı kanaatindeyiz.

Dergide mevcut olan 3 tercüme hikâyenin bir tanesi İngilizceden Fransızcaya çevrilmiş (*Mor Bardak* hikâyesini İngiliz Miss Decedoret yazmış bunu Fransızcaya Madam A. Balot çevirmiştir. Türkçeye ise, Nihal ve Naşid beyler tercüme etmiştir), Fransızcadan da Türkçeye tercüme edilmiştir. Diğer ikisi ise doğrudan Fransızcadan Türkçeye çevrilmiştir.

Hikâyelerden biri olan ve “Mor Bardak” başlığını taşıyan hikâye şöyledir: “Roza Monde takriben yedi yaşında küçük bir kızcağız olup Londra’nın caddelerinde annesi ile geziniyor. Dükkânların önünden geçerken dükkânların camlarına bakar. Ne kullanmasını, ne de ismini bildiği bir takım şeyleri görebek

durup onlara bakmayı arzu ederse de gelip geçen at arabalarının çokluğundan validesinin şefkatli elini bırakmaya korkardı. Roza Monde, oyuncakçı dükkânın önünden geçerken:

---- Ah vâlideciğim, şu güzel şeylerin hepsine sahip olsaydım pek sevinecektim.

Validesi: ---- Ne, hepsine mi? Onların hepsini mi arzuluyorsun.

Roza Monde: ----- Evet vâlideciğim hepsini.

Yollarına devam ederken saat kurdeleri ve yapma çiçeklerle dolu bir tahafiyeye dükkânının önüne ulaştılar. Roza Monde:

-----Aman ne güzel güller. Satın almayacak mısın?

Validesi: ---- Hayır yavrucuğum.

Roza Monde: ----- Niçin?

Validesi: ---- Ona ihtiyacım yok.

Ana ile kız bu dükkândan da uzaklaştıktan sonra camın arkasında bir küçük raf üzerinde çok zarif ve nadide oyuncaklar dizilmiş olan bir mücevherci dükkânı Roza Monde'nin dikkatini çekti. Roza Monde:

----- Valideciğim, buradan da bir şey satın almayacak mısın?

Validesi: ----- Ne alayım yavrucuğum?

Roza Monde: ----- Ne mi? Gerçi hepsi güzeldir, hangisini alacağımı ben de bilemiyorum.

Validesi: ----- Evet, bu şeylerin hepsi güzeldir. Lâkin sen onları kullanmasını biliyor musun?

Roza Monde: ----- Kullanmasını mı? Onları alacak olursanız kullanmasını öğreneceğimden eminim.

Validesi: ---- Önce öğrensen daha iyi olur.

Roza Monde: ----- Peki, öyle olsun işte. Kemer tokası. Kemer tokaları çok güzel şeylerdir.

Validesi: ----- Bende iki tane var. Başkasına lüzum yok. Sana onları veririm, diyerek Roza Monde'yi yoluna devam ettirdi. Roza Monde fakir validesini devamlı bu şekilde bunaltırdı. Bu suretle yollarına devam ederken tesadüf ettikleri bir dükkân Roza Monde'nin gözüne diğerlerinden daha hoş gözüktü. Bu bir eczaneydi. Roza Monde buranın ne olduğunu bilmiyordu. Roza Monde validesinin elinden çekip ağlayarak:

----- Bak, bak. Mavi, kırmızı, yeşil, sarı, mor bardaklar ne güzel. Bunlardan da mı almayacaksın?

Validesi: ---- Bunlar neye yarar?

Roza Monde: ----- İçine çiçekler konulduğunda masanın üzerinde pek güzel durur. Sadece bir tanesini istiyorum, valideciğim.

Validesi: ----- Senin bir tane çiçek bardağın var ya, buna ne gerek var?

Roza Monde: ----- Lâkin valideciğim, ne kadar bardak olursa o kadar da konulacak çiçek olur.

Validesi: ----- Şimdi bardakları gördün, istedin. Ama sen bu fikrinden vazgeçersin.

Roza Monde: ----- Hayır, ben eminim ki, vazgeçmeyeceğim. Bilakis mutlu olacağım, dedi.

Gözlerini mor bardaktan ayırmayarak dükkândan çıktılar. Validesine:

-----Paramız mı yok?

Validesi: ----Var kızım, cevabını verdi.

Roza Monde:----- Benim param olsaydı, güller, kurdaleler, kemer tokaları, mor bardak alırdım, dedi ve telaşla sözlerine devam etti:

---- Aman valideciğim, rica ederim biraz durun. Ayakkabıma taş girdi, yürüyemiyorum.

Validesi:

----- Nasıl oldu da ayakkabına taş girdi?

Roza Monde (ayakkabısının deliklerini göstererek):

----- İşte bu delikten valideciğim. Ayakkabım bütün bütün eskidi. Bir çift ayakkabı alırsan çok sevinirim.

----- Yavrucuğum, benim öyle ayakkabı, kurdela, kemer tokası alacak param yok.

Bunu duyan Roza Monde çok üzüldü. Ayağının içindeki taştan dolayı topallaya topallaya ilerlemeye başladı. Bu esnada kendilerini bir kunduracı dükkânının önünde buldular. Roza Monde:

----- Bu ayakkabılar ayağıma iyi gelir. İhtiyacım da var, biliyorsun.

Validesi: ----- Elbet yavrum, lazımdır, diyerek kunduracı dükkânına girdi ve Roza Monde validesini takip etti. Bu dükkân meşhur kunduracı Semil'in dükkânı olup anne ile kızın girdikleri zaman müşteriler çok olduğundan onlar beklemeye mecbur oldular.

Validesi: ----- Roza Monde, bu dükkân diğerlerinden daha iyi değil mi?

Roza Monde: ----- Hayır, ötekilerden güzel değil. Bu dükkân karanlık ve fena kokuyor.

Validesi: ---- Bu kösele kokusudur.

Roza Monde: ----- Sahi mi? Bu küçük ayakkabılar ayağıma iyi gelir.

Validesi: ----- Ayağıma iyi gelir, lâkin denemelisin. Ama sen mor bardağı da istiyordun.

Roze Monde: ----- Potinleri denemem lâzım. Ama mor bardağı da istiyorum.

Validesi: ----- Peki, potin ile bardaktan hangisini tercih edersin? Birini seç, satın alacağım.

Roze Monda:----- Sevgili valideciğim, ikisini birden alsan teşekkür ederdim.

Validesi: ---- Yalnız birini alabiliyorum.

Roze Monda: ----- Öyleyse bardağı.

Validesi: İyi düşün. Bu ay potin alayım. Sonra...

Roze Monde:----- Bir ay?... Aslında potinlerim beni rahatsız ediyor. Potin almanızı tercih ederim. Fakat bardak da o kadar güzeldi ki... Bardak alınız, potinlerim o kadar da eski değildir. Zannederim ki, bir ay daha beni idare eder.

Validesi:----- Mösyö Semil ile lakırdı edinceye kadar sen iyice düşün.

Roze Monde elinde bir potinle ayağı çıplak olduğu halde düşünüyordu.

Validesi:----- Kızım, düşündün mü?

Roze Monde:----- Evet, bardak daha üstün geliyor.

Validesi:---- Kızım, ayağındaki potin parça parça olduğu halde bardağı tercih edecek kadar akılsız olmanı istemiyorum.

Roze Monde: Bardak beni daha mutlu eder. (Sa. 7, s.61; Sa. 10, s.78; Sa.12, s.90-91.).”

Tercüme hikâyelerden bir diğeri “Mari ve Valide” başlığını taşımaktadır. Bu hikâye şöyledir:

----- Valideciğim, vefat eden çocuklar semaya gitmezler. Geçen gün kabristana ölmüş bir çocuk götürüyorlardı. Pederi ve iki hemşiresi gözlerinden kanlı yaşlar akıttırcasına nâlân olarak tabutun arkasından gitmekteydiler. Bu manzara bana çok dokundu. Bu küçük çocuk fena bir çocuk muydu?

Validesi:----- Ümit ederim ki, iyi bir çocuktur. O küçük çocuğun ruhu baba ve kızkardeşleri ağladıkları vakit gökte bahtiyar olur.

----- Valide, ruh nedir?

----- Mari, ölünün kızkardeşleri ağlıyorlarken bana bir fenalık geldi, dedin.

----- Evet, valide sahihtir.

----- Öyleyse mükedder kimdi? O rahatsız senin kolun muydu?

----- Hayır, valide.

----- Kulağın mıydı?

----- Off, hayır valide. İçim fena idi.

----- Kızım, içinde fenalık vardır dediğin ruhtur. Bak, ona ruh derler. Mesrur olur, şad olur yahut mahzun olur, me'yus olur. Sen ne vakit fenalık hissedersen haber verir; ne vakit iyilik yaparsan hoşnut olur.

Küçük Mari validesine: ---- Vâcib-i Teâlâ Hazretlerini pek severim. Ne dersin, Allah görünür mü?

----- Aziz çocuk! Allah görünür ve bu dünyada ber-hayat olanlardan hiçbir kimse Cenâb-ı Allah'ı görmeye muktedir değildir. Fakat gerçi müşâhede-i cemâl-i Allah'tan mahrum isek de, o bizi görüyor. Bu âlemde, kâinatta her ne mevcut ise, cümlesini tanımak O'nun şân-ı ulûhiyetindedir.

----- Valide! Şimdi Allah bizi görüyor mu, sizin bana söylediğinizi işitiyor mu?

----- Evet, küçük dost. Bu dakika, gece ve gündüzün her lahzasında bizi görüyor. Ne vakit Cenâb-ı Hudâ'ya itaat edecek olursanız O da sizi sever, sizi feyz-âb eyler. Siz ona itaat etmezseniz rıza-i Rabbâniyyesi'ni üzerinizden çevirirsiniz.

----- Valide, şimdi Allah nerededir?

----- Evladım, her yerde hâzır ve nâzırdır. Kızım, Allah dünyada ne kadar insan, hayvan, taş ağaç varsa cümlesinden haberdardır. Mekândan münezzehtir. Fakat dua edilirken semaya atf-ı nazar eyleriz. Bunun sebebi ise Arş-ı A'zam-ı Kürsî ve Levh-i Mahfûz cümlesi semada olduğu için büyük bir saygıyla semaya iki ellerimizi kaldırıp dua ederiz. Semada dert, elem, keder, ye's, fütûr yoktur. Orada her şey mukaddestir. Orada bulunan melâikeler her vakit bahtiyar ve her vakit memnundur. Bundan sonra da her vakit memnun ve her vakit bahtiyar olacaklardır. Diğer çocuklar hiçbir şey söylemeyip kemâl-i sükûnet içinde dinliyorlardı. Nihayet Mari en sonunda:

----- Valide, bu güzel ve azametli göğe biz gitmeyecek miyiz? dedi.

----- Evet evladım. Eğer biz bu dünyada oldukça o Zât-ı Âlî-şân'ı sever ve ona itaat edersek öldükten sonra göğe gideceğiz. Ruhlarımız göğe gidecektir (Sa. 24, s.191; Sa. 26, s.208).

Yukarıdaki hikâyeye yüce Allah'ın varlığına ve mutlak güç sahibi olduğuna dairdir. Hikâyeye bakıldığında, hikâyedeki hususların İslam akaidine aykırı olmadığı fark edilecektir. Dergide yazarın Allah inancıyla ilgili Fransızcadan bir tercüme hikâyeyi burada Türk okuyucularına sunmasının 1880'li yıllarda Batı medeniyetinin Osmanlı toplumuna daha kolay adapte edebilmesi ile ilgili olduğunu düşünüyoruz.

Tercüme hikâyelerden üçüncüsü Voltaire'den alınmıştır. Hikâyenin adı "Hakikî Saâdet"tir. Hikâye şöyledir: "Hint padişahlarından biri sıkıntıya düşer. Sahip olduğu birçok saray, köşk, bağ ve bahçenin hiçbirisinde durup oturamaz. Bu kadar çok çalgıcının ve oyuncunun terennümât ve oyunlarından hiçbirisiyle eğlenemez. Bu dertten kurtulabilmek için her taraftan hekimler, hocalar getirtir. Bunlardan bazıları kendisinin avcılıkla uğraşmasını, bazıları mütâlaatla vaktini

geçirmesini, bazıları ise seyahat ve ziyaret üzerinde yoğunlaşmasını tavsiye eder. Padişah hepsinin tavsiyesini yerine getirse de, hiçbirinin tesirini göremez. Nihayet günlerden bir gün sarayın kapısına fakir bir derviş gelip kapıyı çalar ve şöyle der: ‘Bütün Hindistan hekimleri padişaha bir çare bulamamışlar. Ben de bunun üzerine kalktım, geldim. Beni padişahın huzuruna çıkarınız. Çaresini ben bilirim.’ Bunun üzerine kapıcılar kahkaha ile gülererek: ‘Bu kadar hekim buna çare bulamadı, şimdi sen mi kaldın?’ diye onu kovmaya kalkışmışlar. Padişah durumu fark edince dervişin yanına getirilmesini emretmiş. Derviş padişahın yanına gelince: ‘Şahım senin derdine bir ilaç vardır. Eğer şöyle yaparsanız bu dertten kurtulursunuz. Memleketin her tarafına adamlar gönderiniz. Adamlarınız derdi olmayan ve hâlimden memnun bir adam bulurlarsa hemen gömleğini alıp size getirsinler. Siz bu gömleği giydiğinizde sıkıntı ve dertlerden kurtulursunuz.’ Bunun üzerine padişah her tarafa adamlarını gönderdi. Adamlar köşe bucak bu özelliklere sahip birisini aradılar. Halinden memnun olan hiçbir kişi bulamadılar. Çünkü servet ve saadet sahibi kime sordularsa; bazısı halinden şükür ile servet ve sâ mânânı saydıktan sonra: ‘Elhamdülillah, her şeyim var. Fakat ne çare ki, bir çocuğum vefat ettiğinden, dünya başıma zindan oldu.’ Bazısı da: ‘Çok şükür sıhhatim yerinde, fakat haremimle aramız iyi olmadığından başım kavgadan kurtulmuyor.’ Bazısı da: Ben şu memleketin en zengini isem de, ne yapayım ayağım total olduğundan istediğim gibi gezip yürüyemiyorum.’ diyerek hepsi halinden şikâyet eder. Uzun lafın kısası, padişahın gönderdiği adamların hepsi geri dönerler. Fakat bunların içinden birisi yolculuk esnasında bir adama rastlar. Bu adam civardaki ormandan kesmiş olduğu odunları arkasına yüklenerek türkü söyleyeyip neşeli bir şekilde yolda yürüyordu. Padişahın adamı, şunun hali nasıldır, diye bir sorayım dedi ve ona: “Galiba senin hal ü vaktin yerinde. Huzur ve rahat içinde olmalısın ki, böyle türkü çağırıp neşeli bir şekilde dolaşıyorsun.” diye söylediğinde oduncu gülererek: “Hay hay ona şüpheli mi var? Dünyada benden rahat kimse yok. Çok şükür sıhhatliyim, her gün ormana gelir bir yük odun kesip kasabaya taşıyıp bunları sattıktan sonra akçesiyle rahat rahat geçinirim.” demesiyle padişahın memuru: ‘Tamam işte! Benim aradığım insan sensin. Gömleğini çıkarıp bana verirsen, seni ihya ederim.’ dedi. Bunun üzerine oduncu: “Pek ala, gömleğim olsa seve seve verirdim. Lâkin olmayan şeyi nereden bulayım?” dedi. (Sa. 39, s.309-310).”

Hikâyeden bitiminde mütercim bu hikâyeden şöyle bir sonuç çıkarmaktadır: Bakınız saadet ve selamet servet ile değildir. Servet hakikatte işte oduncunun şu hâlidir.

3. Roman

Tanzimat'tan sonra edebiyatımıza giren hikâye ve roman Türk toplumunda revaç görmüştür. Tanzimat ile beraber Batı medeniyeti dairesine geçildiğinden, Batı'daki edebî türlerden olan hikâye ve roman türünde eserler verilirken iki yoldan birisi seçilmiştir. Birinci yol Ahmet Mithat Efendi'nin başını çektiği ve Şinasî gibi ediplerin de kullandıkları halkın Avrupa tarzında yazılan hikâye ve romana tepki göstermeyip alışabilmesi için Batılı hikâye ve romanla Türk halk hikâyelerini birleştiren yoldur. İkinci yol ise, Namık Kemal'in başını çektiği mahallî hikâye ve roman örneklerine dikkat etmeden, doğrudan Batılı roman tekniğini alınıp eserlere uygulanmaya çalışılan yoldur. Tanzimat döneminde yetişen pek çok romancı sanat değeri olması yönüyle bu ikinci yolu seçti. Batı tekniğiyle yazılan yerli deneme romanlarda Türk okuyucularının alışabilmesinde Türk halk hikâyelerinde olduğu gibi romantik aşk vak'alarının çok olması tercih edildi⁵⁰.

Bahçe'de de 1-31. sayılarda tefrika tarzında bir roman bulunmaktadır. Bu romanın adı *Meyve-i Dil*'dir. Müellifi G. Avni'dir. Şimdi romanın özetini verelim: “Macit Bey büyük devlet adamlarından birisinin oğludur. Babasını küçük yaşta kaybeder. Annesiyle beraber Fatih'teki babadan kalma konakta hayatını sürdürür. Annesi, Macit Bey'in iyi bir ilim tahsil etmesi için mücadele vermiş ve sonunda Macit Bey, Bâb-ı Âlî'de Kalem erbablarından biri olmuştur. Macit Bey her sabah aynı saatte evinden çıkar, Direklerarası'ndaki kıraathanede oturur, yarım saat kadar gazetesindeki edebiyata dair konuları ayrıntılı bir şekilde inceler, daha sonra Kaleme doğru yola koyulurdu. Macit Bey rutin olarak bu işleri her zaman tekrar eder. Yine bir gün konaktan çıkıp Bâb-ı Âlî'ye doğru giderken yolda bir bayanla karşılaşır. Bayan Macit Bey'e yaklaşarak ona bir mektup vermek istediğini söyler.

⁵⁰ Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985 (?), s.68-69.

Macit Bey buna çok şaşırır. Bayana kim olduğunu, bu mektubu niçin vermek istediğini ve bu mektubun kim tarafından yazıldığını sorar. Bayan, bir hanımın kölesi olduğunu söyleyip, hanımın bu işle kendisini vazifelendirdiğini ve hanımının kendisine bu mektubun Macit Bey'e verilmesi gerektiğini söylediğini ifade eder. Macit Bey mektubu yazanın kim olduğunu sormasına rağmen, mektubu getiren bayanın bunu söyleyemeyeceğini iletmesi üzerine kendisinin ismini sorar ve o da: 'Pervin' cevabını verir. Mektubu alan Macit Bey'e Pervin mektuba ne zaman cevap verebileceğini sorar. Macit Bey birkaç saat içinde mektuba cevap verip mektubu kendisini verebileceğini söyler. Macit Bey bir köşeye çekilerek mektubu okumaya başlar. Mektubun satırlarını okudukça heyecandan kıpkırmızı olur. Mektuba karşılık olarak; böyle bir mektup almasından dolayı çok sevindiğini ve mektubu yazan kişiyle tanışmak isteğini belirtir. Sonra mektubu getiren bayana cevabî mektubu teslim eder. Buna çok sevinen Pervin koşa koşa konağına gider.

Aradan tam bir hafta geçti. Pervin, Macit Bey'in karşısına çıkarak ona bir mektup daha verdi. Macit Bey, Pervin'in yanında mektubu okudu. Mektupta Pervin'in hanımının onu kaldığı konağına davet ettiği yazılıydı. Macit Bey bu davete icabet etmeyeceğini, çünkü mektubu yazan kişiye değil de mektubu getiren kişi olan Pervin'e, âşık olduğunu söyledi. Bunu duyan Pervin, böyle bir şeyin mümkün olamayacağını, çünkü kendisinin bir köle olduğunu, daha sonra başına büyük felâketlerin gelebileceğini söyleyerek buna itiraz etti. Macit Bey, Pervin'e hiçbir şeyin imkânsız olmadığını, her işin bir çıkar yolunun bulunacağını söyledi ve bunu düşünmesini istedi. Pervin ise, Macit Bey'in mutlaka konağına gelmesini, yoksa hanımının şüphesini üzerine çekeceğini ve çok zor durumda kalacağını dile getirdi. Macit Bey mecburen bu teklifi kabul etti.

Bir hafta sonra bir erkek tarafından Macit Bey iş yerinden alınarak konağına götürüldü. Konakta bir odaya alınan Macit Bey sabahtan akşama kadar burada bekletildi. Akşama doğru hanımlar eşliğinde içeriye giren Pervin, Macit Bey'e: 'Hoş geldiniz' dedi. Meğer evin hanımı olan Pervin kendini Macit Bey'e köle olarak tanıtmıştı. Macit Bey bu duruma hem çok şaşırды, hem de çok sevindi. Birbirlerine karşı gün geçtikçe muhabbetleri artan Macit Bey ve Pervin Hanım sık sık görüşmeye başladılar. Evin içinde bulunan ve Pervin Hanım ile birlikte büyüyen

bir köle de Macit Bey'e âşık oldu. Bunu hisseden Macit Bey ve Pervin Hanım köleyi konaktan uzaklaştırmak için onu esir ticareti yapan bir adama sattılar. Sarayburnu'ndan Mısır'a gitmek üzere yola çıkan gemiye binen köle kız gözyaşları içinde Macit Bey'i hiç unutamayacağını söyleyerek yolculuğa çıktı. Yolcular arasında onun hiç gülmeyen ve devamlı ağlayan yüzünü gören esir satıcısı, bunun sebebinin sorunca köle kız da anlatmaya başladı. Başından geçen olayları bir bir köle tüccarına anlattı. Bunun üzerine hem köle kız hem de köle tüccarı gözyaşlarına boğuldular. Böylece köle kız bir meçhule doğru yola çıkmıştı.”

Dergide yayımlanan romanımız Tanzimat dönemi romanlarının genel özelliği olan romantik aşk hikâyelerine uymaktadır. Fakat romanın yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Çünkü dergimizin 32 sayısından itibaren artık roman dergide yer almamaktadır. Romana göz atıldığında şunları söyleyebiliriz:

- 1) Müellif eserinde düşüncelerini gizleyemeyip, romana kendisini katmaktadır. Okuyucuya bir takım sorular sorup, onlarda merak uyandırıp romanda neler olacağını bilmiyormuş gibi davranmaktadır. Böylece okuyucunun dikkatini çekmeyi amaçlamıştır.
- 2) Romanda vak'alar anlatılırken, çok ayrıntılı tasvirlerle rastlanmaktadır. Müellif romanda geçen bir mekan söz konusu ettiğinde, bu mekan çok geniş bir şekilde okuyucuya sunulmuştur.
- 3) Romanda yazar sık sık araya girerek okuyucuya faydalı ve farklı bilgiler vermektedir. Meselâ, romanın baş kahramanlarından olan Macit Bey'in yaşadığı konaktaki kütüphanesinden bahisle, kitap okumanın ne kadar güzel ve faydalı bir iş olduğu vurgulanmaktadır. Romanda musikî ile ilgili de bir takım tanımlar söz konusudur. Muharrir, Macit Bey'e âşık olan cariye'nin Mısır'a gitmek üzere bir vapura bindiğinde Arapların kendi arasında saz çalıp nağme söylediklerine şahit olduğu vakit, Doğu ve Batı musikîsi ile ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu konuda şunlardan bahsetmektedir: *Musikîye gelince; fenn-i musikî öyle bir eser-i rûhânî ile memlû âlemdir ki, herhangi lisanda ve nağmede olursa olsun dinlememek binaenaleyh ondan tesir hasıl etmemek üzere hiçbir beste yoktur. Bunu şundan ispat edelim. Hiç Türkçe bilmeyen bir Arap uşağın*

Türkçe söylenen şarkıdan bayağı gözleri dolmaya başlar. Kezâlik Arapça bilmek değil, Arabistan'ın ne tarafta olduğundan haberdar olmayan bir Türk uşağı dahi Arapça söylenen mevâllerden, türkülerden tesiri hasıl eder de hiç olmazsa tesirinin numunesini göstermek üzere parmaklarını olsun oynatır.

- 4) Romanın müellifi, Macit Bey'e âşık olan zengin bir dul kadının konağını tasvir ederken konağın içinde bulunan birtakım eşyaları ayrıntılı olarak okuyucuya sunar. Bu eşyalar o dönemdeki Avrupaî tarzdaki eşya tercihlerini bize göstermektedir.
- 5) Macit Bey, Direklerarası'nda bulunan bir kıraathanede otururken incelediği gazetelerde politik haberlere ve ilanları hiç ilgi göstermez. Gazetelerde edebiyatla ilgili konular varsa, bunlara ilgi duyar ve hoşlanırdı. Bu, Macit Bey'in edebî bir kişiliği olduğunu bize göstermektedir.
- 6) Romanda Tanzimat döneminde yazılan diğer romanlarda da rastlanan kölelik ve cariyelik müesseseleri nazara verilmektedir. Samipaşazade Sezâî'nin *Sergüzeşt* romanındaki Dilber ile romanımızın kahramanlarından cariyeye kızın İstanbul'a geldikleri ve başlarından geçen olaylar benzerlikler taşımaktadır.

Romanın başında yer alan şu ifadeler o dönemin roman anlayışı konusunda bize bazı ipuçları vermektedir: “Yayın hayatında dikkate alınması gereken şey romandır. Roman denilerek onun altında yazılan hikâyeleri oluşturan olaylar ‘cismi-i mutlak’ sayıldığı halde o cismi çıplak bırakmak yazarların en istemediği şeydir. Bununla beraber yazar, yukarıda işaret edildiği gibi o cismi ister ki kaleme ait perdesi ile giydirdirsin. Bu perde ise yazarların kalem kuvvetine bağlı olduğu halde, yazar onu kendi iktidarına göre giydirip kuşatabilir. Fakat bazı zatlar da kalemine mağrur olarak o cismin hiçbir tarafını göstermeyecek derecede giydirip kuşatıyor. Halbuki bu süslenmiş ve süslenmemiş elbiseyi gören bir adam o cismin yüzünü göremeyeceği cihetle, ne olduğunu, yani insan mıdır, heykel midir... Nedir? Bilemiyor da başını çevirerek geçiyor. Bu tabiri kaba mı buldunuz? Ne çâre? Ben bundan başka doğru bir tabir bulamıyorum. Bununla beraber değersizliğini bildiğim

halde *Meyve-i Dil* ismiyle bir romanı nâçizâne kaleme alışımlı.. Hayır, hayır! Kaleme alışımlı değil, bir vakayı, hâşâ “kaleme ait örtü” ile belki çul parçalarına sarılmış denmeğe layık surette meydana çıkarabilmişim. Akranımın yazı meydanında başka başka eserlerini gördükçe gönlümde hasıl olan şevk ve heves mütevazılığın gerekliliğidir. Bununla beraber ismini *Meyve-i Dil* koyduğum bu romanın gönlümün ilk mahsulü olduğu çok çabuk anlaşılır. Yüce okuyuculara gelince, göz nuru döküp binlerce yanlışı ve hatasıyla beraber roman denmeye layık olmayan yazdığımız bir hikâyeyi avf ve insaf eline alıp da mütâlaaya tenezzül etmeyecek kadar da merhametsiz değillerdir. Eğer bunları bilmemiş olsam, tasvir ettiğim bir romanın yayın meydanına çıkmasındaki mülâhazayı hatırımda bile tutamazdım.”

4. Makale

Edebî tür olarak makale *Bahçe* dergisinin hemen hemen her sayısında yer almaktadır. Makalede okuyucuyu bilgilendirme ve ilmî bir konuyu dile getirme amacı olduğundan, makale çocuk ve gençlerin bilgi düzeyini arttırmada önemli bir görevi yerine getirmektedir. Dergide geçen makalelerde eğitim, çalışmanın önemi, tembelliğin, cahilliğin kötü olduğu, bir işte kararlılık, eğitimin yanında ahlâkın da önemli olduğu, toplumdaki eksikliklerin giderilmesine dair neler yapılması gerektiği konularına temas edilmiştir. Bu konuların dışında tarihle, coğrafyayla ve başka konularla ilgili makalelere de dergimizde tesadüf edilmektedir. Makalenin Osmanlı toplumunda tanınması gazetelerin yayın hayatına başlamasıyla doğru orantılıdır. Gazete ve dergilerdeki makaleler bir nevi o gazete ve derginin dünya görüşünü ve olaylara bakış açılarını göstermektedir. *Bahçe* dergisindeki makalelerin bir kısmını aşağıda vermeye çalışacağız. Bunu yaparken makalelerin bazısını aynen, bazısını ise özet olarak okuyucuya sunacağız.

Derginin 1. sayısının 5. sayfasında Nihal Bey’in yazdığı “Ma’ârif” başlıklı makalede: “Bir milletin ilerlemesi eğitim yuvalarının çokluğu ve burada bulunan öğrencilerin miktarıyla mümkündür.” denmektedir. Bu makalede eğitimin önemini Avrupa devletlerinin çok daha iyi kavradığı ve Avrupa ülkelerinde okuma-yazma

oranları ile ilgili çalışmaların yapılıp böyle bir çalışmaya 18. yüzyılın başlarında başladığı istatistiksel verilerle anlatılmış ve Osmanlı Devleti'nin de böyle bir çalışma yapması gerektiği, fakat bunun o günlerde mümkün olmadığı, 1880'lerde ise II. Abdulhamid Han'ın sayesinde açılan okulların çokluğu sebebiyle bunun daha kolay olacağı dile getirilmiştir.

Osmanlı'nın Batı karşısında 19. yüzyılda bilim, teknik, fen ve sosyal alanlarda geri kalmasının sebepleri 1. sayısından itibaren *Bahçe* dergisinin en önemli konuları arasında yer almaktadır. *Bahçe* dergisini çıkaran yazı heyeti, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'da büyük bir okuma-yazma oranının mevcut olduğunu, hatta bazı Avrupa ülkelerinde (Almanya gibi) 13 yaşına kadar çocukların mecburî eğitim aldıklarını dile getirmektedir. Derginin 1. sayısında derginin başyazarlarından Nihal Bey; bir milletin bilimde ilerlemesinin memleketlerinde bulunan anaokulları, ilkokul, lise ve üniversitelerden, encümen-i dânişe (bilim akademilerine) kadar eğitim yuvalarının çokluğuyla; buralarda bulunan öğrencilerin sayısıyla; bu sayının yaşayan milletle mukayesesıyla, okuma-yazma bilenlerin fazlalığıyla doğru orantılı olduğunu dile getirmektedir.

Makalede bu gibi konular genişçe işlenmektedir. Bu sayıda 19. yüzyılda bazı ülkelerdeki okuma-yazma oranları verilerek, Batının ne kadar ilerlediği göz önüne getirilmiştir: "Okuma yazma bilmeyenlerin oranı Almanya, Danimarka, İsviçre'de % 0; İsveç ve Norveç'te % 3; İngiltere'de % 33; Fransa'da % 52; İtalya'da % 65; Yunanistan'da % 80'dir. Almanya'da zorunlu eğitime 1793'te geçilmiştir. Kanuna göre çocuğunu okula göndermeyen velilerden ceza olarak peşin para alınır. Almanya'nın bazı yerlerinde 13 yaşına kadar okula gitme mecburiyeti vardır. Hatta Hannover ve Rotenburg şehirlerinde çocuğunu okula göndermeyen hapsedilir. İngiltere'de eğitim serbest olup isteyen okul bile açabilir. İngiltere'de Ma'ârif Nezâreti bulunmayıp okullara halk bakar. İdaresi de ahaliye aittir. İngiltere'de özel eğitimin serbest olmasından dolayı okuma-yazma oranı kadınlar arasında da bir hayli yaygındır. 1868'de yapılan bir araştırmaya göre İngiltere'de kadınlar arasında okuma-yazma oranı %52'dir." Bu sayıda yukarıda belirtildiği gibi Avrupa ülkelerindeki eğitimle ilgili veriler verildikten sonra Osmanlı memleketlerindeki okuma-yazma oranının ortada doğru dürüst bir araştırma

yapılmadığı için istatistikî bilgilerinin maalesef olmadığı dile getirilmektedir. Bu konuda dergi yönetimi bir hayli hayıflanmaktadır. Fakat *Bahçe* dergisini çıkaran entelektüellerin bu mevzuda bir ümidi vardır. Çünkü derginin çıktığı yıllarda II. Abdulhamit padişaktır ve II. Abdulhamid'in eğitime-öğretime çok önem vermesinden dolayı halk artık bilim, teknik, eğitim, öğretim, kültür sahalarında bir hayli ilerlemeler kaydetmektedir. Bu dönemde neşriyatta da büyük gelişmeler söz konusudur. Yani Osmanlı ülkelerinde yaşayan insanların bilim ve kültür seviyesi istatistik yapılmadığı için fazla bilinmemekle birlikte, Abdulhamid ve dolayısıyla Osmanlı entelektüellerinin büyük gayretleriyle Osmanlı toplumunun bir hayli gelişme kaydetmesi entelektüel kesimi bu konuda ümitlendirmektedir.

Bahçe dergisinin 1-2. sayısında “Matbû’at” başlığı altında Nihal Bey’in makalesine rastlanmaktadır. Bu makale: “Osmanlı âlimlerinin kalemiyle hiçbir milletin kaleminin yarış edemeyeceği halde bizde matbaa bulunmuyor.” cümlesi ile başlamaktadır. Makalede; Osmanlı’daki ilk matbaanın İbrahim Müteferrika tarafından kurulduğu, matbaada eserleri yazan, düzenleyen, basan, tercüme eden ve editörün hepsinin birden kendisi olduğu, matbaanın Osmanlı toplumunda revaç bulmasında İbrahim Müteferrika’nın büyük vazifeler gördüğü anlatılmıştır. Ayrıca makalede matbaada ilk basılan eserler kısa kısa tanıtılmıştır. İbrahim Efendi kadar hiç kimsenin matbaa ile ilgilenmediğinden, matbaanın ilk kurulduğunda matbaaya verilen önemin giderek azaldığı, Avrupa’da ise matbaanın gün geçtikçe daha çok önem kazandığı vurgulanmaktadır. Bir de bu makalede aslında Osmanlı toplumuna matbaanın Avrupa’dan yaklaşık bir yüzyıl sonra geldiği, fakat bu matbaa ile Gayrimüslimlerin kitap bastığı da belirtilmektedir.

Dergimizin 4. sayısının 25-27. sayfasında yer alan G. Avnî Bey’in yazdığı “Arefe Yâhûd İd-i Edhâ” başlıklı makale derginin o dönemde Arefe günü çıkmasından dolayı yayımlanmıştır. Dergi 9 Zilhiccede çıkmış ve Arefe gününe denk gelmiştir.

Makalede: “Arefe günü, Kurban bayramından bir gün önceki gündür. Arefe dediğimiz vakti, Şeker Bayramı’nın⁵¹ bir gün öncesi, yani Ramaz-ı Şerîf’in

⁵¹ O dönemde bu ifadenin kullanılması ilginçtir. İlk dini bayram, bugün olduğu gibi belki de Osmanlı’nın son zamanlarında da hem “Ramazan Bayramı” hem de “Şeker Bayramı” ismiyle tanınmaktadır.

30. günü zannetmeyiniz.” denilerek Arefe’nin Zilhiccenin 9. günü olduğu, fakat bu durumun karıştırıldığı vurgulanmaktadır. Yine makalede; Kurban bayramının hikmetinden bahsedilerek Hz. İbrahim ile Hz. İsmail arasındaki hadiseye yer verilerek bu bayramın yalnız kurban kesme bayramı olmadığı, aynı zamanda hacıların da hac vazifesini bu mübarek günlerde yaptığı söylenilerek, haccın meydana gelmesi için gerekli şartlar anlatılmış ve bu vazife yerine getirilirken bir hacının neler yaptığı, nasıl duygular içerisinde olduğu izah edilmiştir. Makale, Kurban Bayramının tebrik edilmesi ile bitirilmektedir. Makalenin uzunca olması, yani 3 sayfa devam etmesi çocukların dinî bayramlarını tanımalarının ve bu bayramların ne kadar önemli olduklarının gösterilmesi bakımından önemlidir.

Bahçe dergisinin 4. sayısında (s.28-30) başlayıp 5, 6, 7, 9 ve 10. sayılarında devam eden “Biz” adlı makaleden de bahsedelim. Makale bir soruyla başlamaktadır: *Biz kimiz? Biz, Avrupalıların mesâ-i zihniyyeden ârî bir kaba kahraman diye tavsîf ettikleri Türkler miyiz? Biz, Türk’üz. İbtidâ bu noktayı teftîş edelim. Sonradan, Türkler mesâ-i zihniyyeden ârî bir kahraman mıdır, yoksa dünyaya ulûm ve sanâyi’ ve medeniyet bahşeden bir kavim midir? Bunu meydana koyalım.* Makalede bu başlangıçtan sonra Türklerle ilgili tarihî bilgilere yer verilmiştir. Medeniyetlerin oluşturulmasında Türklerin önemli katkılarda buldukları vurgulanmaktadır. Türklerin Nûh (a.s.)’ın evlatlarından olduğu, İskitler denilen milletin devamı olup bu milletin, eski bir medeniyet olan Mısırlılardan bile daha eski olduğu vurgulandıktan sonra “Türk” isminin Çin tarih yazarlarına göre Türk tarihinde Türklerin 1. hükümdarı kabul edilen “Tûkû”dan geldiği belirtilmiştir. Türklerin aksiyoner bir millet oldukları, Anadolu’ya, Mısır’a, Rumeli’ye yayılıp; Gazneliler, Selçuklular, Osmanlılar gibi nice kuvvetli devletler kurduğundan da bahsedilmiştir. Türklerin san’atta ve ilimde ne kadar ileri olduklarını anlatan şu ifadeler önemlidir: *Bir kere tedkîk edelim, Türkler mesâ-i zihniyyeden ârî midirler? İngiliz uleması beyninde allâme vasfını almış olan Mister Boli, Eflatun üzerine te’lifâtında dünyaya: “Ulûm, sanâyi’, medeniyet ve tehzîb veren kavim Türklerdir.” demiştir. Kesret-i mütâlaası sayesinde mûmâ-ileyh bu davasını ispata muktedir olabilirse de biz hayvânat terbiyesi ve enhâr hıfzı ve maden târihi ve kitap gibi fûnûnu cihâna neşreden akvâmın birincisininin Türkler olduğunu iddia eder ve bunu ispata pek suhûletle muvaffak oluruz.* Makalede

devamla Türklerin İslâmiyet ile müşerref olduktan sonra yazılan eserler ve bu eserlerin yazarları hakkında bilgiler verilmiştir. Meselâ, bunlar arasında yer alan İbni Sînâ hakkında makalede şunlar dile getirilmektedir: *Yunanlılar Bokrat (Hipokrat) ve Aristo ile fahrederler ki, bunlardan biri tabîb, diğeri hekîmdir. Türklerden ise bir İbn-i Sînâ yetişti ki, hem hekîm, hem tabîbdir. Ulemâ-yı İslâm beyninde şeyh nâmını kazandı ve onun kanunları bugün bile o bârîde-i esâsü'l-ta'lîm oldu.* Fransız Ma'ârif Nezâreti'nin hazırlamış olduğu kitaplarda kendi tarihinin medeniyete getirdikleri yenilikleri Araplardan almış oldukları yazılmıştır. Makalemizin yazarı ise bu noktada Fransızların hata ettiklerini, Fransızların kendi kitaplarında söz konusu ettikleri yenilikleri Araplardan değil, Türklerden aldıklarını belirtmiştir. Buna şöyle bir açıklama getirmiştir: *Çünkü, ma'lûm bir kazıyedir ki, ulemâ-yı Türk'ün eserleri fesâhat ve belâgat ile meşhur olan lisân-ı Arabî üzere te'lîf olunurdu. Demek o kitaplar âsâr-ı Türk'dendir. Evet ileride görürsünüz. Biz bugün bu eserlerden istifade edemiyoruz. Sebebi, Arabiyyeye adem-i i'tibârımızdandır.* Nihal Bey, bu cümlelerden sonra makalede Mâturîdî, Buharî, İshak gibi âlimlerden bahsetmiş ve daha sonra bir kıyaslama yapıp: “Siz hâlâ Volter, Racine mi diyorsunuz?” diyerek gençlerin düşünmesini istemiştir. Yazar: “Şimdi ise Avrupa'nın gerisindeyiz. Biz eski hallerimize değil de, şimdiki halimize bakmalıyız.” diyerek özeleştiri de bulunmuştur.

Nihal yazıda daha sonra “Biz” isimli makalenin alt başlığı olan “Osmanlılar” başlığı altında Osmanlı tarihinden bahsetmiştir. Burada Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesinden sonra birçok âlim ve bilginin övülmeye layık eserler ortaya koyduğunu ve bu zamana kadar Osmanlı'nın hiç bu kadar ilimle iç içe olmadığını, fakat Sultan Ahmed zamanında ilim öğretiminin bazı câhil fetvacılar tarafından yasaklandığını, medreselerde okutulan kitapların terk edildiğini dile getirmiştir. Yazar bu duruma çok üzüldüğünü de vurgulamıştır.

Makalede daha sonra Türklerin edebiyatta, felsefede, tıpta, matematikte ileri oldukları, daha sonra Avrupalıların bu konularda yazılmış kitapları Türklerden alıp tercüme ettikleri, bunları kendi eserleriymiş gibi gösterdikleri ve Türklerin bu eserleri Avrupalıların ortaya koyduklarını zannedip onlardan aldıkları belirtilmektedir. II. Mahmud zamanında ilme dair birçok kitabın farklı dillerden

Türkçeye çevrildiği ve yazarın yaşadığı zamanda da çevrilmeye devam edildiği makalede belirtilmektedir.

Yazar makalede Avrupalıları yakalamak için bazı çözüm önerileri getirmiştir. Bunlar ilmî cemiyetler kurmak, kütüphanelerimizi geliştirmek ve mekteplerimizi çoğaltmaktır. Yazar bu üç hususu makalede ayrı ayrı işlemektedir. Yazar kütüphaneler konusunda o döneme göre orijinal sayılabilecek şu fikirleri “Biz” adlı makalenin alt başlığı olan “Biz ne yapsak ne oluruz?” başlığı altında incelemektedir: “Yalnız İstanbul’da kırka yakın kütüphane mevcuttur ki, bu kütüphanelerde 50.000’e yakın eser tespit edilmiştir. Bu miktar, Avrupa kütüphanelerindeki kitaplara göre çok azdır. Bu sayıya son zamanlarda yazılan edebî ve ilmî eserler eklenince bu sayı biraz daha artmıştır. Topkapı Sarayı’nda 25.000 cildi geçkin pek az görülen el yazmaları vardır. İstanbul’da kırk kadar kütüphane az değildir. Fakat bunlardan nasıl istifade ediliyor. Buna bakalım. Ben üç gün sırayla her işimi bırakıp kütüphaneye gittim. Bir kitap için Ayasofya Kütüphanesi’ne devam ettim. Devam ettiğim halde istediğime ulaşamadım. Kütüphaneciler hakkında gazetelerde her zaman yazılan şikâyetlerin doğru olduğu, her gidenin benim gibi boş döndüğüdür. Sultan Ahmed meydanında veyahut Cağaloğlu’ndaki Çifte Saraylar’da büyük ve muntazam bir kütüphanenin inşası için büyük bir yer tahsis edilip, diğer kütüphanelerin kitapları buraya nakledilse ve içinde mükemmel bir kahvehanesi bulunsa ve gelenlerden munasip miktarda ücret alınsa hem devletçe fayda görülür hem de her isteyen aradığını bulur. Kırk kütüphanede birer kitap hâfızı olsa, elbette kırk kişiye de aylık veriler. Bir umumî kütüphane açılrsa beş kişi burayı mükemmel bir şekilde idare eder. Bu kişilerin aylıkları giriş parasından ve kahvahanenin kirasından çıkar. Kitaplarını kütüphaneye bağışlamak isteyenler de elbette olur. Belki çok kitabı bağışlayan kimse kendi adıyla bir kütüphane kurmak isteyebilir. Bu tabî bir şeydir. Bu insanlara büyük kütüphanede bağışladıkları kitaplar için isimlerinin yer alabileceği ayrı bir bölüm tahsis edilebilir. Ayrıca her eser sahibi eserinden iki nüshasını büyük kütüphaneye hediye ederse bu şekilde kitap sayısı da arttırılabilir⁵².”

⁵² Yazar makalede herkesin gidebileceği bir Merkez Kütüphanesi kurulmasını teklif ediyor.

Makalenin sonlarına doğru (Sa. 10, s.75-76) yazar “Biz” makalesinin alt başlığı olan “Kabahatimiz ne oldu?” başlığı altında şu düşünceleri dile getirmektedir: “Bundan bir veya bir buçuk yüzyıl öncesine kadar her milletçe üstün olan Osmanlılar iki hatadan dolayı Avrupa’nın gerisinde kalmışlardır. Birincisi: 984 senesinde İstanbul’a matbaa gelmişti. Ancak bir kitabın nüshasını matbaada çıkarmak kolay olmasına rağmen hattatların hatırı için bu kitapların baskısı durdu. Bu sırada Avrupalılar ise sahip oldukları matbaalar ile faydalı kitapları çoğalttılar, bunların yayılmasını da kolaylaştırarak bizi geçtiler. İkincisi: Fesatlık çıkarmak isteyen câhil kişiler fen kitapları okuyanları çıldırttılar ve: ‘Kozmoğrafya, hikmet, kimya, fizik okumak Allah’ın işine karışmaktır, bu İslâm’a uygun olmaz.’ dediler. Cahiller bu ve bunun gibi saçma sapan konuşmalarla halkın zihnini karıştırıp yıldızlar, reml, büyü gibi hususları lazım olan bir bilgiymiş gibi birtakım gereksiz ve câhil işlere daldılar. Bu cehalet başımıza işler açtı. Geçmişten fayda umulmaz. Halimize, istikbalimize bakalım.”

Derginin 15. sayısının 113-114. sayfalarında yer alan “Elsine-i Ecnebiyye Tahsîlinin Derece-i Fâidesi” başlıklı makalede yabancı dil öğrenmenin önemi üzerinde durmaktadır. Makalenin yazarı Mahmûd şu hususları dile getirmektedir: “Müddet-i medîdeden beri müşâhede ediyoruz ki, Avrupa devletleri ne yolda terakkî ediyor. Madem ki, terakkî ettiklerini görüyorduk. Onların derecelerinde terakkî etmeliydik. Vâkıan Avrupalıların ilerlediklerini görüyoruz. Fakat Fransa devleti ve milletinin 50-60 evveline gelinceye kadar ilerlemiş olduğundan gafildik. Dünyadan habersizdik. Bundan dolayı terakkî yolunu tutmak için geç kaldık. İlerlememizin başlangıcı 19. asrın ortasıdır. Tarîk-i necât, gayret ve hevesle çalışmaktır. Terakkî denilen şey; ticaretin, ziraatin, san’atın, tıbbın, ilmin vb. terakkîsi ile ortaya çıkar. Bunun için dil önemlidir. Terakkî eden Avrupa devletlerinden Fransa’yı ele alalım: Fransa, Mısır’ı istilâ ettiğinde İskenderiye Kütüphanesi’ndeki kitapları ve Mısır ulemâsını Fransa’ya götürdü. Fransızlar Mekteb-i Şark ismiyle okullar açıp Arapça, Farsçayı Fransız çocuklarına öğretti ve çok kişi yetiştirip pek çok kitabı Fransızcaya tercüme ettirip okullarda okutturdular. Fransa tıp, ziraat, ticaret gibi ilimlerde terakkî ederek kendisine gıpta edilir hâle geldi. Demek ki, terakkî etmenin bir yolu da lisan öğrenmektir. Bu sebeple lisan

öğrenmeye çalışmalı, bu hususta gayret etmeliyiz. Üç lisan bilen üç adam gibi olur.”

Derginin 22. sayısının 171-172. sayfasında “Terakkî-i Devlet ve Menfa’at-i Millet Kazıyyesine Ri’âyet” başlıklı makalede Mahmûd Celâleddîn önemli konuları temas etmektedir. Makale şöyledir: “Ma’lûmdur ki, şu dünyada en güzel şey, ilim ve ma’rifettir. Bunlardan daha mukaddes bir şey olamaz. Her şey ilim ve fenden doğar. Bu kadar önemli ve büyük bir nimeti hang insan takdir etmez?

Ey gençler! İçinizde ilim ve ma’rifete muhabbeti olmayan varsa, yazıklar olsun. Eğer ilim öğrenmeyi çirkin gören varsa onu insandan saymayınız. Eğer ilim ve ma’rifet öğrenmenizi isteyen biri varsa o kişi sizin her daim menfaatinizi istemektedir. Cenâb-ı Hak bilgiden yoksun hâin kişilerden sizi korusun. Ömrünü tembellik ve sefalet içinde geçirene yazıklar olsun.

Yazık, yazık... İlmin ve kemâlâtın kıymetini bilmeyip gafil ve dünyadan habersiz yaşayanlara.

Ey genç kardeşlerim! Tembellikten sakınınız, uzaklaşınız. Vatan, devlet ve milletimizi perişan, bedbaht etmeyelim. Kendimizi rezil ve rüsva eylemeyelim. Kazandığımız iyi ün kıyamete kadar devam etsin ve halkın nazarında geçmiş edebiyatçıların güzel zikirleri hayırla yâd olunduğu gibi yayımlanan kitaplar da bâkî kalsın.

Ey biraderler ve hemşîrelerim, sizler bu vatanın yetiştirdiği goncalar ve fidanlarsınız. İlim alanında tahsil görünüz. Sanâyi’i öğreniniz ve günbegün takip ediniz. Çalışınız, gayret ediniz. Bunlar olursa hem siz hem bu millet hem de bu devlet mes’ûd olur. Vatan ve milletin ilerlemesi için bu şarttır. Devletin ilerlemesine, milletin menfa’atine olan işlere dikkat edelim.

Vatan gül ağacı, sizler ise onun goncalarısınız. Goncalar açarsa gül ağacına rağbet edilir. Siz çalışırsanız bu vatan sizinle şeref kazanır.

Vatana hizmet, hem anneye hem babaya hizmet gibidir. Devletin ilerlemesi, milletin menfa’ati gerekli olduğundan çalışmak herkesin üzerine farzdır. Vatan borcu fedâkârâne hizmetle ödenir. Kim vatanına hizmet etmezse o kişi nankördür.

Ey efendiler, hanımlar! Vatana hizmet etmek ister misiniz? Elbette istersiniz. O halde çalışınız ve gayret ediniz. Vatana olan mukaddes vazifenizi yerine getiriniz.”

5. Deneme

Dergide yer alan deneme yazılarında faydalı fikirler bulunmaktadır. Genellikle deneme yazıları bu dönemde pek görülmemekle birlikte deneme sayılabilecek bazı yazılar dergide yer almaktadır. Derginin 11. sayısının 81. sayfasında Nihal Bey'in “Şebâbet” başlığıyla yazdığı denemede şunları dile getirilmektedir: *Bilir misiniz, gençlik nasıl bir mevsim-i saâdetdir? İnsan ancak bu mevsim-i saâdetde tahsil ve ta'lîm, hüner ve ma'ârif edebilir. Yine gençliktir ki, insanları bir takım evhâm ve hayalâta saldırarak tarîk-i shevâta teşvîk ve bu yolda bin türlü belâya giriftâr edip âlem-i insâniyetten bî-haber eyler. “Lâ havle velâ kuvvete ilâ billâh” Bir şey nasıl olur da hem iyi hem kötü olabilir. Size âdî bir misal irâ'e edeyim. Tuz ki, her gün yediğimiz yemek içine konulur. Fena bir şey midir? Hayır, pek güzel. Klor ve sodyum denilen maden ki, tuzu vücûda getirmişlerdir. Her birerleri ayrı ayrı birer mehâlik iken gerek sun'î ve gerek tabiî terbiye ile vücûduna muhtaç olduğumuz gıdayı husûle getiriyorlar. Demek isterim ki, o gençlik zamanı ne yolda imrâr olunusa o yolda semerâtı görülür. Zaman, ûlum ve fînûn ve sanâyi'in tahsili ne kadar elzem bir şey olduğunu düşündürmez. Lâkin düşünmek lâzımdır; düşünmeli mâni'-i tahsîl olacak hâlâtdan çekinmeli. Herkes tasdik eder ki, asrımızda an-be-an âsâr-ı terakkî görülüyor. Bir zaman gelecek ki, bugün asrımızın edîbi bulunup ve parmakla gösterilen bir fâzıl-ı meşhûr geçinmesinden âciz kalacaktır. Buraları bilinip çalışmalı. Ne derecelerde şâyân-ı te'essüfdür ki, o kimseler ki gençliklerini nâ-hak yere sarf ve cevher akıllarını tarîk-i sefâlet ve cehâlet köşelerinde küflendirmişlerdir. Bu bâbda tavîl-i makâl için meydan pek vâsi' ise de bu kadar kâfidir. Velhâsıl netice olarak derim ki: “İhtiyarlık zamanında mazînin zevk ve sefaletle geçirilmesinden dolayı dökülen gözyaşları hiçbir faydayı müntec olamaz. Çalışın, çalışın! Çalışmak vaktiniz şimdidir.”*

Dergimizin 19. sayısının 145-146. sayfaları arasında yer alan “Şebâbetde Sû-i Edeb” başlıklı yazı G. Avni tarafından kaleme alınmıştır. Deneme türüne örnek olarak verebileceğimiz bu yazı şöyledir: *Bahârın letâfeti inkâr olunabilir mi? O nesîmin vezânından hâsıl olan tatlı tatlı bir rüzgârın âlemi göklere su’ûd ettirircesine bir alkışla -âşüfteliğe ma’sûmiyet süsü veren- dil-rubâlar gibi ötekinin berikinin boynuna sarılması; şâirlerin âlî fikirlilerin hüsnü kabartan bu mevsim-i letâfet-engîzin uzun günlerinde halkın her birisi güyâ bâd-ı nesîmin serpintisi ile birer tarafa uçuşuyormuşlar da içlerinin sıkletini -kakhaha yanında tebessüm derecesinde kalan- bir sürûr ve inbisât ile geçiştirmek istemesi; ya bir ehl-i dilin dokunup yataklıkdan münezzeh olan o hâlîce-i zerrîn üzerine nîm yatarak zümrütler gibi yeşil olan o dağların, tepeliklerin aralarında şırtısı; âşîğın sirişk-i çeşmi kadar hazîn nehir ve dereciklere karşı ne ki endâz-ı ‘ibret ve hayret olup da güneşin ziyâsı bir mecrâdan akıp gelen şu nehir ve dereciklerin sâf ve berrâk olan sularına ve o suların akıntısıyla hücumuna bir sâdik asker gibi göğüs geren büyük küçük taşlarla hesapsız istiridye kabuklarına pertev saldıkaça şa’sa’ası etrâf ve eknâfta olan kuşları, güvercinleri kenârına toplayarak oraları bir nevi’ tuyûrsitâna benzettiği cihetle bu hayvancıkların baş başa vererek civiltularıyla, güvercinlerin uçuşmalarından hâsıl olan kanat şakırtılarını simâ’-ı dikkate alarak şu temâşânın dakikasını dünyanın belâli günlerine, saatlerine değışmemes; yâhûd mevsim-i şitâyı gece gündüz hücre-i ahzânında geçirip baharın ufak bir kokusuna tekmîl derdini işşâ etmeye müheyyâ olan bağıri yanık bir âşîğın vürûd-ı bahârı anlar anlamaz dağ başlarına, ağaç altlarına koşarak dersini beli bükülmüş bir ağaca ve altı muhavver şu’uru olan şakaklarına dayanıp kâinâtı baştanbaşa letâfete müstağrak olmuş idiğini müşâhede birle bahârın mûcid-gerdesi olan hafif ve şeker gibi hevâsıyla (firkat-i deminde geçirdiği göğüsleri andıran harâretli bir nefesle) teneffüs ederek vezân eden rüzgârın tehzîz-i hisle mâlâmâl olan gönlünü gıcıkladıkça gülmek değıl, ondan tatlı olan ağlamakla dökmediği sıcak sıcak gözyaşları; dayandığı ağaç dalına bir mecrâ hâsıl ederek revân ve beş-on karınca-yı bîçâreyi yuvarlayarak bir cûyân olup gitmesi; bahârın derece-i letâfetini inkâra mecâl bırakır mı? (Yazı devam etmektedir.)*

Dergimizin 22. sayısının 172-173. sayfasında yer alan diğerk bir deneme “Şebistân-ı Cehâlet” başlığını taşımaktadır. Bu yazı G. Avni tarafından kaleme alınmıştır. Denemenin başlarında uzunca bahar tasvirleri bulunmaktadır. Bu tasvirlerden sonra yazı şöyle devam etmektedir: “Çocukluk günlerinizde her ne kadar gül bahçesinde bulunsanız da kendinizi muhafaza edemezsiniz. Koşarken yakanıza, eteğinize diken ilişir ve düşersiniz. Ağlarsınız, gülersiniz, heyecanlanırsınız ama yine de ileriye doğru gidirsiniz. Dikenlerin, elinizi yüzünüzü kanatmasına bakmadan ilerlersiniz. Karşınıza iki yol çıkar. İkisini birbirinden farksız bulursunuz. Farklı olduğunu bilseydiniz soldaki yola sapmazdınız. Sol tarafa saptığınızda güneş iki-üç adım sonra batmaya başlar. Hava kararır, gül bahçesi görünmez olur, şaşırırsınız. Geriye dönemezsiniz. Gerisi de karanlık. Uzun süre duramazsınız, geldiğimize pişman olarak ne yapacağınızı bilemezsiniz. Gönlünüz sizi ileri gitmeye zorlar. Her ne kadar yıldız görseniz de yolunuzu aydınlatmaz. Çünkü ay yok. Perişan halde hızlı ve büyük adımlar atarsınız. Ama şiddetli bir karanlığa düşersiniz. Bu şekilde karanlıkta bir de havayı parçalı bulutlar istilâ etmesin mi? Siz el yordamıyla yolunuzu bulmaya çalışırsınız. Durmak ya işinize gelmez ya da sizi zorlar ilerlemeye. Dolu yağar, şimşek çakar fakat sığınacak yer bulamazsınız. Allah’a sığınmaktan başka çare kalmamıştır. İşte bu câhillik karanlığına düşmüş kişilerin âcizliği böyledir.”

6. Biyografi

Dergide bazı şahsiyetlerin biyografisine yer verilmiştir. İbni Haldun, Hâfız-ı Şîrâzî gibi. Dergide çok nadir olan resimlerden birisi de İbni Haldun’a ait bir portredir.

Emin Osman’ın “Tercüme-i Hâl-i İbni Haldun” başlığı altında kaleme aldığı meşhur felsefeci, sosyolog, siyaset bilimcisi İbni Haldun’un biyografisinin söz konusu edildiği makaleden bir bölümü şöyledir: “Lakabı Veliyyüddîn’dir. Büyükler ve küçükler arasında İbni Haldun diye anılır. Aslen Tunuslu olup Hicrî 717 senesinde doğmuştur. Muhammed bin Abdurrahmân isminde büyük bir zatın temiz soyundan gelmektedir. Çocukluğundan gençliğine kadar baba evinde izzetli

bir şekilde büyütülmüştür. Şeyh Abdullah İbni Bezzâli'l-Ensârî'den yedi kıraatte Kur'an okumayı öğrenmiştir. Arapçayı, fikhî, edebî bilgileri, hadisi farklı hocalardan tahsil etmiştir. Kendisini çok iyi yetiştirmiştir. Her konuya istidatı olduğu gibi, idarî işlerde yani siyasette dahi kısmeti açık olduğundan pek çok Arap ülkelerinde idarede görev alıp büyük vermiştir. Hicrî 753'te Tunus valisi Ebî İshak'ın hizmetine girmiş, Fas padişahı Ebû Adnan'ın sohbetlerinde bulunmuştur. Fas hükümdarının İbni Haldun'la olan yakınlığını kıskanan kişiler onu hükümdarın gözünden düşürmek için entrikalar çevirerek hapse attırmışlardır. Fas hükümdarının vefatından sonra Hasan bin Ömer İbni Haldun'u hapisshaneden çıkarmıştır. Bundan sonra memuriyetine geri dönmüştür. Hükümet ve devlet yönetimi Sultan Ebî Sâlim'e geçtiğinde ilk olarak yazı ve zabtiye işlerinde görevlendirilmiş ve iyi bir rütbeye ulaşmıştır (Sa. 20, s.158).”

Emin Osman Hâfız-ı Şârâzî'nin de biyografisini “Tercüme-i Hâl-i Hâfız-ı Şîrâzî Merhum” ismiyle kaleme almıştır. Yazı şöyledir: *Âsârıyla küre-i arzın her tarafında kesb-i iştihâr etmiş olan Hâfız-ı Şîrâzî merhumun ism-i şerîfleri (Şemseddîn Muhammed) olup tevlîdi dahi târîh-i Hicretin 8. asrı ibtidâlarında Fârîstân'ın merkezi demek olan Şîrâz şehridir. Hâce-i dâna ömrünün içinde yalnız bir def'a (Yezid) şehrine seyâhati vukû' bulup ondan başka vatanından bir yere çıkamamıştır. Hâce-i müşârü'n-ileyh gençlik zamanını kâmilen medrese köşesinde geçirip Arabî ilminde yektâ ve kendi lisanınca dahi zamânın üdebâ ve ulemâsını âciz bırakacak behze-i külliyye peydâ eylemiştir. Bundan ma'adâ ilm-i fıkıhta da yed-i tûlâ sahibi olup tasavvuf ve hikemiyyâtta kuvveti âsârında görülmektedir. Kendileri (Muzafferiyeye) hânedanının diyâr-ı Fâris'te hükümet ettiği asr-ı ricâlindedir. (789) senesinde Timurleng Şîrâz'ı kabza-ı teshîre aldıkda Hâce Hazretlerini huzuruna celb edip fevkalâde iltifat eylemişlerse de efkâr-ı hakîmâne ile mütehallik bulunan ol zât-ı âlî-kadr âlâyîş-i dünyeviyyeye kapılmadıklarından Timur'un bu iltifâtından ne memnûn ne de mesrûr olarak yine kendi hâlinde kendi gülşeninde safâ-yı bâl ve râhat ve istiklâl ile ömür sürüp nihâyet câm-ı Kevseri nûşla kârvân-sarây-ı 'ukbâya rihlet eylemişlerdir. Vefat ettikten sonra ehîbbâsı âsârını Dîvân tarzına koyarak ismine de (Dîvân-ı Tercümân-ı Lisânü'l-Gayb) tesmiye etmişler (Sa. 30, s.236-237).*

7. Mektup

Dergide yer alan mektuplar okuyucu mektuplarından oluşmaktadır. Hemen hemen her sayıda tesadüf edilen bu mektupların bazılarının dili, diğer yazıların diline göre daha ağırdır. Dergiye ulaşan mektuplara göz atıldığında, bu mektupların daha çok dergiyi takip eden öğrenciler tarafından gönderildiği anlaşılmaktadır. Dergiye Samsun ve Edirne'den de mektupların gelmiş olması derginin sadece İstanbul'da değil, Anadolu'nun farklı yerlerinde de takip edildiğini bize göstermektedir. Az da olsa bazı okuyucu mektuplarında şiirlere de rastlanmaktadır. Mektupları sadece öğrenciler değil, büyükler de dergiye göndermektedirler. Bu da derginin sadece çocuklar ve gençler arasında değil, büyükler arasında da bilinip tanındığını göstermektedir.

Okuyucu mektuplarına birkaç örnek verelim:

Derginin 4. sayısının 27. sayfasında Kâmil adlı birisinin yazdığı mektup şöyledir: *Muharrir efendi! Bahçe unvânıyla meydan-ı temâşaya vaz' olunan gazetenin 1. ve 2. nüshaları mütâlaa-güzârım oldu. 'Ulûm ve fînûn ve edebiyâtta bahs olup haftada bir def'a neşr olunmak ve nevresîdegân-ı etfâle mahsus olmak ise derece-i mesrûriyyetimi bir kat daha tezyîd edip bu bâbda husûle gelen memnûniyyetimi havsala-i ta'rîfden bîrûn ve şimdiye kadar böyle evlâd-ı vatani tahsîl-i 'ulûm ve ma'rifete teşvîk maksadıyla bir takım gazetelerin 'adem-i neşri her ne kadar bâ'is-i keder ise de ser-nümâ-yı sâha-i zuhûr olan gazete-i mu'tebereniz dahi meserret-derûndur. Hey'et-i tahrîriyyesi ile sâhib-i imtiyâzını tebrîk devâm-ı intişârını Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak'tan temennî eder ve hemân Cenâb-ı Rabb-i Müsteân, pâdişâh-ı ma'delet-nümûn ve şehriyâr-ı İskender-tüvân efendimiz hazretlerini taht-ı Humâyûnlarında muhalled ve ebed-nişân ve sâye-i merâhim-vâye-i cenâb-ı cihândârilerinde âsâyîş-bahş-ı halk-ı cihân buyurması du'âsıyla bast-ı makâl eylerim.*

Derginin 34. sayısının 269. sayfasında Mehmed Şükrü'nün kaleme aldığı "Çocuklara Bir Numûne-i İmtisâl" başlıklı ve dergi heyetinin "Nevresîdegân-ı

Vatandan Bir Efendinin Bahçemize İrsâl Eylediği Varakadır.” şeklinde not düştüğü okuyucu mektubu şöyledir: *Tufûliyyetimiz sebebiyle zihinlerimiz dâ'imâ eğlenceye meyyâl olduğundan oyun ile iştigâli her şeye tercih ederiz de boşu boşuna geçirdiğimiz o kıymetli dakikalardan nasıl bir lezzet-i câhilâne alırız. Bu halde ifnâ-yı vakt etmemize mümâna'at eylediği takdirde ne kadar memnun kalırız. Hiçbir zaman bu memnuniyetin bir hududu olup o da hengâm-ı tufûliyyetin gemesiyle mahv olacağını tefekkür etmeyiz. Mürebbîlerimiz bize tarîk-i necât ve selâmeti irâ'e ile dâimâ sa'yi tavsiye ettiklerinden kendilerine teşekkür edeceğimize mukâbil nîg ü bedi fırka fırka muktedir olamayan kalplerimizde bir husûmet-i ma'sûmâne hâsıl olur. İşte şu fikra hissiyyât-ı kalbimize güzel bir misâl olabilir. Zurefâdan bir zât geçmekte olduğu bir mesîregâhın ortasında bir takım çocuklar toplayıp bülend-âvâz ile du'â-hân olduklarını görür. Şol hal merâkını mûcib olduğundan orada duranlardan birisine sebab-i cem'iyeti su'âl eyler. Bârânın 'adem-i nüzûlü sebebiyle mevrâ'larımız kurduğundan çocukların du'âsı dahi bârgâh-ı izzetde kabûl buyrulacağı âşikâr bulunduğundan yağmur du'âsı ediyorlar, diye aldığı cevaba ta'accüb ile eğer çocukların du'âsı kabul olaydı 'arz üzerinde bir hayat, hiçbir mektep hocasının bulunmaması lazım gelirdi, demiş. Şu hâlimiz insâf ile muhâkeme edilecek olursa insaniyyet nokta-i nazarında mühim tutulacağımızdan hocalarımızın emirlerine itâ'atle hüsn-i nazarlarını kazanmaya gayret etmeyi âcizâne hem-sinnim olan arkadaşlarıma tavsiye eylerim.*

Yukarıdaki mektubun akabinde Bahçe'nin yazı heyeti öğrenciye tebriklerini iletmişlerdir. Tebrik şöyledir: *Âferîn Şükrü Efendi! Doğrusu sıgar-i sinniniz ile beraber bu yolda idâre-i kelâm edişiniz şâyân-ı tahsindir. Cenâb-ı Hak sa'yinizi meşkûr eylesin.*

Bahçe'ye gelen bazı mektuplar derginin yazarlarına ismen de gönderilmiştir. Meselâ, derginin 32. sayısının 253. sayfasında yer alan “Edirne'den Mektup” başlığını taşıyan varaka Edirne muhacirlerinden Mehmed Şâkir tarafından yazılmıştır. Mektup şöyledir: *Bahçe muharrirlerinden Mahmud Celâleddîn Bey'in cânib-i âlîsine! Evlâd-ı vatana hamî-i saâdet ve felah olan ev, baraka-i pür-nev ma'ârif ve şükûfe-i ezhârî ulûm ve 'avârif ile müzeyyen mevkî-i intişâr ve enzâra vaz' olan Bahçe unvanlı edebiyat gazetenizden şimdiye kadar 19 nüsha elde*

edebildim. Mütâlaasından pek çok mütelevviz oluyorum. Mâba'dının şeref-zuhûruna intizâr üzere iken akdemce Edirne'ye teşriflerinde hatt-ı destinizle erbâb-ı mütâlaaya şâmil yazılan varak-pârenizi çeşm-i meserretle gördüm, okudum. Güyâ şeref-i müşâfehe ve mülâkatınıza muvaffak olmuş kadar sevindim. Hele şimdiye kadar çıkmış ve ba'demâ çıkacak olan nüshalarının dahi sıcağı sıcağına irsâl olunacağı va'adinde görünce artık o hâlde olan memnuniyetimi bir daha tasavvur edemiyorum. Ne vakitten beri tahayyül eylediğim arzu mücerred o bâg-ı 'irfânın mukaddes hizmetinde bulunmak mecburiyeti olduğundan böyle gayr-ı me'mûl velâ şey' hükmünde add olunabilecek ufacık bir vesileyi ele geçirdiğim halde yine fevt etmek o yolda olan hevesim için büyük bir ma'dûriyyet olacağından der-akab varaka-i mezkûrun tab'ı için matba'aya koştum. O gün Çarşamba günüydü. Ya'ni varaka-i mebhûsenin yazıldığı târihten bir gün sonra Edirne gazetesinin yevm-i ihrâcî Perşembe günleri olduğundan bu hafta sütunlarının dolduğu cihetle gelecek haftaya tab' ve tezyîd olunabileceği va'dini aldığım gibi arz ve beyânı zımında derhal şu varak-pâre-i te'cîzânemin takdîmine mecbur oldum. Binâenaleyh işbu varakacığımı Bahçe'nizin bir köşeciğine derciyle yazmakta olduğum ve her hafta bir varaka ile sû-yı âlîlerine irsâl edeceğim. (Ne korkulu rü'ya) ser-levhalı muhtasarca bir romanın tefrîkanıza dercini va'ad buyurmanızı istirhâm eyler ve ibtidâî 'âtıfınızı çâr-çeşm ile beklerim efendim.

Dergide bu mektuba karşılık Mahmud Celâleddîn kısa bir cevap yazmıştır. Cevap şöyledir: Edirne'de bulunduğum iki gün müddet-i zarfından zât-ı âlîleri gibi bir zât-ı ma'ârif-simât ile görüşmek şerefine nâ'il olamadığıma müte'essifim. Ma'amâfih bir takım hass ü hâr ile memlû olan Bahçe'mizi âsâr-ı gül ve sünbül-i revayih-nisâr ile ta'tîr ve 'anber-bû eylemek üzere irsâl buyrulacak roman Bahçe'nin tefrikasına ma'al-mesrûriyye derc ile kesb-i fahr u mübâhât-ı bî-şümâr eyleriz.

8. Fıkra

Dergimizde fıkra olarak kabul edilebilecek yazılar daha çok toplumsal olaylar ile ilgilidir.

Fıkrayla ilgili derginin 19. sayısının 146-147. sayfalarında yer alan ve Emin Osman'ın kaleme aldığı "Evlâd-ı Vatanın Sa'âdet Halleri Kemâlâta Tavakkuf Eder" isimli yazı şöyledir: "Ey evlâd-ı vatanın nevrêsîdegânı! Bilir misiniz, Avrupa, meydân-ı terakkîde bizleri ne derecede geçmiştir. Şüphe yok ki, milyonlarca. Bir kere düşünüp tefekkür edelim. Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı medrese-i Semâniyye'ye dünyanın dört bir tarafından insanlar gelip ilim tahsil ederlerdi. Osmanlı'nın nişânesini alıp memleketlerine döndüklerinde o ilimle meşgul olan kişilere hürmet gösterilirdi. O zamanın Avrupa'sında ise cehâletin zulmetle bata çığa yuvarlandığı görülürdü. Demek ki, Avrupa'nın hocası İslâm âlimleri imiş. Şimdi ise bu hocaları fersah fersah geçtiler. Düşünüp taşınalım. Başlarımızdaki festen, ayaklarımızdaki kunduralara kadar hep Avrupa malı değil midir? Şayet Avrupa bize bir ültimatın verse başı kabak yalın ayak mı kalacağız? İyice düşünelim, insaf edelim. En zarurî ihtiyacımız olan kibriti bile i'mâl edemiyoruz. Kibrit bulamazsak geceleri mum yakmak için sekiz saat ateş üfleme mecbur değil miyiz? Yaz günleri ateş olmazsa mumu neyle yakarız? Daha bir mumu bile yakamıyoruz. Artık gaflet uykusundan uyanalım. Milletimizin istikbalini biz temin edeceğiz. Millet bizim çalışmamıza, yardımımıza muhtaç. Milleti diriltecek gençlerdir. Çalışalım, gayret edelim. Kollarımızı sıvayarak özenle bu işe girişelim ve tahsilimizi iyi yapalım."

Derginin 23. sayısının 178-179. sayfasında kaleme alınan "Biz Avrupalıları Geçemeyelim, Çok Şükür Mâdunlarında da Değiliz Â" başlıklı bir diğer yazı şöyledir: "Şu sözüme kim i'tirâz ederse etsin Avrupalılar mekteb-i meziyyete yazılıp da tahsîl-i fûnûna çalıştıkları vakitler ki, biz yakamızı paçamızı toplamak değil, yakamızı paçamızı toplar iken yakamızı elden kaçırmaktaydık. İşte o vakitlerde Avrupalılar yeni bir hâhiş, yeni bir hevesle mütemâdiyen çalışmaktaydılar Onlar şehrah-ı medeniyette adımlarını atarak ilerledikleri vakit biz yerimizde heykel gibi duruyorduk. Çünkü yakamızı, eteğimizi toplamak meşguliyyetiyle ileri adım atmak hatırımıza geliyor muydu? Gelse bile o adımı atabilecek miydik? Evet, bizim hatırımıza gelen efkârıyla eğerçi bir adım atsaydık yetmiş bin felâketle elde ettiğimiz yakamızı bile elden kaçırdık. Avrupalılar fûnûn kitaplarını yutarcasına ezber ettikleri vakit, bir felâket düşüncesiyle

aklınızda olanı bile unutmaktaydık. Biz yakamızı, eteğimizi toplarken padişahımızın yardımıyla bir şeyler yapmaya başlarken bir de baktık ki, Avrupalılar öğrenme yolunda teleskopla görülemeyecek derecedeki yıldızlar gibi ileri gitmişlerdi. Biz de Avrupalılara yetişmek için bayağı mesafe kat ettik. Birçok edib yetişti, diye düşünülmesin. Bunlardan ancak beş altısı bu tarzda yetişmiştir. Lâkin biri Avrupa'nın Victor Hugo'suyla, diğeri Aleksander Duma'sıyla, öteki Aleksander Dumazade'siyle karşılaştırılabilir. Özetle; hakîmlik ve diplomatlığın bir numunesi olan *Vakit* gazetesi baş muharriri sa'adetli Saîd Beyefendi Hazretleri; memleketimize saçtıkları güllâb-ı hakîmâne ve edîbâne ile insanı hayrette bırakan beyanlarıyla Avrupa'nın övülme sebebi olan edîb ve hakîm Victor Hugo'yla mukayese edilebilecek bir edîbimizdir. Victor Hugo nasıl Avrupa'nın iftihar vesîlesiye Devlet-i 'Aliyye'nin övünme vesîlesi de Saîd Beyefendi'dir. Biz Avrupalıları geçemiyoruz. Çok şükür aşağılarında da değiliz, diye hep bir ağızdan söyleyelim. Saîd Beyefendi Hazretlerinin şimdiye kadar devlet ve millete yapmış oldukları hizmetler unutulmaz. Fedakârlıklarla bizi, yani milletimiz minnetdar eylemiştir. Allah onu devletine ve milletine bağışlasın.”

9. Sohbet

Tanzimat'tan sonra Türk edebiyatına yeni bir tür olarak giren “sohbet” yazılarıyla da dergimizde karşılaşmaktayız.

Dergimizin 28. sayısının 219. sayfasında Mahmûd Celâleddîn'in kaleme aldığı “Ümîd ile Sabır” başlıklı yazı şöyledir: *Fransa meşâhîr-i şu'arâsından Alexander Duma yazdığı bir kitapta demiştir ki: “İnsanın ilmi ümîd ile sabırdır.” Hakikaten ne güzel söylemiştir. Dünyada bir insan her ümid ettiği taraftan me'yûs olsa bile yine ümidi elden bırakmamalıdır. Ümîd ne kadar boş olsa da hiç olmazsa vücûdca faydası vardır. Mükedderiyyet ve me'yûsiyyet halinde bulunan bir insan az vakit içinde za'fiyete dûçâr olarak nihayet mevtine sebep olur. İlm-i Tibbiyyeye âşina olanlara ma'lûmdur ki, dâima hâlet-i ye'sde bulunanlar çok yaşamazlar. Keder, vücûdça zararlı olan şeylerden birisi ve belki birincisidir. Bu sebeple hiçbir vakit insan kederlenmemeli, gönlünü daimâ refah tutmalıdır. Bir iş*

için insan birkaç yere müraca'at etse red cevabı alsa ümitsiz olmayıp ümitle beklemelidir. Bu o kadar önemli bir şeydir ki, insanları ölümden kurtarıp hayatını onlara iâde etmiştir. İhtiyârların ve bizim kadınların meşhur kelimeleridir: "Sabrın sonu selâmettir." Pek güzel söylenmiş bir lafızdır. Yine çok meşhur bir kelâmdır ki: "Gazabla kalkan zararlar oturur." derler. Niçin zararlar oturur. Elbette sabr etmeyip öfkelenildiği içindir. İnsan bazı def'a öfke ile kendisine öyle fenalık yapar ki, mevtine sebep olur. Bu sebepten dâima her öfkeyi davet edecek şeylerde sabır gösterilmelidir. Sabr edenler azîm bir muvaffakiyete nail olmuş olur. "Es-sabru mine'z-zafer = Sabır muzafferiyettir, galibiyettir." buyrulmuştur.

Dergimizin 16. sayısının 124-125. sayfasında sohbet yazılarından sayılabilecek M. Ali'nin "Hiddet" başlıklı yazısını aşağıya alıyoruz:

Netîcesi ekseriyâ mûcib-i nedâmet olan şeylerin birincisi hiddettir ki, sebebiyle tevellüd edecek muzırrâtı aslâ hatıra getirmez. Yine hiddettir ki, insanı fevkalâde muhibbâta ve dostane görüştüğü bir adamla hakemsiz bir şey için bozuşturur ve sahib-i kîn ve adâvet ettirir de beş-on sene zarfında husule gelen bir muhabbetin ân-ı ehadda mahv ve pâyimâl olduğuna zerrece acındırmaz. Acaba hiddet yüzünden velev ki, cüz'î olsun bir fayda görmüş var mıdır ki? Çünkü hadîd olan bir takım adamları görüyoruz. Hadîdleri sebebiyle ötekinin berikinin kukalarını kırmalarından her birisi denî ve budala gibi birer fena unvan sahibi olmuşlar. Velhâsıl gerek feyzen ve gerek kaderen zarar görmüşlerdir. Bu hiddet, ekseriyyet üzere za'fiyyet-i bedeniyye ashâbiyla gençlerde müşahede olunmakta olup hulki ise de bundan insanın vazgeçmesi mümkün ve emsâl-i 'adîdesi delâletiyle müberhendir. İşte hiddet muzırrât-ı sâ'iresinden başka insanın tedbîr ve tasvîrini bile ihlâl eyler ve kat'an me'mûl etmediği felâkete uğratar. (Selâmetü'l-insân fî-Hıfzi'l-Lisân) kelâm-ı hikmet-i ittisâmı dahi bu bâbda bir delîl ittihaz olunabilir. Bazı fikirli ve dirâyetli adamlar, diplomatlar görüyoruz. Âyâ bunlarda zerre kadar hiddet var mı? Hayır, çünkü dirâyetleri hiddete mâni'dir. Öyle ya, meselâ bir insan hiddetle bir söz söyleyecek olsa merâmını ifade edebilir mi? Demek ki, her hâlükârda hiddet makbul olmayıp aksi olan hilmiyyet mergûbdur. Evet, evet hilmiyyet hakikaten adamı herkese sevdirebilir. O, merâtib-i âliyyeye nâ'il eder. Çünkü hiddet gibi kalbi incindirmeyip nüvâzişkârlık ettirir ve dikkatle

muâmelede bulundurur. Binâenaleyh ahlak ve etvârını herkese tahsîn ettirerek hüsn-i teveccüh kazanmak ve feyz almak isteyenler için ahlâk-ı hasene ile biraz kesb-i hilmiyyet eylemek lâzımdır. Efendiler! Şu hiddetin mazarrat ve fenalığını ve aksi olan hilmiyyetin fevâ'id ve muhsenâtını arz edebildim mi? Eğerçi içinizden hiddetin bazı yerde işe yarayacağı fikrinde bulunanlar var ise onlara da “en-nâdirü ke'l-ma'dûm” manasını ifade ile söze nihayet veririm.

10. Eleştiri

Dergide eleştiri türündeki yazılara da rastlanmaktadır. Bunlar daha çok okuyucu mektubu tarzında yazılmış olan eleştirilerdir. Buna bir misal verelim: “Bahçe dergisini eleştiren bir okuyucunun *Cerîde-i Havâdis* gazetesinin 452. sayısında şehir postasıyla gönderilmiş “A” imzalı mektup başlığıyla aleyhimizde yazılan bir mektup okuduk. Bu mektuba cevap yazma zahmetinde bulunmak istemedikse de hayli vakitten beri Bahçe’imizi inceleyen maarif erbabının gönlünde bir ukde kalmaması için bu mektuba cevap vermeye mecbur olduk. “ Mektup şöyle başlamaktadır: “A Efendi, yahut bey! Bir mektubunuzda bir müddetten beri *Bahçe* ismiyle neşredilen gazetenin nerede basıldığı konusunun sizi merakta bıraktığını, ‘Bahçe kitap mı, gazete mi?’” bunu bilememekte olduğunuzu söylüyorsunuz. Şöyle diyorsunuz: ‘Eğer Bahçe kitapsa hani kabı? Yok eğer gazete ise hani pulu?’ Ey büyük okur! Biraz düşünme zahmetinde bulunursan pek çabuk hatırlarsın. Bir sene evvel risâle-i mevkûta şeklinde bir tabir ortaya çıktı. Bunu kim çıkardı? İşte bunu eli kalem tutanlardan bir kişi moda olmak üzere meydana getirdi ki, o zamandan beri Maarif Nezaret-i Celîlesi’nden ‘belirli günlerde çıkan mecmua’ ismiyle birçok esere ruhsat olmuştur. Risâle-i mevkûta nedir? Lügat kitaplarının beş on sayfası karıştırıldığında görülür ki risâle-i mevkûta; olaylar ve politika dışında her şeyden bahsederek, çıkmasına belirli bir vakit verilmiş olan risaledir. Gazete nedir? Politika ile beraber her bilgiden haber veren risaledir. Evet, gazete de risaledir. Çünkü risalenin manası kitap değil mi? Bu durumda gazete nedir? Kitap! Binaenaleyh üç dört nüshasını bir yere götürüp de bir de kap yaptıırverdiğiniz gibi bir kitap olur, gider. Kitap nedir? Yazılarak tasnif olunmuş bir kâğıttır. Gazete

çıkaranlar acaba yazı yazmayıp da olaylar ve politikayı vahiy ile mi haber veriyorlar? Şüphe yok ki, onlar da her bir madde ve her bir cümleyi kâğıda yazıyorlar. O halde yazdıkları gazete ne olur? Kitap. Çünkü kitap yazılmakla vasıflanmış bir kâğıt değil miydi? Bununla beraber risâle-i mevkûta ile gazete arasındaki fark yalnız bir politika ve olaylar farkıdır. Gazeteye pul neden yapıştırılır? Bunu herkes bilir ki, politikadan bahsettiği için. Bu durumda risâle-i mevkûta ile gazete arasındaki fark politika olduğundan biz de politikadan bahsetmediğimizden, *Bahçe*'ye pul yapıştırmaya neden mecbur olalım. Hatta biz yapıştırmış olsak bile, Maarif Nezaret-i Celîlesi bize ruhsat vermez ki. Çünkü biz olaylardan bahsetmiyoruz. Bahsetsek ve etmek istesek önceden matbaadan ruhsat alırdık. Şunu da dile getirelim ki, olaylardan bahsetmek ile ona gazete ismi vermemek hiçbir nizam ve kanunda görülmemiş ve işitilmemiştir ki, hatta buna kap yapmak dahi zorunlu olsun. İşte memleketimizde buna misal olarak çıkmakta olan *Vasıta-i Servet* gazetesini ele alalım. Bu gazete neden bahsediyor? Ticaretten, ziraatten vb. Öyleyse haniya bunun pulu (Sa. 16, s.161-163)?...”

11. Haber Yazısı

Bahçe dergisinin Avrupaî tarzda bir dergi olmasının sebeplerinden birisi de Avrupa'dan bazı haberlerin dergide yer almasıdır. Aşağıda vereceğimiz haberi dergi, *Mecmûa-i Ebu 'z-Ziyâ*'dan aldığını bildirmektedir:

Almanya'nın bütününde öğrencilerin okullarında görme rahatsızlığından şikâyet edilip *Alses ve Lores* gazetesinin beyanına göre “Strazburg” Mektebi müdürü; velilere çocukların evlerinde çalıştıkları sırada sıhhatlerine ve görmelerine dikkat etmelerini tavsiye etmiş, çocukların fecir ve şafak zamanlarında, yani yarı aydınlıkta yazı yazmayıp tam bir ışık ortamında yazmalarını ve gözlerini kâğıttan uygun bir şekilde uzak tutmalarını tenbih etmiş ve bir de çocuklara küçük harfli kitaplar verilmemesi gerektiğini hatırlatmıştır.

Derginin 7. sayısında “Musikî” ile ilgili bir haber yer almaktadır. Haber şöyledir: *Musikî ruhu dinlendiren kalplere safâ-bahş veren ve çok def'a da Cenâb-ı Hakk'ın ulûhiyetini ve vahdâniyyetini tefekkür etmeye yarar. Musikî ilmini vatan*

çocukları arasında daha yaygınlaştırmak için Tophane Meclis kâtiplerinden Nuri Beyefendi, Kıztaşı Mahallesinde açtığı meşkhane iki-üç aydan beri musikî meşk ediyorlarmış. Musikînin yaygınlaşması noktasında Nuri Bey'in gayretlerini bu ilmin tekrar gündeme gelmesini sağladığı için kendisini tebrik ediyoruz.

Bahçe'nin 29. sayısının 228. sayfasında “Musikî” ile ilgili bir haber göze çarpmaktadır: “Halıcılar civarında Latifpaşa Mahallesi'nde (Basılmış olan beste ve şarkılarıyla bütün İstanbul ahalisini mutlu ve hoş eden) Şevki Efendi'nin ve diğer meraklı dostlarının himmetleri ve gayretleriyle kurulan meşkhane iki üç aydan beri kulağa hoş gelen eski ve yeni şarkılar icrâ edilmektedir. Ayrıca burada meşhur Karisi Efendi de haftada iki gün keman, tambur, kanun vesâire öğretmekte imişler. Memleketimizdeki hemen hemen herkesin tahsilini arzu edip de muvaffak olamadıkları bu gibi faydalı bir ilmin insanlar arasında yayılmasına katkıda bulunma gayesiyle ve meraklı kişilere şevk olabilmesi sebebiyle burada (meşkhaneyi kuran kişilerin) başarılarını tebrik eder, meşkhaneye müracaat etmelerini okuyucularımıza tavsiye ederiz.”

Derginin 30. sayısının 233. sayfasında “Terakkî” başlığı altında bir mektebin açılış haberi verilmektedir. Haber şöyledir: *Envâr-ı kemâlât, zulmet-i cehâlet bulutlarını yarararak hûrşîd-i münevver gibi sâha-nümûn olup ve bu sâyede ebnâ-yı vatan 'âlem-i medeniyete kadem basmağa başladıkları kemâl-i memnûniyyetle görülmektedir. Vücûd-ı şâhaneleri var olsun, Pâdişâhımız ma'ârif-perver Efendimiz Hazretlerinin mâye-i şehinşâhîlerinde Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi'nin taht-ı idâresinde olarak Ticâret-i Osmânî Mektebi nâmıyla bir mektebin küşâdı mesmû'ât-ı 'âcizânemizdendir.*

Derginin 34. sayısının 270. sayfasında elektrikli testere ile ilgili bir haber bulunmaktadır. Haber “Nev İcâd Bir Elektrik Testeresi” başlığını taşımaktadır. Haber şöyledir: *Bu def'a Hindistan'ın bazı ormanlarında yeni bir testere icâd olunarak şimdiye kadar ihtirâ' olunan her nev'i testere ve makinalara fevkalâde müraccâh olmayla ber-vech-i âtî ta'rifine ibtidâr olunur. Şöyle ki âdî bir telgraf telinin iki kutbu beyaz altından ma'mûl bir ince tel ile rabt olunduğu anda mezkûr tel kızarıp derhal şiddetli bir ateş kesilir. Şu hâlde zikr olunan tel, kesilecek ağaca yapıştırılıp çekildiği halde ağaca girerek ihrâk âdetâ tereyağının bıçakla kesilmesi gibi ortasından kemâl-i suhûletle kat' olunabilecek bir ağaç işbu testere ile yalnız*

beş dakikada kat' olunmakta bulunmuştur. Vusûl-i mezkûre Avrupa'nın ve Amerika'nın birçok ormanlarında icrâ olunmakta olduğu rivâyât-ı sahîhadandır.

İlan:

Bahçe dergisinde özellikle İstanbul'da olup bitenlerle ilgili ilanlar göze çarpmaktadır. Meselâ: 1. Sayıda: “Kuleli Askerî Kışlası'nda bulunan Tıp Lisesi bugünlerde Gülhane mahalline taşınacaktır.” ilanı yer almaktadır.

Derginin 29. sayısının 229. sayfasında “Bahtiyar Familya Yâhûd Tesâdüf-i Aşk” başlıklı bir ilan göze çarpmaktadır. İlan şöyledir: *Erbâb-ı kalemden Hâmî Efendi'nin yazmış oldukları mini bir romanın 1. cüz'ünü mütâlaa eyledik Bunun hakîkaten şâyeste-i mütâlaa bir eser olduğu cihetle diğer cüz'lerinin dahi ikmâl-i intişârına Cenâb-ı Hakk'ın muvaffakiyet ve ihsan buyurması temennisisiyle mütâlaasını kâri'in-i kirâma tavsiye ederiz.*

Derginin 29. sayısının 229. sayfasında “Âheng-i Şebâb” başlıklı bir ilan da görülmektedir. İlan şöyledir: *Muharriri Alexander Dumazâde sernamesiyle erbâb-ı ma'âriften E. Safvet Efendi'nin Fransızcadan zebân-ı letafet-resân-ı Türkîye nakl ve tercüme eyledikleri romanın birinci ve ikinci cüz'leri mütâlaa-gûzar-ı âcizânemiz olup pek güzel bir eser olduğundan mütâlaası kâriîn-i kirâma tavsiye olunur. Mezkûr roman 60 para fiyatıyla Serafim Efendi'nin kiraathanesinde satılmaktadır.*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sistemantik indeks

1. Yazar Adına Göre Alfabetik Sıra

-----: -----, hikâye, no: 40, 10 Temmuz 1297.

-----: Ahmed Efendinin Sergüzeşti, hikâye, no: 39, 4 Temmuz 1297.

-----: Ahmet Efendinin Sergüzeşti, hikâye, no: 38, 26 Haziran 1297.

-----: Ayasofya Beyânındadır, makale, no: 34, 29 Mayıs 1297.

-----: Ba'zı Ebyât, şiir, no: 37, 19 Haziran 1297.

-----: Bahariyye, şiir, no: 30, 1 Mayıs 1297.

-----: Bahariyye, şiir, no: 32, 15 Mayıs 1297.

-----: Bir Devlet İdaresi Bir Hâne İdâresine Benzer, makale, no: 36, 12 Haziran 1297.

-----: Bir Fıkra-i Nev Eserim, hikâye, no: 36, 12 Haziran 1297.

-----: Bir Memleketin Derece-i Medeniyeti Kitapçı Dükkânlarından Bellidir, makale, no: 29, 24 Nisan 1297.

- : Bir Millete Kütüphanelerin Elzemiyyeti, makale, no: 37, 19 Haziran 1297.
- : Coğrafya-yı Politikıyye, -----, no: 37, 19 Haziran 1297.
- : Fikr-i İnsânî, makale, no: 40, 10 Temmuz 1297.
- : Fransızcadan Ders, -----, no: 28, 17 Nisan 1297.
- : Gazel, şiir, no: 32, 15 Mayıs 1297.
- : Güvercin, hikâye, no: 40, 10 Temmuz 1297.
- : Hakikat-i Sa'âdet, makale, no: 39, 4 Temmuz 1297.
- : Hayvânâtın Takrîbî Müddet-i Hayâtları, -----, no: 34, 29 Mayıs 1297.
- : Hendese, -----, no: 36, 12 Haziran 1297.
- : Hendese, -----, no: 37, 19 Haziran 1297.
- : İlm-i Cebir, -----, no: 37, 19 Haziran 1297.
- : İlm-i Cebir, -----, no: 38, 26 Haziran 1297.
- : Jurnal, makale, no: 34, 29 Mayıs 1297.
- : Kahve, makale, no: 33, 22 Mayıs 1297.
- : Letâ'if, hikâye, no: 23, 13 Mart 1297.
- : Letâ'if, hikâye, no: 29, 24 Nisan 1297.
- : Mavi Mürekkebi i'mâli, makale, no: 32, 15 Mayıs 1297.
- : Mekteb-i Sanâyi'e Bir Seyâhât Yâhûd Millet Malı, makale, no: 26, 3 Nisan 1297.
- : Mes'ûdiyyet, makale, no: 38, 26 Haziran 1297.
- : Muhâverât-ı Nâfi'a, -----, no: 38, 26 Haziran 1297.

-----: Muhâverât-ı Nâfi'a, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

-----: Nesâyih, hikâye, no: 36, 12 Haziran 1297.

-----: Nev'îcâd Bir Elektrik Testeresi, haber yazısı, no: 34, 29 Mayıs 1297.

-----: Şarkı, şiir, no: 32, 15 Mayıs 1297.

-----: Şübbân-ı 'Asra Nesâyih, makale, no: 39, 4 Temmuz 1297.

-----: Tahsîs-i Bi'n-ni'me, makale, no: 22, 6 Mart 1297.

-----: Taksîm, -----, no: 40, 10 Temmuz 1297.

-----: Târîh-i Âlem, makale, no: 31, 8 Mayıs 1297.

-----: Târîh-i Âlem, makale, no: 36, 12 Haziran 1297.

-----: Târîh-i Âlem, makale, no: 38, 26 Haziran 1297.

-----: Târîh-i Âlem, makale, no: 39, 4 Temmuz 1297.

-----: Târîh-i Âlem: makale, no: 37, 19 Haziran 1297.

-----: Taze Hava, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

-----: Terli Terli Dondurma Yemekte Olan Mazarrat, makale, no: 38, 26 Haziran 1297.

-----: Vâlidinin Evlâdına Olan Şefkatı ve Muhabbeti, makale, no: 36, 12 Haziran 1297.

-----: varaka, mektup, no: 24, 20 Mart 1297.

A. Kemal: Gazeteler, -----, makale, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.

A. M.: İçtiğimiz Su, makale, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

A. Muhlis: Harâret: makale, no: 18, 6 Şubat 1296.

Abbâs Kemâl: Kasîde, şiir, no: 22, 6 Mart 1297.

Abdulahkîm Efendi: Kasîde, şiir, no: 23, 13 Mart 1297.

Abdulahkîm Efendi: Varaka, mektup, no:21, 27 Şubat 1296.

Bayazıtlı Sermet: Kahve ve Çay, makale, no: 14, 9 Kânûn-ı Sâni 1296.

Bayazıtlı Sermet: Varaka, mektup, no: 9, 5 Kânûn-ı Evvel 1296.

E. N.: Şebnem, makale, no: 14, 9 Kânûn-ı Sâni 1296.

Edhem-Cemal: Bahçe İdarehanesine: mektup, no: 5, 7 Teşrin-i Sâni 1296.

Eğribozlu Râ'if: Havâ-yı Muhîti Terkîb Eden Ecsâm-ı Gaziiyenin Hayvânât ve Nebâtâtın İdâme-i Hayâtlarına Olan Hizmeti, makale, no: 37, 19 Haziran 1297.

Emin Osman, Hesâbdan Ders, -----, no: 26, 3 Nisan 1297.

Emin Osman, Letâ'if, hikâye, no: 21, 27 Şubat 1296.

Emin Osman: -----, makale, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Emin Osman: -----, makale, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Emin Osman: -----, makale, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Emin Osman: -----, makale, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Emin Osman: Evlâd-ı Vatanın Sa'âdet Halleri Kemâlâta Tevakkuf Eder: makale, Emin Osman, no: 19, 13 Şubat 1296.

Emin Osman: Bahçemizin Nevresîdegâna Olan Hizmet ve Menfa'ati, makale, no: 20, 20 Şubat 1296.

Emin Osman: Bir Çocuğa Oyun da Lâzımdır, sohbet, no: 20, 20 Şubat 1296.

Emin Osmân: Cehâlet, sohbet, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Emin Osman: Cehl, makale, no: 29, 24 Nisan 1297.

Emin Osman: Coğrafyaya Dâ'ir Ba'zı Ma'lûmât, -----, no: 25, 27 Mart 1297.

- Emin Osman: Coğrafya-yı Politikıyye, -----, no: 33, 22 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Coğrafya-yı Politikıyye, -----, no: 34, 29 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Coğrafya-yı Riyâzî, -----, no: 21, 27 Şubat 1296.
- Emin Osman: Coğrafya-yı Riyâziyye, -----, no: 20, 20 Şubat 1296.
- Emin Osman: Coğrafya-yı Riyâziyye, no: 19, 13 Şubat 1296.
- Emin Osman: Coğrafya-yı Tabîî, makale, no: 27, 17 Nisan 1297.
- Emin Osman: Dişlerin Temiz Tutulmasına Dâir Tedâbîr, makale, no: 32, 15 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Ecnâs-ı Benî Âdeme Dâ'ir Ma'lûmât, makale, no: 27, 10 Nisan 1297.
- Emin Osman: Fevkalâde, makale, no: 27, 10 Nisan 1297.
- Emin Osman: Gazel, şiir, no: 33, 22 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Gök, hikâye, no: 18, 6 Şubat 1296.
- Emin Osman: Gülşen-i Kemâlât, fıkra, no: 24, 20 Mart 1297.
- Emin Osman: Hayru'l-umûri Evsatuhâ, makale, no: 30, 1 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Hendese, -----, no: 32, 15 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Hendese, -----, no: 34, 29 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Her Şeyde Sebât Memdûhdur, sohbet, no: 29, 24 Nisan 1297.
- Emin Osman: Hesâbdan Ders, -----, no: 27, 10 Nisan 1297.
- Emin Osman: Hesâbdan Ders, -----, no: 23, 13 Mart 1297.
- Emin Osman: Hesâbdan Ders, -----, no: 24, 20 Mart 1297.
- Emin Osman: Hesâbdan Ders, -----, no: 25, 27 Mart 1297.

Emin Osman: Hesâbdan Ders, -----, no: 28, 17 Nisan 1297.

Emin Osman: Hesâbdan Ders, -----, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Emin Osman: Istilâhât-ı Coğrafya, -----, no: 22, 6 Mart 1297.

Emin Osman: Istilâhât-ı Coğrafya, -----, no: 23, 13 Mart 1297.

Emin Osman: Istilâhât-ı Coğrafya, -----, no: 24, 20 Mart 1297.

Emin Osman: Istilâhât-ı Coğrafya, -----, no:21, 27 Şubat 1296.

Emin Osman: İki Mektep Efendisi Beyninde Muhâvere, -----, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Emin Osman: İki Mektep Efendisi Beyninde Muhâvere, -----, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Emin Osman: İki Mektep Efendisi Beyninde Muhâvere, hikâye, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Emin Osman: Letâ'if, hikâye, no. 27, 10 Nisan 1297.

Emin Osman: Ma'lûmât-ı Mütenevvi'a, makale, no. 27, 10 Nisan 1297.

Emin Osman: Ma'lûmât-ı Mütenevvi'a, makale, no: 28, 17 Nisan 1297.

Emin Osman: Ma'lûmât-ı Mütenevvi'a, makale, no: 29, 24 Nisan 1297.

Emin Osman: Muhâverât-ı Nâfi'a, -----, no: 26, 3 Nisan 1297.

Emin Osman: Muhâverat-ı Nâfi'a, -----, no:17, 30 Kânûn-ı Sâni 1296.

Emin Osman: Muhâverat-ı Nâfi'a, makale, no: 18, 6 Şubat 1296.

Emin Osman: Mübtedîlere Mahsûs, -----, no: 25, 27 Mart 1297.

Emin Osman: Özr-i Nâ-makbûl, hikâye, no: 25, 27 Mart 1297.

Emin Osman: Sa'y ve Gayret, makale, no: 28, 17 Nisan 1297.

- Emin Osman: Şafak Şîmâli, makale, no:21, 27 Şubat 1296.
- Emin Osman: Târih Nedir?, makale, no: 25, 27 Mart 1297.
- Emin Osman: Târih Nedir?, makale, no: 26, 3 Nisan 1297.
- Emin Osman: Târîh-i ‘Umûmî, makale, no. 27, 10 Nisan 1297.
- Emin Osman: Târîh-i ‘Umûmî, makale, no: 28, 17 Nisan 1297.
- Emin Osman: Târîh-i ‘Umûmî, makale, no: 29, 24 Nisan 1297.
- Emin Osman: Târîh-i Âlem, makale, no: 30, 1 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Târîh-i Âlem, makale, no: 32, 15 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Târîh-i Âlem, makale, no: 33, 22 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Târîh-i Âlem, makale, no: 34, 29 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Tembel Olan Adamlar Mes’ûd Olamaz, makale, no:21, 27 Şubat 1296.
- Emin Osman: Tercüme-i Hâl-i Hâfız-ı Şîrâzî Merhum, biyografi, no: 30, 1 Mayıs 1297.
- Emin Osman: Tercüme-i Hâl-i İbni Haldûn, biyografi, no:21, 27 Şubat 1296.
- Emin Osman: Tercüme-i Hâl-i İbni Haldûn, biyografi, no: 20, 20 Şubat 1296.
- Emin Osman: Tercüme-i Hâl-i İbn-i Haldûn, biyografi, no: 22, 6 Mart 1297.
- Emin Osman: Tütünün Mazarratı, makale, no: 31, 8 Mayıs 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.
- G. Avni, Kadınlara Hizmet, makale, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.
- G. Avni, Meyve-i Dil, roman, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.
- G. Avni: -----, -----, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.
- G. Avni: Arefe Yâhûd İd-i Edhâ, makale, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.
- G. Avni: Bir Makâle-i Müfide, makale, no: 22, 6 Mart 1297.
- G. Avni: Biz Avrupalıları Geçemeyelim Fakat Çok Şükür Mâdunlarında da Değiliz Â, fıkra, no: 23, 13 Mart 1297.
- G. Avni: Dükkânçe-i Etfâl, -----, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.
- G. Avni: Dükkânçe-i Etfâl, -----, no: 13, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.
- G. Avni: Dükkânçe-i Etfâl, -----, no: 14, 9 Kânûn-ı Sâni 1296.
- G. Avni: Dükkânçe-i Etfâl, -----, no: 19, 13 Şubat 1296.
- G. Avni: Dükkânçe-i Etfâl, -----, no: 20, 20 Şubat 1296.
- G. Avni: Dükkânçe-i Etfâl, -----, no: 23, 13 Mart 1297.
- G. Avni: Dükkânçe-i Etfâl, -----, no: 25, 27 Mart 1297.
- G. Avni: Dükkânçe-i Etfâl, -----, no:17, 30 Kânûn-ı Sâni 1296.
- G. Avni: Fransızcadan Ders, -----, no: 26, 3 Nisan 1297.
- G. Avni: Kasîde, şiir, no: 23, 13 Mart 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no:16, 23 Kânûn-ı Sâni 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 9, 5 Kânûn-ı Evvel 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 19, 13 Şubat 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no. 27, 10 Nisan 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 13, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 14, 9 Kânûn-ı Sâni 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 20, 20 Şubat 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 22, 6 Mart 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 23, 13 Mart 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 24, 20 Mart 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 25, 27 Mart 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 26, 3 Nisan 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 28, 17 Nisan 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 3, 24 Teşrin-i Evvel 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 30, 1 Mayıs 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 31, 8 Mayıs 1297.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 4, 31 Teşrin-i Evvel 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 5, 7 Teşrin-i Sâni 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 7, 21 Teşrin-i Sâni 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no: 8, 28 Teşrin-i Sâni 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no:17, 30 Kânûn-ı Sâni 1296.
- G. Avni: Meyve-i Dil, roman, no:21, 27 Şubat 1296.
- G. Avni: Pend, sohbet, no: 6, 14 Teşrin-i Sâni 1296.

G. Avni: Şebâbette Sû'-i Edeb, makale, no: 19, 13 Şubat 1296.

G. Avni: Şebistân-ı Cehâlet, makale, no: 22, 6 Mart 1297.

G. Avni: Târîh-i Sâl-i Cedîd-i Rûmî, şiir, no: 22, 6 Mart 1297.

Hâfız-ı Şîrâzî: Gazel (mütercimi: Emin Osman), şiir, no: 40, 10 Temmuz 1297.

Hâfız-ı Şîrâzî: Gazel (mütercimi: Emin Osman), şiir, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Hâfız-ı Şîrâzî: Gazel (mütercimi: Emin Osman), şiir, no: 36, 12 Haziran 1297.

Hâfız-ı Şîrâzî: Gazel (mütercimi: Emin Osman), şiir, no: 37, 19 Haziran 1297.

Hâfız-ı Şîrâzî: Gazeliyyât (mütercimi: Emin Osman), şiir, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Hâfız-ı Şîrâzî: Hâfız-ı Şîrâzî'den Mev'ûd Gazel (mütercimi: Emin Osman), şiir, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Hâfız-ı Şîrâzî: Gazel (mütercimi: Emin Osman), şiir, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Hüsnü: 'Ulûm ve Fünûnun Taksîmi, makale, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Hüsnü: Tuyûra Dâ'ir, makale, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.

İbnü'l-Hişâm: Sütler, makale, no: 18, 6 Şubat 1296.

Kâmil: Varaka, mektup, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.

Kâzım Paşa: Mersiyye, şiir, no: 39, 4 Temmuz 1297.

Kâzım: ---- (İngilizceden Tercüme), ----, no: 28, 17 Nisan 1297.

Kemal Paşa: Kasîde, şiir, no: 38, 26 Haziran 1297.

La Martin: Meditasyon (mütercimi: Şinâsî), şiir, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Madam A. Balot (tercüme: Nihal, Nâşid), Roza Monde, hikâye, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

Madam A. Balot (mütercimi: Nihal ve Nâşid), Roza Monde, hikâye, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Madam A. Balot (mütercimi: Nihal ve Nâşid), Roza Monde, hikâye, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

M. Ali: ----, makale, no:21, 27 Şubat 1296.

M. Ali: Azamet, makale, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

M. Ali: Azamet, hikâye, no: 14, 9 Kânûn-ı Sâni 1296.

M. Ali: Hâzâ min-Fazlı Rabbî: makale, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

M. Ali: Hiddet, sohbet, no:16, 23 Kânûn-ı Sâni 1296.

M. Ali: İçtiğimiz Su, makale, no: 14, 9 Kânûn-ı Sâni 1296.

M. Ali: İstikâmet, makale, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni 1296.

M. Ali: Memdûhiyyetin Derece-i Aksi, makale, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Mehmet Ali: Memdûhiyyet, sohbet, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

M. Atıf: Varaka, mektup, no: 20, 20 Şubat 1296.

M. C. : Arapçadan Tercüme, -----, no: 24, 20 Mart 1297.

M. Es'ad: Varaka, mektup, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.

M. S. : Varaka, mektup, no: 3; 24 Teşrîn-i Evvel 1296.

Mahmûd C. : A'mâl-ı Hasene ile A'mâl-i Kabîhanın Âkıbetini Beyan Eder Bir Makedir, makale, no:21, 27 Şubat 1296.

Mahmûd C. : Arapçadan Tercüme Bir Makale-i Müfidedir, makale, no:21, 27 Şubat 1296.

Mahmûd C. : Hıfz-ı Sihat-i Vücûd, makale, no:21, 27 Şubat 1296.

Mahmûd C. : İnsan, makale, no: 25, 27 Mart 1297.

Mahmûd C. : Mühendislik ve Fenn-i Ma'âdin, makale, no: 18, 6 Şubat 1296.

Mahmûd C. : Tehzîb-i Ahlâk Memdûhdur, makale, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Mahmûd Celâleddîn: -----, hikâye, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Gök, hikâye, no: 26, 3 Nisan 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Hukûk-ı Uhuvvet, makale, no: 23, 13 Mart 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Hurdebîn yâhûd Mikroskop, makale, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Mahmûd Celâleddîn: İffet ve Hamiyyet, makale, no: 23, 13 Mart 1297.

Mahmûd Celâleddîn: İhtiyatlı, Dikkatli ve Çalışkan Bir Çocuk, hikâye, no: 25, 27 Mart 1297.

Mahmûd Celâleddîn: İnsân, makale, no: 24, 20 Mart 1297.

Mahmûd Celâleddîn: İnsan, makale, no: 26, 3 Nisan 1297.

Mahmûd Celâleddîn: İnsân, makale, no: 29, 24 Nisan 1297.

Mahmûd Celâleddîn: İnsân, makale, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Japon, makale, no: 29, 24 Nisan 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Japon'un Mâbâdı ve Nihâyeti, makale, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Mari ve Vâlîde, hikâye, no: 24, 20 Mart 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Terakkî-i Devlet ve Menfa'at-ı Millet Kazıyyesine Ri'âyet, makale, no: 22, 6 Mart 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Teşekkürât-ı 'Azîme, mektup, no: 25, 27 Mart 1297.

Mahmûd Celâleddîn: Ümîd ile Sabır, sohbet, no: 28, 17 Nisan 1297.

Mahmûd Celâleddîn; Mayıs Ayı, makale, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Mehmed Şâkir: Edirne'den Mektup, mektup, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Mehmed Şükrü: Varaka, mektup, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Mösyö Sekuri: Fransızcadan Tercüme Hikâye (mütercimi: Mahmûd Celâleddîn), hikâye, no: 29, 24 Nisan 1297.

Nâşid: Varaka, mektup, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Nihal ve Nâşid: Roze Monde, hikâye, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Nihal ve Nâşid: Roze Monde, hikâye, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

Nihal: Biz, makale, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Nihal: Giyom Tell, biyografî, no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.

Nihal: İnsân, makale, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Nihal: İnsan, makale, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Nihal: Küçük Kâri'imize Bir İki Söz, -----, no:16, 23 Kânûn-ı Sâni 1296.

Nihal: Latîfe-gûluk: sohbet, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Nihal: Ma'ârif, makale, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.

Nihal: Ma'lûmât-ı Nâfi'a (Başıyla Ayaklarından Ziyâde Yol Alan Seyyâh), -----, no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.

Nihal: Ma'lûmât-ı Nâfi'a, -----, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

- Nihal: Şebâbet, deneme, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Nihal: Şebâbet, deneme, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Nihal: Merhamet-Şefkat, makale, no: 3, 24 Teşrîn-i Evvel 1296.
- Râ'if: Târîh-i Tabî, makale, no: 20, 20 Şubat 1296.
- Râsih: Varaka, mektup, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.
- Sa'âdeddîn: Aynen Mevrûd Varaka, mektup, no: 33, 22 Mayıs 1297.
- Sa'âdeddîn: Aynen San'atla Fârisîsi, şiir, no: 33, 22 Mayıs 1297.
- Sa'âdeddîn: Tebriknâme-i Manzûme-i Türkî, şiir, no: 33, 22 Mayıs 1297.
- Safvet Efendi, -----, mektup, no: 3, 24 Teşrîn-i Evvel 1296.
- Subhî: Varaka, mektup, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Sultânahmetli Mehmed Su'âd: Varaka, mektup, no: 23, 13 Mart 1297.
- Şevket Vasfî: Ma'âdin, Meskûkât, makale, no: 19, 13 Şubat 1296.
- Şeyh Süleymân Efendi: Kasîde, şiir, no: 24, 20 Mart 1297.
- Şinâsî: Şinâsî Merhûmun Bazı Ebyâtıdır, şiir, no: 36, 12 Haziran 1297.
- Şinâsî Merhûmun Ba'zı Ebyâtı: şiir, Şinâsî, no: 38, 26 Haziran 1297.

2. Eser Adına Göre Alfabetik Sıra

----- : makale, Emin Osman, no: 33, 22 Mayıs 1297.

----- : makale, M. Ali, no: 21, 27 Şubat 1296.

-----: makale, Emin Osman, no. 32, 15 Mayıs 1297.

-----: makale, Emin Osman, no: 34, 29 Mayıs 1297.

----- : makale, Emin Osman, no: 31, 8 Mayıs 1297.

-----: mektup, M. S., no: 3, 24 Teşrîn-i Evvel 1296.

-----: mektup, Safvet Efendi, no: 3, 24 Teşrîn-i Evvel 1296.

-----: şiir, Emin Osman, no: 33, 22 Mayıs 1297.

A. Efendiye Cevâb: eleştiri, ----, no: 16, 23 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Afrika-yı Vustâ: makale, ----, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Ahlâk-ı Hasene: makale, -----, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Ahmed Efendinin Sergüzeşti: hikâye, -----, no: 38, 26 Haziran 1297.

Ahmed Efendinin Sergüzeşti: hikâye, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

A'mal-i Hasene ile A'mâl-i Kabîhanın Âkıbetin Beyan Eden Bir Makedir:
makale, Mahmûd C., no: 21, 27 Şubat 1296.

Anâsır-ı Erba': makale, G. Avni, no: 14, 9 Kânûn-ı Evvel 1296.

Anâsır-ı Erba'a: makale, G. Avni, no: 13, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.

Anâsır-ı Erba'adan: makale, -----, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Arapçadan Tercüme Bir Makâle-i Müfidedir: makale, Mahmûd C. no: 21, 27 Şubat 1296.

Arefe Yâhûd 'Îd-i Edhâ: makale, G. Avni, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.

Aşçılık: makale, ----, no: 13, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.

Avrupa Kıt'ası: ----, ----, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Ayı Balığı: makale, ----, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Ayı: makale, ----, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Aynen Mevrûd Varaka: mektup, Sa'âdeddîn, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Aynen San'atla Fârisîsi: şiir, Sa'âdeddîn, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Ayosofya Beyânındadır: makale, ----, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Azamet: makale, M. Ali no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Azamet: hikâye, M. Ali, no: 14, 9 Kânûn-ı Evvel 1296.

Ba'zı Ebyât: şiir, ----, no: 37, 19 Haziran 1297.

Ba'zı Ma'lûmât-ı Muhtasara: makale, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.

Bahâriyye, şiir, ----, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Bahariyye: şiir, ----, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Bahçe İdarehanesine: mektup, Edhem-Cemal, no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.

Bahçemizin Nevresîdegâna Olan Hizmet ve Menfa'ati: mektup, Emin Osman, no: 20, 20 Şubat 1296.

Barometre: makale, ----, no: 18, 6 Şubat 1296.

Bend: sohbet, A. Avni, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.

Bir Çocuğa Oyun da Lâzımdır: sohbet, Emin Osman, no: 20, 20 Şubat 1296.

Bir Devlet İdâresi Bir Hâne İdâresine Benzer: makale, -----, no: 36, 12 Haziran 1297.

Bir Fıkra-i Nev-eser: hikâye, -----, no: 36, 12 Haziran 1297.

Bir Köylünün Cevâb-ı Âkılânesi: hikâye, -----, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Bir Makâle-i Müfide: makale, G. Avni, no. 22, 6 Mart 1297.

Bir Memleketin Derece-i Medeniyyeti Kitapçı Dükkânlarından Belli Olur: makale, -----, no: 29, 24 Nisan 1297.

Bir Millete Kütübhânelerin Elzemiyyeti: makale, -----, no: 37, 19 Haziran 1297.

Biz Avrupalıları Geçemeyelim Fakat Çok Şükür Mâdun da Değiliz Â: fıkra, -----, no. 23, 13 Mart 1297.

Biz: makale, Nihal, no: 9, 5 Kânûn-ı Evvel 1296.

Biz: makale, Nihal, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Biz: makale, Nihal, no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.

Biz: makale, Nihal, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.

Biz: makale, Nihal, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Biz: makale, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.

Bulutlar: makale, A. M., no: 18, 6 Şubat 1296.

Buz Altında Üç Çocuk: hikâye, ----, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Cehâlet: deneme, Emin Osman, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Cehl: makale, Emin Osman, no: 29, 24 Nisan 1297.

Coğrafya-yı Osmâni: makale, -----, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

- Coğrafya-yı Politikıyye: -----, -----, no. 32, 15 Mayıs 1297.
- Coğrafya-yı Politikıyye: -----, -----, no: 37, 19 Haziran 1297.
- Coğrafya-yı Politikıyye: -----, Emin Osman, no: 34, 29 Mayıs 1297.
- Coğrafya-yı Politikıyye:, Emin Osman, no: 33, 22 Mayıs 1297.
- Coğrafya-yı Tabîî: -----, Emin Osman, no: 28, 17 Nisan 1297.
- Coğrafya-yı Osmânî: makale, -----, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.
- Çay ve Kahve: makale, -----, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Çin'de Terakkî-i Sanâyi': makale, -----, no: 17, 30 Kânûn-ı Sâni, 1296.
- Çin'de Terakkî-i Sanâyi': makale, -----, no: 18, 6 Şubat 1296.
- Diğer: no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.
- Dişlerin Temiz Tutulmasına Dâ'ir Tedâbir: makale, Emin Osman, no: 32, 15 Mayıs 1297.
- Dükkânçe-i Etfâl: -----, G. Avni, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Dükkânçe-i Etfâl: -----, G. Avni, no: 13, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.
- Dükkânçe-i Etfâl: ----, G. Avni, no: 14, 9 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Dükkânçe-i Etfâl: ----, G. Avni, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni, 1296.
- Dükkânçe-i Etfâl: ----, G. Avni, no: 17, 30 Kânûn-ı Sâni, 1296.
- Dükkânçe-i Etfâl: -----, G. Avni, no: 19, 13 Şubat 1296.
- Dükkânçe-i Etfâl: -----, G. Avni, no: 20, 20 Şubat 1296.
- Dükkânçe-i Etfâl: -----, G. Avni, no: 25, 27 Mart 1297.
- Dükkânçe-i Etfâl: -----, G. Avni, no. 23, 13 Mart 1297.

Ecnâs-ı Benî Âdeme Dâ'ir Bazı Ma'lûmât: -----, Emin Osman, no: 26, 3 Nisan 1297.

Ecnâs-ı Benî Âdeme Dâ'ir Bazı Ma'lûmât: -----, Emin Osman, no: 27, 10 Nisan 1297.

Edebiyyât: şiir, Kamal Paşa, no: 38, 26 Haziran 1297.

Elsine-i Ecnebiyye Tahsîlinin Derece-i Fâidesi: makale, Mahmûd, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Evlâd-ı Vatanın Sa'âdet Halleri Kemâlâta Tevakkuf Eder: makale, Emin Osman, no: 19, 13 Şubat 1296.

Fenn-i Usûl Defteri: makale, -----, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.

Fenn-i Usûl Defteri: makale, -----, no: 3, 24 Teşrîn-i Evvel 1296.

Fevkalâde: makale, Emin Osman, no: 27, 10 Nisan 1297.

Fikr-i İnsânî: makale, -----, no: 40, 10 Temmuz 1297.

Fransızcadan Ders: ----, ----, no: 16, 23 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Fransızcadan Ders: -----, -----, no: 26, 3 Nisan 1297.

Fransızcadan Ders: -----, -----, no: 27, 10 Nisan 1297.

Fransızcadan Ders: -----, -----, no: 28, 17 Nisan 1297.

Fransızcadan Ders: ----, G. Avni, no: 18, 6 Şubat 1296.

Fransızcadan Tercüme: hikâye, Mösyö Sekuri, (mütercimi: Mahmûd Celâleddîn), no: 29, 24 Nisan 1297.

Garâ'ib-i Ma'ârif-i Şarkıyye: makale, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.

Gazel: şiir, Hâfız-ı Şîrâzî (mütercimi: Emin Osman), no: 32, 15 Mayıs 1297.

Gazel: şiir, -----, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Gazel: şiir, Hâfız-ı Şîrâzî (mütercimi: Emin Osman), no: 31, 8 Mayıs 1297.

Gazel: şiir, Hâfız-ı Şîrâzî (mütercimi: Emin Osman), no: 38, 26 Haziran 1297.

Gazel-i Hâfız-ı Şîrâzî: şiir, Hâfız Şîrâzî, no: 36, 12 Haziran 1297.

Gazel-i Hâfız-ı Şîrâzî: şiir, Hâfız-ı Şîrâzî (mütercimi: Emin Osman), no: 37, 19 Haziran 1297.

Gazel-i Hâfız-ı Şîrâzî: şiir, Hâfız-ı Şîrâzî (mütercimi: Emin Osman), no: 40, 10 Temmuz 1297.

Gazeliyyât: şiir, Hâfız-ı Şîrâzî (mütercimi: Emin Osman), no: 30, 1 Mayıs 1297.

Gazeteler: haber, A. Kemal, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.

Gök: hikâye, ----, no: 19, 13 Şubat 1296.

Gök: hikâye, Emin Osman, no: 18, 6 Şubat 1296.

Gök: hikâye, Emin Osman, no: 26, 3 Nisan 1297.

Gülşen-i Kemâlât: makale, -----, no: 24, 20 Mart 1297.

Güvercin: hikâye, -----, no: 40, 10 Temmuz 1297.

Giyom Tell: biyografi, Nihal, no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.

Hâfız-ı Şîrâzî'den Mev'ûd Gazel: şiir, Emin Osman, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Hakikat-ı Sa'âdet: hikâye, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

Harâret: makale, -----, no: 16, 23 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Harâret: makale, A. Muhlîs, no: 18, 6 Şubat 1296.

Hatt-ı Şâkûlî: -----, Emin Osman, no. 32, 15 Mayıs 1297.

Havâdis: haber, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.

Havâ-yı Muhîti Terkîs Eden Ecsâm-ı Gaziyenin Hayvânât ve Nebâtâtın İdâme-i Hayâtlarına Âit Olan Hizmeti: makale, Eğribozlu Râ'if, no: 37, 19 Haziran 1297.

Hayru'l-Umûri Evsatuhâ: makale, Emin Osman, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Hayvânâtın Takribî Müddet-i Hayâtları: -----, -----, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Hâzâ min Fazlı Rabbî: makale, Mehmed Ali, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Hendese: ----, ----- no: 31, 8 Mayıs 1297.

Hendese: -----, -----, no. 32, 15 Mayıs 1297.

Hendese: ----, -----, no: 29, 24 Nisan 1297.

Hendese: -----, -----, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Hendese: ----, -----, no: 36, 12 Haziran 1297.

Hendese: -----, -----, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

Hendese: -----, Emin Osman no: 27, 10 Nisan 1297.

Hendese: -----, Emin Osman, no: 28, 17 Nisan 1297.

Hendese: -----, Emin Osman, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Hendese: -----, Fay (mütercimi: Nihal), no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Her Şeyde Sebât Memdûhtur: sohbet, Emin Osman, no: 29, 24 Nisan 1297.

Hesâbdan Ders: -----, Emin Osman, no: 25, 27 Mart 1297.

Hesâbdan Ders: -----, Emin Osman, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Hesâbdan Ders: -----, Emin Osman, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Hıfz-ı Fezâ: ----, ----, no: 40, 10 Temmuz 1297.

Hıfz-ı Sıhhat-i Vücûd: makale, Mahmûd C. no: 21, 27 Şubat 1296.

Hiddet: sohbet, M. Ali, no: 16, 23 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Hikâye: hikâye, -----, no: 9, 5 Kânûn-ı Evvel 1296.

Hind-i Garbî Adaları: makale, Bayazıtlı Sermet, no: 9, 5 Kânûn-ı Evvel
1296.

Hudûd: -----, ----, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Hukûk-ı Uht: makale, Mahmûd Celâleddîn, no. 23, 13 Mart 1297.

Hurdebîn Yâhûd Mikroskop: makale, Mahmûd Celâleddîn, no: 30, 1 Mayıs
1297.

Istılâhât-ı Coğrafya: ----, Emin Osman no. 22, 6 Mart 1297.

Istılâhât-ı Coğrafya: ----, ----, no: 21, 27 Şubat 1296.

İ'lân: haber yazısı, -----, no: 21, 27 Şubat 1296.

İ'lânât: haber yazısı, ----, no: 29, 24 Nisan 1297.

İ'tizâr: mektup, Emin Osman no: 34, 29 Mayıs 1297.

İbni Haldûn: biyografi, Emin Osman, no. 22, 6 Mart 1297.

İbni Haldûn: biyografi, Emin Osman, no: 21, 27 Şubat 1296.

İçtiğimiz Su: makale, A. M., no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

İçtiğimiz Su: makale, A. M., no: 14, 9 Kânûn-ı Evvel 1296.

İffet: makale, -----, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

İhtiyât ve Mülâhaza: makale, Nihal, no: 17, 30 Kânûn-ı Sâni, 1296.

İhtiyatlı Dikkatli Çalışkan Bir Çocuk: hikâye, Mahmûd Celâleddîn, no: 25, 27 Mart 1297.

İki Mekteb Efendisi Beyninde Muhâvere: -----, Emin Osman, no: 34, 29 Mayıs 1297.

İki Mekteb Efendisi Beyninde Muhâvere: -----, Emin Osman, no: 33, 22 Mayıs 1297.

İlm-i Cebir: -----, -----, no: 37, 19 Haziran 1297.

İlm-i Cebir: ----, -----, no: 36, 12 Haziran 1297.

İlm-i Cebir: -----, -----, no: 38, 26 Haziran 1297.

İngilizceden Tercüme Edilmiştir: haber, ----, no: 28, 17 Nisan 1297.

İnsan: makale, -----, no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.

İnsan: makale, -----, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.

İnsân: makale, Mahmûd C. no: 25, 27 Mart 1297.

İnsân: makale, Mahmûd Celâleddîn, no: 24, 20 Mart 1297.

İnsân: makale, Mahmûd Celâleddîn, no: 26, 3 Nisan 1297.

İnsan: makale, Mahmûd Celâleddîn, no: 29, 24 Nisan 1297.

İnsan: makale, Mahmûd Celâleddîn, no: 31, 8 Mayıs 1297.

İnsan: makale, Nihal, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

İnsan: makale, Nihal, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

İnsan: makale, Nihal, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

İstikâmet: makale, Mehmed Ali, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni, 1296.

İttihâz: makale, G. Avni, no: 14, 9 Kânûn-ı Evvel 1296.

İyi Bakılmış Ağaçlar: hikâye, -----, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Japon: makale, (mütercimi: Mahmûd Celâleddîn), no: 29, 24 Nisan 1297.

Japon: makale, (mütercimi: Mahmûd Celâleddîn), no: 30, 1 Mayıs 1297.

Jimnastik Ya'nî Hıfz-ı Sıhhate Dâ'ir Hareket: makale, -----, no: 36, 12 Haziran 1297.

Jurnal: makale, -----, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Kadınlara Hizmet: makale, G. Avni, no: 4, 31 Teşrin-i Evvel 1296.

Kadınlara Hizmet: makale, G. Avni, no: 5, 7 Teşrin-i Sâni 1296.

Kadınlara Hizmet: makale, G. Avni, no: 2, 17 Teşrin-i Evvel 1296.

Kadınlara Hizmet: makale, G. Avni, no: 3, 24 Teşrin-i Evvel 1296.

Kahve ve Çay: makale, Bayazıtlı Sermet, no: 1, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.

Kahve: makale, -----, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Kasîde: şiir, G. Avni, no. 23, 13 Mart 1297.

Kasîde: şiir, Abbâs Kemâl, no. 22, 6 Mart 1297.

Kasîde: şiir, Abdulhakîm, no. 23, 13 Mart 1297.

Kasîde: şiir, Mahmûd Celâleddîn, no. 23, 13 Mart 1297.

Kasîde: şiir, Şeyh Süleyman Efendi; no: 24, 20 Mart 1297.

Kurbağacık: makale, -----, no: 7, 21 Teşrin-i Sâni 1296.

Latîfe-gûluk: sohbet, Nihal, no: 7, 21 Teşrin-i Sâni 1296.

Letâ'if: hikâye, Emin Osman, no: 29, 24 Nisan 1297.

Letâ'if: hikâye, Emin Osman, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Letâ'if: hikâye, Emin Osman, no. 23, 13 Mart 1297.

Letâ'if: hikâye, Emin Osman, no: 21, 27 Şubat 1296.

Letâ'if: hikâye, Emin Osman, no: 27, 10 Nisan 1297.

Ma'âdin ve Meskûkât: makale, Şevket Vasfî: no: 19, 13 Şubat 1296.

Ma'ârif: makale, Nihal, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.

Ma'lûmât-ı Fenniyye: makale, İbnü'l-Hişâm, no: 18, 6 Şubat 1296.

Ma'lûmât-ı İbtidâiyye (San'at ve Ma'rifet): -----, Emin Osman, no: 25, 27

Mart 1297.

Ma'lûmât-ı İbtidâ'iyye: -----, -----, no: 37, 19 Haziran 1297.

Ma'lûmât-ı İbtidâiyye: ----, Emin Osman, no: 24, 20 Mart 1297.

Ma'lûmât-ı Muhtasara: makale, no: 3, 24 Teşrîn-i Evvel 1296.

Ma'lûmât-ı Muhtasara: makale, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.

Ma'lûmât-ı Mütenevvi'a: makale, Emin Osman, no: 28, 17 Nisan 1297.

Ma'lûmât-ı Mütenevvi'a: makale, Emin Osman, no: 29, 24 Nisan 1297.

Ma'lûmât-ı Nâfi'a: makale, -----, no: 16, 23 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Ma'lûmât-ı Nâfi'a: -----, Nihal, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Ma'lûmât-ı Nâfi'a (Başıyla Ayaklarından Ziyâde Yol Alan Seyyâh), -----,
no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.

Ma'lûmât-ı Nâfi'a: -----, Nihal, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Ma'lûmât-ı Nâfi'a: makale, Nihal, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.

Ma'lûmât-ı Nâfi'a: makale, Nihal, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

Ma'lûmât-ı Nâfi'a: makale, Nihal, no: 9, 5 Kânûn-ı Evvel 1296.

Ma'nevî: -----, -----, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.

- Ma'rifet-i İnsân: makale, -----, no: 17, 30 Kânûn-ı Sâni, 1296.
- Mari ve Vâlîde: hikâye, (mütercimi: Mahmûd Celâleddîn, no: 24, 20 Mart 1297.
- Matbû'ât: makale, Nihal, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.
- Matbû'ât: makale, Nihal, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.
- Matbû'ât: makale, Nihal, no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.
- Matematik Tenâsüb Bahsi: -----, -----, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.
- Mayıs Ayı: makale, Fransızcadan tercüme (mütercimi: Mahmûd Celâleddîn),
- Meditasyon: şiir, Lamartine (mütercimi: Şînâsû), no: 34, 29 Mayıs 1297.
- Mekteb-i Sanâyi'a Bir Seyahat Yâhûd Millet Malı: makale, ----, no: 26, 3 Nisan 1297.
- Memdûhiyyet: makale, Mehmed Ali, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Memdûhiyyetin Derece-i Aksi: makale, Mehmed Ali, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Merhamet-Şefkat: sohbet, Nihal, no: 3, 24 Teşrîn-i Evvel 1296.
- Mersiyye: şiir, Koniçeli Kâzım Paşa, no: 39, 4 Temmuz 1297.
- Mes'ûdiyyet: makale, -----, no: 38, 26 Haziran 1297.
- Metre Usûlü ile Ölçüler: makale, (mütercimi: Nihâl), no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni, 1296.
- Metre Usûlüyle Ölçüler: makale, (mütercimi: Nihal), no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.
- Metre Usûlüyle Ölçüler: makale, Fay (mütercimi: Nihal) no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Mevâdd-ı Fenniyye: makale, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 1 23 Kânûn-ı Sâni 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 14, 9 Kânûn-ı Evvel 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 28, 17 Nisan 1297.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni no: 3, 24 Teşrîn-i Evvel 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no. 22, 6 Mart 1297.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no. 23, 13 Mart 1297.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296;

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 15, 16 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 16, 23 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 17, 30 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 19, 13 Şubat 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 20, 20 Şubat 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 21, 27 Şubat 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 25, 27 Mart 1297.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 26, 3 Nisan 1297.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 27, 10 Nisan 1297.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 5, 7 Teşrîn-i Sâni 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni, no: 9, 5 Kânûn-ı Evvel 1296.

Meyve-i Dil: roman, G. Avni; no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Meyve-i Dil; roman, G. Avni, no: 24, 20 Mart 1297.

Mir'ât-ı Ahlâk: hikâye, -----, no: 16, 23 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Muhâverât-ı Nâfi'a: -----, Emin Osman, no: 20, 20 Şubat 1296.

Muhâverât-ı Nâfi'a: makale, Emin Osman, no: 17, 30 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Muhâverât-ı Nâfi'a: makale, Emin Osman, no: 21, 27 Şubat 1296.

Muhâverât-ı Nâfi'a: -----, -----, no: 38, 26 Haziran 1297.

Muhâverât-ı Nâfi'a: -----, Emin Osman, no. 23, 13 Mart 1297.

Muhâverât-ı Nâfi'a: -----, Emin Osman, no: 24, 20 Mart 1297.

Muhâverât-ı Nâfi'a: -----, Emin Osman, no: 25, 27 Mart 1297.

Muhâverât-ı Nâfi'a: makale, Emin Osman, no: 18, 6 Şubat 1296.

Muhâverât-ı Nâfi'a: makale, Emin Osman, no: 19, 13 Şubat 1296.

Muhâverât-ı Nâfi'aya İlâve: -----, Emin Osman, no. 22, 6 Mart 1297.

Muhâverât-ı Nâfi'aya İlâve: -----, Emin Osman, no: 24, 20 Mart 1297.

Muhâverât-ı Nâfi'aya İlâve: -----, Emin Osman, no: 26, 3 Nisan 1297.

Mukaddime: makale, no:1, 10 Teşrîn-i Evvel 1296.

Musikî: haber, -----, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Mühendislik ve Fenn-i Ma'âdin: makale, Mahmûd C., no: 18, 6 Şubat 1296.

Mülâhazât-ı Hikemiyye: ----, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

Nasâyih-i Hikemiyye: -----, -----, Mahmûd Celâleddîn, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Nesâyih: hikâye, -----, no: 36, 12 Haziran 1297.

Nev-îcâd Bir Elektrik Testeresi: haber yazısı, -----, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Niagara Çağlayanı: makale, -----, no: 13, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.

Niçin Biz Medenî Olamıyoruz: fıkra, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

Özrü Nâ-makbûl: hikâye, Emin Osman, no: 25, 27 Mart 1297.

Rasyones Borto'dan Hulâsa Tercüme: haber yazısı, -----, no: 9, 5 Kânûn-ı Evvel 1296.

Roza Monde: hikâye, Madam A. Balot (tercüme: Nihal, Nâşid), no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

Roza Monde: hikâye, Madam A. Balot (mütercimi: Nihal ve Nâşid), no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Roza Monde: hikaye, Madam A. Balot (mütercimi: Nihal ve Nâşid) no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Rüzgâr: makale, ----, no: 13, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.

Sa'y ve Gayret: makale, Emin Osman, no: 28, 17 Nisan 1297.

Sabır ve Sebât Bâ'is-i Necâttır: makale, M. Ali, no: 17, 30 Kânûn-ı Sâni, 1296.

Sadâkat: hikâye, -----, no: 7, 21 Teşrin-i Sâni 1296.

Sadâkat: hikâye, -----, no: 8, 28 Teşrin-i Sâni 1296.

Samsun'dan Tahrîrât-ı Mahsûsa: mektup, Muhammed Ali, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Sandviç Adalarında Bir Nev'i Deniz Oyunu: makale, -----, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Sıklet-i Hava: makale, Emin Osman, no: 27, 10 Nisan 1297.

Sıkletlerin Vâhid-i Kıyâsîsi: makale, Nihal, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Şafak-ı Şimâl: makale, Emin Osman, no: 21, 27 Şubat 1296.

Şark: haber, -----, no: 6, 14 Teşrin-i Sâni, 1296.

Şarkı: şiir, -----, no: 32, 15 Mayıs 1297.

Şebâbet: deneme, Nihal, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Şebâbet: deneme, Nihal, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Şebâbette Sû-î Edeb: deneme, G. Avni, no: 19, 13 Şubat 1296.

Şebistân-ı Cehâlet: deneme, G. Avni, no. 22, 6 Mart 1297.

Şebnem: makale, E. N., no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Şebnem: makale, E. N., no: 14, 9 Kânûn-ı Evvel 1296.

Şehr-i Muharrem: no: 1, 10 Teşrin-i Evvel 1296.

Şînâsî Merhûmun Ba'zı Ebyâtı: şiir, Şînâsî, no: 38, 26 Haziran 1297.

Şînâsî Merhûmun Bazı Ebyâtıdır: şiir, Şînâsî, no: 36, 12 Haziran 1297.

Şübbân-ı ‘Asr-a Nesâyih: makale, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

Ta’dât-ı Terkîm: -----, Emin Osman, no: 28, 17 Nisan 1297.

Tab’: makale, Emin Osman, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Tahtîs-i Bi’n-ni’me: makale, no. 22, 6 Mart 1297.

Târîh Nedir: makale, Emin Osman, no: 25, 27 Mart 1297.

Târîh Nedir: makale, Emin Osman, no: 26, 3 Nisan 1297.

Târîh-i Âlem: makale, -----, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Târîh-i Âlem: makale, ----, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Târîh-i Âlem: makale, -----, no: 38, 26 Haziran 1297.

Târîh-i Âlem: makale, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

Târîh-i Âlem: makale, -----, no: 40, 10 Temmuz 1297.

Târîh-i Âlem: makale, Emin Osman, no: 37, 19 Haziran 1297.

Târîh-i Âlem: makale, Emin Osman, no. 32, 15 Mayıs 1297.

Târîh-i Âlem: makale, Emin Osman, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Târîh-i Âlem: makale, Emin Osman, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Târîh-i Âlem: makale, Emin Osman, no: 36, 12 Haziran 1297.

Târîh-i Sâl-i Cedîd-i Rûmî: şiir, ----, no. 22, 6 Mart 1297.

Târîh-i Tabîî: makale, Râ’if, no: 20, 20 Şubat 1296.

Târîh-i Umumî: makale, Emin Osman, no: 26, 3 Nisan 1297.

Târîh-i Umûmî: makale, Emin Osman, no: 27, 10 Nisan 1297.

Târîh-i Umûmî: makale, Emin Osman, no: 28, 17 Nisan 1297.

Târîh-i Umûmî: makale, Emin Osman, no: 29, 24 Nisan 1297.

Tâze Havâ: makale, -----, no: 39, 4 Temmuz 1297.

Tebrîknâme-i Manzûme-i Türkî: şiir, Sa'âdeddîn, no: 33, 22 Mayıs 1297.

Tehzîb-i Ahlâk: makale, Mahmûd C. no: 30, 1 Mayıs 1297.

Tembel Olan Adamlar Mes'ûd Olamaz: sohbet, Emin Osman, no: 21, 27 Şubat 1296.

Tenâsüb Bahsi: ----, -----, no: 10, 13 Kânûn-ı Evvel 1296.

Tenâsüb Bahsi: ----, -----, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Tenâsüb Bahsi: -----, -----, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

Terakkî: makale, ----, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Terakkî-i Devlet ve Menfa'at-i Millet Kazıyyesine Ri'âyet: makale, Mahmûd Celâleddîn, no. 22, 6 Mart 1297.

Tercüme-i Hâl-i Hâfız-ı Şîrâzî Merhum: biyografi, Emin Osman, no: 30, 1 Mayıs 1297.

Tercüme-i Hâl-i İbni Haldun: biyografi, Emin Osman, no: 20, 20 Şubat 1296.

Terli Terli Dondurma Yemekte Olan Mazarrat: makale, -----, no: 38, 26 Haziran 1297.

Teşekkür: mektup, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.

Teşekkürât-ı 'Azîme: mektup, Mahmûd Celâleddîn, no: 25, 27 Mart 1297.

Tulumbalar: -----, -----, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.

Tuyûra Dâ'ir: makale, Hüsnü, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.

Ümîd ile Sabır: sohbet, Mahmûd Celâleddîn, no: 28, 17 Nisan 1297.

Vâlidinin Evlâdına Olan Şevkat ve Merhameti: makale, -----, no: 36, 12 Haziran 1297.

Varaka: mektup, -----, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Varaka: mektup, -----, no: 13, 2 Kânûn-ı Sâni 1296.

Varaka: mektup, -----, no: 6, 14 Teşrîn-i Sâni, 1296.

Varaka: mektup, Abdülhakîm Efendi, no: 21, 27 Şubat 1296.

Varaka: mektup, Ağahamamlı Bedreddîn, no: 11, 19 Kânûn-ı Evvel 1296.

Varaka: mektup, Hüsnü, no: 31, 8 Mayıs 1297.

Varaka: mektup, Kâmil, no: 4, 31 Teşrîn-i Evvel 1296.

Varaka: mektup, M. Atıf, no: 20, 20 Şubat 1296.

Varaka: mektup, M. Es'ad, no: 2, 17 Teşrîn-i Evvel 1296.

Varaka: mektup, Mehmed Şükrü, no: 34, 29 Mayıs 1297.

Varaka: mektup, Nâşid, no: 7, 21 Teşrîn-i Sâni 1296.

Varaka: mektup, Râsih, no: 8, 28 Teşrîn-i Sâni 1296.

Varaka: mektup, Subhî, no: 12, 26 Kânûn-ı Evvel 1296.

Varaka: mektup, Sultanahmetli Mahmûd Su'âd, no. 23, 13 Mart 1297.

Varaka: mektup, Tapî-ser Muhammed Ali, no: 24, 20 Mart 1297.

SONUÇ

Kültür hayatımızda süreli yayınların ortaya çıkması Tanzimat ile başlar. Bunlar bir nevi Batılılaşma çabalarının göstergelerindedir, diyebiliriz. Osmanlı toplumunda –örf, âdet ve geleneklere bağlı olarak- genellikle arka planda kalan kadın ve çocuk, Tanzimatla birlikte yavaş yavaş toplumda bir yer edinmeye başlamıştır. Bunların neticesinde de çocuklar ve kadınlara yönelik dergi ve gazeteler göze çarpmaktadır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar neşredilen çocuk dergileri, çocukların ve gençlerin eğitiminde önemli roller oynamıştır. Bu dergilerin birçoğu aynı dönemde Avrupa'da basılan çocuk dergilerinden etkilenmiştir.

Tez konumuz olan *Bahçe* dergisi de bu tür dergilerdendir. Bu dergide geçen konulara bakıldığında, derginin yöneticilerinin Avrupa'daki ilim ve kültür hayatını yakından takip ettikleri ve Avrupa'daki gelişmeleri dergiye aksettirdikleri anlaşılacaktır. Be sebeple dergi, Avrupâî tarzda bir dergi olarak değerlendirilebilir.

Dergide çocukları sıkmadan, her konuda malumat bulunmaktadır. Derginin ana ilkesi, çocuk eğitiminde çocukların genel kültüre sahip olup her konuda bilgi edinmeleridir. Bundan dolayı dergide; pozitif ilimler, ahlak bahisleri, kıssadan hisse hikâyeler, o dönemdeki Osmanlı toplumunun sosyal yapısı, edebî, coğrafi, tarihî, kozmoğrafik, dinî ve ticarî bilgiler dil öğretimi gibi konular işlenmiştir.

Bahçe dergisi vesilesiyle Tanzimat'tan itibaren o dönemde oldukça ileri olan Avrupa'yı yakalamak maksadıyla gelecek nesillerin varisi olan çocuklara birçok konuyla mücehhez olmaları gerektiği, çok çalışmalarının lüzumu telkin edilmiştir.

Dergide de vurgulandığı gibi, Tanzimat'tan sonra her konuda bilgi sahibi olan, çağını yakalayabilen bir Osmanlı münevver tipi yetiştirme gayesi söz konudur. Bu münevverlerin yetişebilmesi için gerekli olan küçük yaştan itibaren çocuk eğitimine önem vermek, çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak ve hayatı tanımlarını sağlamak derginin ana hedeflerinden birisidir.

Dergide öğretim metodu olarak, özellikle fen bilimleri anlatılırken, bilgiler diyaloglarla okuyucuyu sıkmadan, eğlenceli bir şekilde çocuklara sunulmaya çalışılmıştır. Bu metot, günümüzde de uygulanagelen metotlardandır.

Bahçe dergisinin o dönem mekteplerinde okutulan ders müfredatına uygun olarak hazırlandığını, okuyucular için bir yardımcı kitap mahiyetini taşıdığını, hatta pozitif bilimleri okullardaki dersler gibi işlemeden hareketle öğretmenlere de yol gösterdiğini söyleyebiliriz.

Dergi, pozitif ilimleri anlatırken ve diğer konulardan bahsederken ahlâkî mevzuları da söz konusu etmiştir. Yani yeni yetişen genç neslin teknolojik çağı yakalayabilmesi için çaba gösterilirken, onların ahlâklı olmasına da çok önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu maksatla derginin her sayısında ahlâkla ilgili bir veya birden fazla bahis göze çarpmaktadır.

Bahçe dergisi dikkatlice incelendiğinde, derginin sadece çocuklara hitap etmediği, çocukların yanı sıra gençlere, hatta büyüklere de yönelik olduğu rahatlıkla dile getirilebilir. Bunda Osmanlı toplumunun çocuğu bir birey olarak görmemesinin, onu bir aile ve kültürel yapının içinde önemli bir varlık olarak kabul etmesinin etkisi olduğu kanaatindeyiz. Yani çocuklar için çıkan bir dergide dahi aslında hitap; çocuklarla birlikte aileye, dolayısıyla toplumdur.

Dergide ilmî, ahlakî, dinî, tarihî, coğrafi, kültürel bilgi ve konuların yanında edebiyatla ilgili bahisler de önemli bir yer tutmaktadır. Bunu derginin 31 sayısında tefrika şeklinde devam eden bir romanın olmasından, Dîvan edebiyatı tarzında şiirlerin yer almasından, Tanzimat ile birlikte edebiyatımıza giren edebî türlerin bulunmasından anlayabiliriz. Dergide edebî bahislerin mevcut olması edebiyatın hayatın içinde önemli bir unsur olarak kabul edildiği sonucunu bize gösterebilir.

Derginin olumsuz sayılabilecek özellikleri arasında; hanımlara yeteri kadar yer vermeyip onları pek muhatap almaması, -Dergide kadının okuması teşvik edilmekle beraber, onun topluma sadece iyi, ahlaklı ve eğitimli fertler yetiştirme görevi olduğu belirtilmektedir.-, Batıdan aldığımız edebî türlerin derginin bazı yazılarında tam olarak ayırt edilememesi, dergideki konu başlıklarının bazılarının çok

uzun olması, yazılarda görülen bazı cümle bozuklukları, bazı mevzuların tekrarlanması, bazı konuların da gereksiz bir şekilde anlatılması sayılabilir.

Osmanlı döneminde neşredilen çocuk dergileri arasında 40 sayı ile her hafta düzenli olarak çıkan *Bahçe* dergisi 1880-1881 yıllarında Osmanlı toplumunda izler bırakmıştır. Bunu, Osmanlı döneminde basılan önemli gazetelerden olan *Takvîm-i Vakâyi*, *Cerîde-i Havâdis* ve bazı Ermeni gazetelerinde *Bahçe* dergisinden övgüyle bahsedilmesinden anlayabiliriz.

Türkiye’de çocuk dergileriyle ilgili akademik çalışmalar maalesef yeterli sayıda değildir. Ancak son zamanlarda bu konuyla ilgili bazı çalışmalara tesadüf edilmektedir. Biz de; toplum hayatının en önemli unsurlarından olan çocuklarla ilgili inceleme ve araştırmaların az olmasından hareketle, Osmanlı’nın son dönemlerinde Arap harfleriyle çıkan bir dergiyi ayrıntılı bir şekilde inceleyip ilim âlemine kazandırmaya çaba gösterdik.

Çalışmamızın Osmanlı dönemi entelektüel hayatına katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Ağapınarcı, Gülden: “Çocuk Dergileri”, **Atılım Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Bülteni (E Bülten)**, Sayı: 30, İstanbul 2013.
- Akyüz, Kenan: **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985, s.68-69.
- Bayrım, Yavuz: “Türk Edebiyatında İlk Çocuk Dergisi Mümeyyiz”, **Hece**, Sayı: 104-105, Ankara 2005, s.484-500.
- Beyhan, Mehmet Ali: “Bir II. Abdulhamid Devri Aydınının Profili: Lastik Said Bey” **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı: 13, İstanbul 1993, s.169.
- Beyhan, Mehmet Ali: “Said Bey, Lastik” (Ansiklopedi Maddesi) **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 35, Ankara 2008, s.549-551.
- Çıkla, Selçuk: Tanzimat’tan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler”, **Hece (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı)**, Sayı: 104-105, İstanbul 2005, s.95.

- Dilçin, Cem: **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1997, s.493.
- Doğan, İsmail: “Münif Mehmed Paşa”, (Ansiklopedi Maddesi), **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 32, İstanbul 2006, s.9-11.
- Doğan, Recai: “Osmanlı’da Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili” **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXXVII, Ankara 1998, s.407-442.
- Enginün, İnci: **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları-1**, Dergâh Yay., 7. Baskı, İstanbul 2012, s.37-41.
- Enginün İnci: **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları-2**, Dergâh Yay., İstanbul 2012, s.21.
- Ertaylan, İsmail Hakkı: “Kâzım Paşa” **Türk Edebiyatı Târîhi 1-IV**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2011, s.87-92.
- Güdek, Meral: **Modernleşme Döneminde Osmanlı’da Çocuk Eğitimi ve Literatürü** (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.99.
- Halaçoğlu, Yusuf;
Aydın, M. Âkif: “Cevdet Paşa” (Ansiklopedi Maddesi), **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1993, Cilt: 7, s.445.

- İhsanoğlu, Ekmeleddin: “Modern Bilimlerin Türkiye’ye Girişi (Tanzimat’ın İlanına Kadar)”, **75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji**, İstanbul 1991, s.85-124.
- Mardin, şerif: “Tanzimat ve Aydınlar”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay., Cilt: 1, İstanbul 1985, s.48.
- Okay, Cüneyd: **Eski Harfli Çocuk Dergileri**, Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 15-16.
- Okay, M. Orhan: **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yay., 3. Baskı, İstanbul 2013, s.85-86.
- Ortaylı, İlber: “Tanzimat”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yay., Cilt: 6, İstanbul 1985, s.1547.
- şimşek Hüseyin: **Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, s.119.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi: **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, Altıncı Baskı, İstanbul 1985, s.156

EKLER

Ek-1: Seçme Metinler

İlk olarak; derginin 12. sayısının 95. sayfasında “Sandviç Adaları’nda Bir Nev’i Deniz Oyunu” başlıklı makaleyi buraya alalım:

Bundan altmış sene evvel Şavyan Yâhûd Sandviç Adası (Şavyan Yâhûd Sandviç Adası, Asya kıt’asının cenûb-ı şarkî ve Amerika’nın cenûb-ı garbî cihetlerinde ve Bahr-ı Muhît-i Hindî ve Bahr-ı Kebîr beyninde birçok adalardan mürekkep olup “Okyanusya” veya “Avustralya” veyâhûd “Felemenk-i Hadîd” nâmıyla be-nâm olan ve kıta’ât-ı hamse-i arzın beşincisi bulunan kıt’anın münkasım olduğu Malezya ve Melanezya ve Mikronezye ve Polinezya şeklindeki dört kısımdan Polinezya kısmının hâvî olduğu meşhur adalarından biridir.) seknesi vahşî putperes ve insan eti yerler ise de 1816’da dîn-i kadîmlerini terk ile milel-i mütemeddine sırasına girmeyi arzu ettiler. 1830’da birinci def’a olarak bu ahâliyi Hristiyan etmek için Amerika’dan misyonerler gönderildi. Bu misyonerler ahâlî-i mezkûrenin lisânını öğrendiler ve cezîre-i mezkûre ahâlîsinin kitapları ve yazısı olmadığından 1833’te Latin hurûfâtı ile onların lisanı üzre kitap yazmaya başladılar. O vakitten beri 200 nev’ kadar kitap tab’ ve neşr etmişlerdir. El-ân ol adaların adalarının hemen kâffe-i seknesi Hristiyandır. Takrîben 75.000 âdem

kilise a'zâlığına kabul edilmiştir. Bugün memleketin usûl-i idâresi muntazam ve ahâlisi altmış sene evvel olduğu gibi insan eti yemeyip çalışkan ve terbiyelidir. Putperestlik zamanında ahâlî-i mezkûre ekseriyâ denizde imrâr-ı vakt etmeye alışmış ve memleketin havası sıcak olduğundan sandallar ile gezmeyi sever ve yüzmekte o derece mâhirdirler ki, denizde sanki karada gider gibi gidip gelirlerdi.

Ahâlî-i mezkûrenin deniz oyunlarından biri bir adam bir tahta alarak yüzerek sâhilden hayli uzaklaşır ve sonra mezkûr tahtanın üzerinde yatarak veyahut ayakta durarak cesîm dalgalar üzerinden bir sür'at-i fevkalâde ile sâhile gelir. Bir adam bunu yapabilmek için uzun müddet idman etmeye muhtaçtır. Cezîre-i mezkûre ahâlîsi bu misillû harekete alışık olduklarından bu gibi oyunlar pek ziyâde mûcib-i nişâtları olur.

İkinci olarak; derginin 22. sayısında yer alan “Tahdîs-i Bi'n-Ni'me” başlığını taşıyan bir makaleden örnek verelim:

Bir milletin terakkiyyâtının başlıca esbâbından biri âlem-i matbûâtın terakkiyyâtı olup matbûâtı tevsî' eden bi'l-cümle vesâit-i milletin bizzât şâhrâh-ı terakkîde ikdâmâtı yolunda esbâb-ı muktaziyeyi tedârik etmiş olur. Vesâ'it-i mezkûre ise 'ale'l-umûm üçtür: Onlardan biri re's-i kârda bulunan zâtın matbûâta verdikleri ehemmiyet, biri dahi bizzât matbûâtı meydân-ı intişâra vaz' eden muharrirlerdir. Ve diğeri matbûâtın umûmiyyetle efrâd-ı millet nazarında matlûb ve mültezem bulunması keyfiyyetinden ibarettir. İşbu üç sebep biri diğerini mültezem olup hiç biri diğerinden infikâk etmez. Bizzât vesâ'it-i selâsedan birinin terakkîsi indinde diğerleri de o nisbette tezâyüd eder. İşbu keyfiyet biraz düşünmekle fehm olunursa da bir misâl ile îzâh ederek kâri'lerimizi fikir yormadan kurtarmış olacağız. Sultan Fâtih Hazretlerinin 'ulûm ve edebiyata olan inhimâkları hasebiyle bi'n-nisbe zamân-ı saltanatlarında ehl-i 'ulûm ve 'ale'l-umûm ahâlîdeki ma'ârif hevesi sâ'ir zamanlarda emsâli nâdir görülmüştür. Cenâb-ı Hallâk-ı Lem-yezele hamd olsun. Matla'-ı âfitâb-ı terâkkî-i medeniyet menba'-i fuyûzât-ı 'umrân-ı milk-i millet olan pâdişâh-ı Fârûkî-haslet ve şehinşâh-ı Haydar-menkıbet veliyyü'n-ni'metimiz efendimiz Hazretlerinin efkâr-ı âliyye ve tedâbîr-i sâ'ibe ve sâlimeleri i'mâr-ı memâlik-i buldân ve istikmâl-iistirâhat-ı ahâlî-i vezîr-i destân-ı kaziyeye-i

cemîlesini masrûf olduğundan ‘asr-ı ma’ârif-hasr-ı mülûkânelerinde vesâ’it-i selâse-i mezkûre dahi hâzır ve müheyyâ olup bugünkü günde milletimizin her bir ferdi nazarında şu noktanın ehemmiyeti takdîr olunmakta bulunduğu lisân-ı şükrânî ile beyâna cesâret olunur. Ehl-i muharrirlerimizin himemât-ı meşkûrelerine ne yolda îfâ-yı vazîfe-i mahmedet edeceğimizi bilemeyiz, Hususiyle millet-i Osmâniyye’nin merdümek-i iftihârı olup matbûât-ı Osmâniyye’nin rûkn-i rakîni olan (üstâd-ı kirâmımız sa’âdetli Ahmed Midhat) Efendi Hazretleri gibi bir zât-ı ‘âlî-kadrin ‘âlem-i matbûata vermiş oldukları şa’şa’-i meziyyet cümlemizi hayrette bırakarak millet-i Osmâniyye’ni kendine minnetdâr eylemişlerdir. Teşne-dilân-ı ma’ârif olan nevresîdegân menba’-ı tab’-ı hakîmânelerinden zülâl-i ‘umûm ve kemâlât ile sîrâb ve her dâ’im tab’-ı cevvalerinden saçmaktadır. (*Titretir kubbe-i gerdûn-ı hârîr-i kalemi / Eylese vasfa midâd dehânın taktîr*) Her bir mü’ellifin derece-i himmeti âsârıyla müberhen olup ta’rîfe hâcet kalmaz. Nazar-ı insâf ile bakınız. Efendî-i müşârü’n-ileyhin tevsî’-i ma’ârif cihetinde millet uğrunda eylediği ve el-an etmekte buldukları îkâd ve himemât-ı hakîmâneleri inkâr olunabilir mi? Bizim gibi henüz eli kalem tutar tutmaz birkaç hâdim-i ma’ârifin *Bahçe* gazetesinin ‘umûr-ı tahrîriyyesini deruhte etmeleri hep tâziyâne-i şevk-i gayretinden değil midir? Ve bilhassa zât-ı vâlâlarının âsârından bir pertev-endâz-ı âfâkımız olan istifâda ve iktibâsdan değil midir?

Ne bahtiyârlıktır ol millete ki (Ahmet Midhat) Hazretleri ve daha bazı fuzelâ-yı asr gibi zevâta nâ’il olsa! Ne sa’âdettir ol mübtedîlere ki milletin böyle muftihar-ı behiyyesine şâkird ola. Hemen Cenâb-ı Rabb-ı Mennân, efendî-i müşârü’n-ileyhi vatan ve millete bağışlasın. Kâri’în-i kirâmın afv-ı ‘âlîlerine mağrûren baş ağrındık. Eğer müsâ’ade buyrulursa sözümüzü bitirmeden iki lakırdı daha söyleyelim: Ey küçük kâri’înimiz! Geliniz, matbûât-ı Osmâniyye’imizin rûkn-i rekîni olan ol zât-ı âlî-kadre pey-rev olup eslâfımıza hayru’l-halef olalım ki bizden sonra gelenler dahi bize pey-rev olarak millet-i nâciyye-i Osmâniyye’mizi envâr-ı ma’ârif vâsıtasıyla zulmet-i cehlden tahlîs ve şân-ı münkalabetine çalışsınlar.

Üçüncü olarak; derginin 11. sayısının 83. sayfasında bir okuyucu mektubunu verelim:

Etfâl-i nevresîdegânın tahsil-i ilm ü ma'rifet eylemelerine ve üdebâ-yı insâniyyeyi bilip ona göre hareket etmelerine bir vasita-i hasene olmak üzere bu kere Bahçe namıyla mevkî'-i intişâra vaz' olunan gazete-i mu'teberenizin birinci nüshasından bed'eten her hafta olup o vakit evkât-ı hâliyemi mütâla'asıyla geçirmekte ve en doğrusu işbu Bahçe'nin şecere-i feyz-i semeresinden 'âcizleri istifade etmekte olduğum gibi arkadaşlarımın dahi gün-be-gün ıslâh-ı efkâr ederek tahsilde sa'y ve ihtimâm etmekte bulduklarından mücerred beyanı teşekkür ma'razında takdîm-i varak-pâre-i çâkerâneme cesaret eyledim. (Üsküdar'da Toptaşı Rüşdiyye-i Askeriyyesi İkinci sınıf Şakirdânından Ağahamamlı Bedreddîn)

Dördüncü olarak; derginin 37. sayısının 289. sayfasında yer alan "Bir Millete Kütüphanelerin Elzemiyeti" başlıklı yazıyı alalım:

Ma'lumdur ki, bir milletin mâbihi'l-hayâtı 'ilim ve fûnûndur. Tahsîl-i 'ilm dahi kitapların vasıtasıyla olduğu âşikâr bulunduğundan halbuki efrâd-ı nâssın cümlesi ağır ağır fi'atlarıyla kütüb-i mütenevvi'a iştirâsına muvaffak olamayacakları bedhî bulduğundan tabîi şu mâni' sebebiyle ahâlî tahsîl ve kemâlattan mahrûm kalırlar ve bütün ahâlîye kitap tevzî'ini hükûmet muvaffak olamayacağı cihetiyle bunun kolayı 'umûma mahsûs büyük büyük kütüphaneler küşâd etmektir. Vay vay, bizim kütüphanelerimiz yok muymuş? Canım, ne acele ediyorsunuz, kütüphanelerimize bir göz gezdirelim. Lisân-ı 'Arabî ve Fârisî üzere yazılmış fıkıh ve lügat ve sarf ve nahiv misillü kütüb-i mütenevvi'adan başka bir kitap var mı? Mübtediyyûn bu misillü kitaplardan anlarlar mı? Mübtediyyûn şöyle dursun, azıcık kitap karıştırmış adamlar bile bir şey' istifâde edemiyorlar. Sakın ha yanlış anlaşılmasın, "Biz, kütüphanelerimizde bulunan kitaplar bize lâzım değil; yırtalım atalım." demiyorum. Şimdi mevcûd kitaplar umûma fâ'ide-bahş değildir. Usûl-i cedîde üzere kitaplar lâzım. Meselâ mükemmel Türkçe tarih kitapları, mükemmel fûnûn kitapları, tiyatrolar, romanlar bulunmalı ki, herkes kendine lüzûmu olan kitabı kolayca bulsun. Bakınız, Avrupa'da mahsûsen ayrıca Türkiye kütüphanesi nâmıyla bir kütüphane vardır ki derûnunda bulunan kitaplara bir göz gezdirecek olsan bizim İsanbul'da tab' olunup da görmediğimiz ve okumadığımız nice nice kitapları buluruz. Gördün mü? Kütüphane işte böyle olmalı ve böyle kütüphane küşâdını sa'y etmeledir ki ahâlîmiz istifâde eylesin.

Beşinci olarak; 39. sayının 308-309. sayfasında geçen “Niçin Biz Medenî Olamıyoruz?” adlı fıkraya aşağıda yer verelim:

Vay vay muharrir efendi, Biz medenî değil miyiz? Ayol biz vahşî miyiz?

Canım efendim, size bir şey soracağım. Siz medeniyetini ne demek olduğunu bilip de mi iddiâ-yı medeniyette bulunuyorsunuz? Yoksa bilmeden mi? Yok muharir efendi, o kadar tahkîr olamaz. Medeniyeti bilmeyecek ne var artık. Biz Asena nukûllerinden hemücek gelmiş Mehmed değiliz â? Medeniyet denilen şey süslü gezmek herkese politika etmek arabasız, atsız sokağa çıkmak ve daha nice nice şeyler vesselâm. Hiç bunlar bilinmez mi?

Âh işte gördün mü medeniyeti? Böyle bildiğimiz için o ni'mete nâ'il olamıyoruz.

Bak bak, ne fikr-i fâsid! Medeniyet süslü gezmek, politika etmek imiş subhânallâh. Madem ki bilmiyorsunuz durunuz, medeniyeti size ta'rîf edeyim. Medeniyet evvelâ ahkâm-ı ilâhiye ve şer'iyeye ittibâ' etmek. Aman, yanlış anlamayınız. Şurayı izah edeyim. Ahkâm-ı illâhiyyeden murâdım aklın teslîm ettiği şeylere ittibâ'dır ve ahkâm-ı ilâhiyyeyi de bazı sebkem-nizânın dedikleri gibi sofsofiyâne kapılmak değildir. Benim murâdım Kur'ân-ı Kerîm'i câmi'dir ki, Cenâb-ı Hallâk kullarının sa'âdet-i hâlini temîn için irsâl eylemiştir. Mâdem ki Cenâb-ı Hallâk kullarının sa'âdet-i hâlini arzu ediyor. O sûrette sa'âdet-i hâlimizin ikmâli husûsuna her nasıl olursa olsun sa'y etmemizle ahkâm-ı ilâhiyyeye mugâyereti şöyle dursun, belki o emr-i Kibrâya'ya ittibâ etmiş oluruz. Şimdi gelelim sa'âdet-i hâlimizin te'mîni husûsuna. Sa'âdet-i hâlimiz teveccühle te'mîn olunur. Off, işte burayı izah edemeyeceğim. Çünkü izahı pek güçtür. Her ne ise, teşmîr-i mesâk-ı ihtimâm edelim. Efendim, bizim sa'âdet-i hâlimiz evvelâ ahâlînin matbû'âta rağbetleriyle muharrirlerimizin dahi eserlerine olan rağbet nisbetinde Avrupa muharrirlerine belki müsâbakat edercesine güzel güzel eserler enzâr-ı 'umûmiyyeye vaz' ile olur. Yalnız bu mu? Hayır, yalnız bu değil. Lâkin vazifenin haricine çıkmayacağımızdan bu kadarla iktifâyâ mecburum. Şimdi ne dedik. Bir kere öteden beri söylediğiniz lakırtıları mücmel edelim. Bakalım nicesinden medeniyeti ta'rîf edebilecek miyiz? Aman şimdi hiddetimden çatlayacağım. Bu ne

hamâkat. Bak, bak bizim muharrir efendi işi sapıttı. Bize sözde medeniyeti tarif edecekti. Şimdi işi kitapçılığa döktü. Ayol, geçen gün o senin kitap kitap diye çıldırdığın kâğıt parçalarını bizim bakkal usta Bedros okka ile alıyordu. Bak, bak ben senden çok kızarım. Öyle bilmediğiniz şeyi söylemeyiniz. Bakınız, ne kadar hata ediyorsunuz da sizin haberiniz yok. Birader, her kitabın iyi olması iktizâ etmez. Bir adam kâğıtların üzerine birçok bî-ma'nâ şeyler yazabilir. Hemen bu kitaba yazı yazılmıştır, diye onun faydadan hâlî olmaması icap etmez. Bizim matlûbumuz menâfi'-i 'umûmiyyeye müte'allik âsârdır. Yoksa Kerem ile Âşık Garîb kitabı değildir. Hem de kitapların öyle bakkallar elinde sürünmesi yine bize ve size râci' bir kabâhat değil mi? Her neyse onları da bertaraf edelim de biz neticemize bakalım. Biz millet-i medenî olmak için o milletin âlim olması icap eder. Âlim ise kitaplar vasıtasıyla husûle gelir. Şu kaziyeye tevfiikan bizim de medenî olmamız için mülkümüzde güzel güzel ve gâyetle nâfi nârın vücûduna muhtâcız.

Altıncı olarak; derginin bütün sayılarında yer alan *Meyve-i Dil* adlı romandan bazı bölümler verelim. Roman derginin ilk sayısından 31. sayısına kadar çıkmıştır. Birinci sayıda yazara göre roman nedir? Bu konuya değinilmiştir. Bu sayıda *Meyve-i Dil* başlığı altında geçen kısımları çalışmamızda türler bölümünün altında aldığımız **Roman** kısmında belirttik. Roman esas olarak *Bahçe* dergisinin ikinci sayısından itibaren başlamaktadır. Aşağıda ikinci sayıdan itibaren “tefrika” tarzında yazılan romandan bölümler verilecektir.

-2-

Birinci Fasıl: Muâşaka-i Acîbe:

Birinci Bab: Fatih Sultan Mehmet'te Çörekçikapısı'nı bilir misiniz? Şüphe yok ki bileceksiniz. Çünkü zaten İstanbullu olmadığı halde, yeni gelmiş bir adam için Çörekçikapısı'nın nerede olduğunu bilmese dahi ismini olsun işitmemiş olmak ihtimâli yok gibidir. Demek ki, İstanbul'un Çörekçikapısı'nı herkes bilirmiş. Çörekçikapısı'nı bildiğimiz halde dikkatli bakışımızı o tarafa yönelterek kıymetli okuyucuların bizimle beraber teşriflerini arzu ederiz. Çörekçikapısı'nı Fatih etrafından gelerek geçtiğimiz gibi, seyredip bakarak öteye beriye bakıyorsa içeri

girer girmez merkezdeki poğaçacı fırınının henüz çıkarmış olduğu taze böreklerin mis gibi kokusunu derhal duyarız. Bu sebeple azıcık yürüdüğümüz halde sağ tarafımıza bir sokak gelir ki, bu sokak doğruca Otlukçu Yokuşu'na inerse de, orada bir işimiz olmamasından, bahsedilen sokağı geçerek on onbeş adım daha ilerlediğimiz halde bir ucu Çarşamba Pazarı Caddesine çıkar, bir ikinci sokağa saporız. Yukarıda geçen sokağın sol tarafında bulunan başta sarı boyalı kanarya kafesi yazısı dikkatinize çarpar. Sabah vakti olması münasebetiyle ağustosun sıcak vakitlerinde, yani 7-8'inde Doğu tarafından doğan aydınlık ayın güneşi yukarıda bahsedilen konağın cumbadaki camlarını ikinci güneş değiştirerek saatin üç üçbuçuk olduğu hatıra gelirdi. Bir olayı bekleyerek bahsedilen sokağı bir baştan bir başa gezinelim. Saatin tokmağı (Hindistancevizi kabuğunun yarısına benzeyen) canın tokmağına dört kere inip kalkmaktaydı ki, konağın kapısı ufak bir patırtı ile açılarak tahminen on yedi on sekiz yaşlarında bir çocuk dışarı çıkıp arkasından onu takip etmekte olan temizce giyinmiş bir uşak elinde tutmakta olduğu şemsiyeyi çocuğa vererek itaatle emre hazır oldu. Çocuk uşağa birkaç söz söylemişse de yavaş olmasıyla beraber “Biz belki çocuğun dikkatini çekmeyi başarırız.” korkusuyla biraz uzakça durmakta olmamız sebebiyle bir sözün neden ibaret olduğunu anlayamamışsak da uşağın gözlerini öne eğerek birden bire eğilmesi, çocuğun emir vermekte olduğunu gösterdi. Çocuk yalnız olarak Çörekçikapısı Caddesine doğru yavaşça hareketlenmişti. Bahsedilen uşak çocuğun caddeye çıkmasına kadar kapının önünde durup yukarıda bahsedilen sokağı geçinceye kadar yaşlılıktan parlaklığı azalmış olan gözleriyle çocuğu takip ederek bundan sonra içeri girince sokakta bizden başka kimse kalmamıştı.

İkinci Bab: Yukarıdan beri hikâye ettiğimiz iki sahis arasında “Efendi...” makamında olan beyin ismini zikretmeyerek yalnız (çocuk) lafzıyla hitap etmekte odlumuzdan dolayı bizi ta'yîb etmeyiniz. Zira şimdiye kadar biz dahi ismini bilmemekteyse de muharrirlik vazifesi buna sebep olduğundan incelememizi aşağıda belirtileceği gibi sunalım. “Çocuğun 17-18 yaşlarında olduğu yukarıda bahsedilmiştir. Yukarıda geçen kişinin adı Ahmet, mahlası Macit Bey olup buğday renginde şekli armuda benzer çehresi ve ona uygun olan düz burnu, başkaca güzellik bahşeden kara kaş kara gözü; bununla beraber alnı açık olup, saçları sık ve

lehçesi daima masum, bakışı hüznü; bununla beraber simasını bir kat daha süsleyen kalınca gayet kırmızı dudakları arasından parlayan kar gibi dişleri görenleri kendisine hayran etmemesi mümkün değildi. Ayağında açık mavi zemin üzerine siyah yollu pantolonu arkasında kaşmirden moda bir ceket ile kiraz çiçeği renginde bir palto, beyaz Frenk gömleği güzel bağlanmış boyun bağı var.

(2. Sayı, 17 Teşrîn-i Evvel 1396)

-3-

Mavi ipekten yeleği üzerinde, altın kordon ve ona bağlı meyilli saat elinde siyah ipekli şemsiye Macit Bey'e bayağı farklılık verirdi.

Mevsimin yaz, hususuyla ağustosun sekizi olduğu bir münasebetle zannederim, yukarıda bahsedilmişti. Macit Bey sıcaktan terlememek üzere kiraz çiçeği rengindeki uzunca paltosunu giymeyip, koluna takmışsa da havanın derecesiz (derecenin bile göstermediği kadar) sıcaklığı; arkadan paltoyu değil, bütün elbiseleri soyduktan sonra son gömleğini, yani insanın derilerini bile arttıracak derecedeydi. (derecede sıcaktı).

Biz yukarıda geçen efendinin açık hallerini tarif edinceye kadar kendisi de Fatih'in öbür cihetindeki kapısını geçerek haffâfhâneye (kavafhaneye = ayakkabı dükkânına) hızlı hızlı gitmişti.

Nakline lüzum gördüğümüz bazı haller Macit Bey'i şimdilik takip etmekten bıraktıracak ise de, bütün bütün bakışımızı kaybetmeyeceğimizden şurada hikâyenin ayrıntılarına başlamayı uygun gördük.

Macit Bey'in topu topu bir annesi olup, babası devletin ileri gelenlerinden büyük rütbeli bir kişi olduğu halde Macit Bey'i küçüklüğünde terk ederek sonsuzluk âlemine yolculuk etmiş. Macit Bey'in validesi ise bir vakit sonra yalnızlıktan, özellikle alıp vereceğine "diş ehli olmak" hasebiyle bakamamaktan dolayı (alıp verecek uğraşamaması sebebiyle) münasip birisiyle evlenmeyi düşünmüş ve teşebbüs etmiş olduğu halde birçok tâlibi olmasına rağmen, bunların

hiçbirisine kulak kabartmamış, yani hiçbirisiyle ilgilenmemiştir. Onun aradığı kendi babasından ve Macit Bey'in babasından, yani kendi kocasından kalan paraları ve mücevherleri koruyacak ve idare edecek birisiydi.

Sonunda Yağlıkçı esnafından Hacı Kâmil Efendi isminde birisiyle evlenmiş, fakat kısmet bu ya, bu kişinin de ömrü vefa etmeyerek iki yaşında bir kız evladı ile birlikte Macit Bey'i yedi-sekiz yaşındayken öksüz bırakıp sonsuzluk yurduna göç etmişti.

(Macit Bey'in annesi) bu iki kocadan sonra iki çocukla artık başka birisine varmayı aklından bile geçirmemiş ve (oturduğu) evin işlerini bir emektar uşağın üzerine yüklemiş, (evin) harem tarafına iki hizmetçi bir Arap aşçı olmak üzere toplam altı kişiyi vazifelendirmiş ve (evin) selâmlık kısmında ise bir uşaktan başka kimseyi görevlendirmemişti.

Macit Bey günden güne büyümekte idi. Onun eğitimine çok önem verilmiş, ortaya çıkan zuhurlara bakılmayıp ona iyi bir eğitim sağlanmıştı. Kendisi de istidat ve kabiliyete sahip zeki birisiydi. Çalışıp gayret göstererek Rüşdiyeye girmiş ve oradan da iki seni içinde mezun olarak Bâb-ı Âlî'ye devam etmekteydi.

İşte bu halde yukarıda bahsedilen efendinin (Macit Bey'in) konaktan saat dörtte çıkarak Kaleme gitmekte olduğunu anlıyoruz. Buna bağlı olarak da Macit Bey'in Direklerarası'na henüz gelmiş olmasından hareketle onun arkasından bakışımızı yoğunlaştıralım:

Macit Bey Osman Baba Türbesinin önüne gelmişti ki, her sabah bir alışkanlık olarak yüz dirhem taze fındık alarak Direklerarası'nda bulunan kıraathanelerden birisine otururdu. Yarım saat kadar gazeteyi incelerdi. Gazetede politik haberlere merakı olmadığından telgraf haberlerine de bakmazdı. Gazetede edebiyatla ilgili bir husus olup olmadığını araştırır, eğer edebî bahisler varsa, bunu okuyarak yüzü gülerdi. Gerçi gazete(ler)deki bazı garip makaleleri okumaktan da zevk alırsa da hep edebiyata olan meyli galip gelirdi.

Yukarıda bahsedilen efendi (Macit Bey) nin yaşının küçüklüğüne nazaran gerektiği şekilde ders görmüştü. Bununla beraber gayet zeki ve akli başında olması

sebebiyle her bir şeyden istifade etmeyi kendisine âdet edinerek, yaratılışından gelen sonsuz ihsan sahibi olmasına da bağlı olarak kalemını günden güne olgunluk beşığıne yatırarak, yani kalemi günden güne gelişerek edip olmaya eğilimi kendinden önceki edebiyatçılara yetişebilecek dereceye ulaşmaya doğru sürükleniyordu.

Yukarıda geçen efendinin (Macit Bey'in) kalemi gerçekten edebiyata çok layık olup, hele bazen yazdıktan sonra (beğenmeyip) yırttığı gazellere bakarak kendisinin geçmiş şairlerin izinde olacak derecede güzel (gazeller yazdığına) bakılarak, ileride ateş saçan kalemiyle olgunluk kıvılcımları atacağı anlaşılırdı.

Zekiliğın bir şubesi olan hafıza kuvveti ise yukarıda adı geçen efendi de mükemmel olup alnında anlaşılacağı şekilde her bir şeye zihninin hemen intikal etmesi buna yeterli bir delildir.

Gelelim kıraathanede bıraktığımız Macit Bey'e:

Gazete mütâlaası tamamlanıp, yukarıda ismi geçen efendi kıraathaneden kalkıp Sultan Bayazıt'a doğru yola düştü. (Buraya) her zaman arabayla gidiyorsa da (bugün) arabayı tercih etmeyerek yaya olarak gitmeye karar vermişti.

Kâğıtçılardan önünden âheste âheste gitmekteydi ki, ipek çarşafa bürünmüş bir hanım beyin yanından hızlıca koşup geçerken yukarıda adı geçen efendiye yavaşça: "Maliyenin arkasına teşrîf ediniz." kelâmıyla hızlı hızlı yürümeye başlamasın mı?

Macit Bey hayret denizine dalarak yukarıda geçen kadını takip edip etmemekte haylice tereddüt etmiş ise de: "Kim bilir ne söyleyecek acaba? Kaleme ait bir iş mi var? Fakat (bu kadın) bildiğim, tanıdığım kadın değil! Velev ki olmayıversin. Lâkin yüzü örtülüydü. Belki tanıyamamıştır. Sesini dahi tanıyamadım. Bu sesi ilk olarak işitiyorum. Hele bakayım, kimdir?" diyerek hanımın teşrîfini rica etmiş olduğu mahalle, yani Maliyenin arkasındaki caddeye doğru yavaşça yürüdü. Yukarıda bahsedilen kadın Kâmil Paşa'nın Konağı önünde âheste âheste gitmekte, fakat ikide bir de arkasına dönüp bakmaktaydı.

Macit Bey'in sokağa saptığını görünce bütün bütün durdu. Macit Bey hanıma gittikçe yaklaşmakta ise de –hicâbından olmalı- derece derece (yavaş yavaş) göbeğine kadar kızarmaya başladı.

İşin sonunda hanım, Macit Bey'in yaklaştığını görünce: “Macit Beyefendi siz misiniz?” suâliyle lakırdıya girişerek,

(3. Sayı, 24 Teşrin-i Evvel 1296)

-4-

Beyden bir cevap vermesini dört gözle beklemişti ki.

Macit Bey: (titrek bir sesle):

----- Evet efendim. Kölenizdir.

diyebildi. Hanım (bir ufak zarf uzatarak):

----- Affedersiniz, ama şu mektup size olmalı.

kadının Macit Bey'in eline tutuşturduğu; altın telle işlenmiş ve gayet ustalıkla türlü türlü kabartma çiçekle yapılmış sanatlı ve küçük bir zarftı. Zarfın üstüne beyin ismine dair bir işaret olmayıp yukarısına bir “âh” çekilmişti. Beyin gittikçe zihnini istilâ eden hayret lengerinden dolayı zarfı ne yapacağını düşünerek şaşırıp kaldı.

(Zarfı) yırtıp içinde ne olduğunu anlamak istese de, zarfın güzelliğinden başka, içinde kedere sebep olabilecek bir şey varsa mütâlaasıyla iki-üç saniye kadar zarfı dikkatle incelemeye başladı.

Bu şekilde (burada) Macit Bey yanılmıyordu. Çünkü elinde tutmakta olduğu mektup üzüntü, elem ve keder mektubu olup bu da Macit Bey'in kalbine galiba çoktan doğmuştur. Her ne ise uzun bir müddet bu halde durmak uygun olmayacağından dolayı, zarfı zarurî olarak açıp (yırtıp) içinden nefis kokulu dörde katlanmış bir kâğıt parçası çıkardı.

“İçinde ne var mı?” dediniz. Ne olduğunu henüz biz de bilmiyoruz. Binâenaleyh Macit Bey de bilmiyordu. Fakat bu merakınız uzun müddet devam etmeyecektir.

Üçüncü Bâb: Macit Bey mektubu baştan aşağıya süzdü. Açıklaması şuydu (mektubun içinde şunlar yazıyordu):

“Tanımadığınız bir kimse tarafından huzuruza bir yazı takdim edilmesi sizce ne kadar yolsuzsa (hoş değilse) da cariyenizce de o kadar mecburîdir. Gönlün zorlaması fikir mahkemesinin bile katî hükmü altından cariyenizi çekip kurtardı. Evet! Zarurî tutulduğum şu derdin nihayetsiz sonunu aramak benim için tabîî bir iştir. Söylemesi ayıp. Yine, tekrar gururuma hiçbir şey galip gelemez ve beni hiçbir mecburiyet baş eğdiremez, yani itaat ettiremezken gönlümün, âh! O bîçâre gönlümün bana verdiği uzun uzun dersler dikkat bakışımı çekti. Keşke dikkatimi çekmeyeydi. Hayır, hayır niçin öyle söylüyorum? Zaten elimde miydi ki?”

“Cemâlinizi görüp de yüreğimden doğru bir iki damla sıcak suyun kaynaya kaynaya vücuduma yayıldığını hissettiğim vakitler sizi şiddetle sevmekte olduğumu anladım. Evet sevmişim. Sevmişim değil, sevdim, sevdim. Hem de çıldırircasına sevdim. Yardım isteme, acıma seylâbları, merhamet ve görme kibir ve gurur sarayımı temelinden yıktı, götürdü. Hem de nasıl? Binası bir daha hiç yapılamayacak şekilde yıktı. Götürdü, evet. Bu hâli inkar etmek hatırımdan bile geçmez. Beyim! Anlamsız sözlerim zihninizi düşündürüyor, değil mi? Şüphe yok ki düşündürecek. Fakat asla düşünmeyiniz. Hali yazarak malumunuz olan bir bîçârenin ayaklar altına fırlattığı mukaddes muhabbeti ayaklar altına almayınız. Kabul ediniz, âh kabul ediniz. Aslını ve esasını bilmediğiniz bir aşkın büyüklüğüne, bir muhabbetin yüceliğine dayanarak iki satırcık olsun bir cevap yazınız. Ama cevap red olacakmış. Varsın olsun. O red cevabını bile mezarıma kadar sürükleye sürükleye götürürüm. Hiç olmazsa onunla tesellî olurum. Aşk, aşk zâlim aşk. Felek, felek kâfir felek. Hayır, hata ettim. Felekten ne? Sebebe dayanarak şikâyet edeyim. Felek denilen şey gönülden bağlandığım beyimden iki satırcık cevap göndermesine izin vermeyecek kadar da imansız mıdır? İstemem binâenaleyh şu emeli (isteği) o güzel parmaklarınıza bırakıyorum.”

İmza

“...”

(4. Sayı, 21 Teşrîn-i Evvel 1296)

-5-

Dördüncü Bâb: Mektup bitti. Macit Bey ne haldeydi? Macit Bey de bet beniz aramak âdeta hatadır. Tir tir titreyen elleri iki dirhem ağırlığı olmayan kâğıt parçasına birkaç bin okka yükümü gibi tutamayarak iki kolları dermansızca yana düşüyordu.

Halecandan gümbür gümbür eden kalbi işitilmeyecek kadar damarlarında akan sıcak sıcak kanlar dönüp dolaşarak tâ şakaklarına toplanıp ve ondan meydana gelen ağır bir baş ağrısıyla vücuduna dağılarak beyi göbeğine kadar kırmızı çuhaya döndürmüştü.

Mektubu getiren kadın nerdeydi? Acaba gitmiş miydi? Gitmemiş ise niçin beyin bu hâlimden ürküp bağırmıyordu? Şu sualinize kahkaha ile gülmek lazım gelirse de, yalnız kadının Macit Bey’in karşısında belki Macit Bey’den daha beter bir durumda olduğunu söylersek, (bu durum) sizi şaşırtacağından, bu kahkahamızın ehemmiyetsiz kalacağını bilerek sükût ettik.

Peki, kadına ne oluyordu? Belki Macit Bey’in hâline acımıştır da. Canım, Macit Bey’den ona ne? Azıcık sabrederseniz onu da anlayacağınızı haber verelim.

Binâenaleyh, bu hâl ne zamana kadar devam edecekti. Sokaktan gelip geçenler bu iki şahsın hâlini görürlerse dikkat bakışlarını (üzerlerine) çekmezler miydi? Buralarını kim düşünecek? Zaten iki tarafın da akılları başlarından gitmiş.

Biraz geçtikten sonra Macit Bey'in aklı başına gelir gibi olmuştu ki, şu halinin herkesin bakışında pek ayıp bir şey olduğunu derhal hatırlamakla, mümkün olduğu kadar kendisini toparlamaya çalıştı.

Bununla beraber kadıncağz aklını başına toplamada beyden daha önce davranmıştı.

Kadın (şemsiyesini kaldırıp): “Beyefendi, yanlış bir şey olmasın. Mektup size miymiş?” dedi.

Macit Bey (aklını başına toplamaya çalışarak): “Evet, bana imiş.”

---- Galiba mektubun içinde üzüntü verici bir şey olmalı.

Şu (bu) esnada şemsiyesini yüzüne siper etmiş olan hanımın yukarıdaki sözleri söylerken yüzünü görmüş olsaydınız. Şemsiyenin altında kıkır kıkır gülmekte olduğunu anlardınız.

Macit Bey (bilmezlikten gelerek):

----- Neden efendim?

Kadın (gülmesine devam ederek):

----- Zira okurken bayılma derecesine gelmiştiniz de...

Macit Bey (biraz düşünerek):

----- Siz de bilmiyor gibi söylüyorsunuz.

Kadın:

----- Niçin efendim?

Macit Bey:

----- Zira mektubu getiren sizsiniz. Şu halde mektupta ne olduğunu bilmemek (bilmemeniz) mümkün mü?

Kadın:

----- Garip söylüyorsunuz cariyeniz kadınım. Bununla beraber okuyup yazmam da yok. Bu durumda mektubun içinde ne olup olmadığını siz söylemeyince nasıl anlayabilirim?

Macit Bey (hayrette kalarak):

----- Bu mektubu veren meâli (içinde ne yazdığı) hakkında size hiçbir şey söylemedi mi?

(5. Sayı, 7 Teşrîn-i Sâni 1296)

-6-

Hanım:

----- Söylemiş farz edelim. Fakat meâline (içindekilere) dair bir izahât verilmemişse?

Macit Bey:

----- Peki, Yalnız mektubun sahibesinin kim olduğunu olsun söylemez misiniz?

Hanım (önüne bakarak):

----- Burada (bu durumda) ma'zûrum beyim.

Macit Bey:

----- Neden efendim?

Hanım:

----- Neden olduğunu bilmem. Cevap yazdığınız durumda ikinci mektupta buna dair belki bir şey anlayabilirsiniz.

Macit Bey:

----- Peki, cevap vereyim. Bendenizi burada bekler misiniz?

Hanım:

----- Şüphesiz.

Macit Bey:

----- Teşekkür ederim.

Beşinci Bâb: Macit Bey kadından derhal ayrıldıysa da hanımefendinin nazlı nazlı çıkan sesinin yukarıda adı geçen efendinin tâ ciğerinin içine kadar sokulmuş olmasından yolda hem gider ve hem de o tatlı sadânın aksini damarları içinde hâlâ akıyor zannederdi.

Macit Bey mektubu ve mektup sahibesini bütün bütün unuttu. Bununla beraber adı geçen efendinin zihni bu nazlı hanımın kim olduğuna (yüzünü görememiş ise de) sesinden anlaşılacağı üzere bunun dünya nadidesi bir peri olacağına dair türlü türlü hayaller ve hissiyat ile doldu.

Ayıplanamaz. Çünkü kalp, insan kalbidir! Bir raddede kalabileceğini hangi akıllı iddia edebilir? Kalp o akıntıya kapılıp giden yıldızlara benzer ki, onu zapt edebilmek bazen bir kuvvetli mıkna-tısa bağlıdır. O da, beyde bir cezb ederek zapt olunur. Bunun ihtimali olmadığını anlarsınız, değil mi? İşte kalp, insanoğlunda tıpkı böyledir. Hiçbir hüküm altına giremez. Girse bile yerleşemez.

Bir misal daha: “Damarda deveran eden kan tutulur mu ki? İnsanın kalbi dahi zapt olunabilsin.” Sonra her ne hal ise Macit Bey gidedursun. O gidinceye kadar biraz da nazar-ı dikkatimizi çarşafı kadına çevirelim.

Yukarıda bahsedilen kadın bir tarafı kırmızı, bir tarafı beyaz ipek çarşafa bürünmüş olup ayağında kunduz böceği renginde parlak potin siyah ince rugandan kundura elinde dahi yine o renge benzer ve parlak sapı fildişinden oymalı bir şemsiye bulunuyordu. Hanımın yüzünü (yere batasınca) şemsiye örtmekte olduğundan görmek mümkün değilse de “muaharrirlik hasebiyle göz âşinalığımız

bulunmasına binaen size görünüşünü bildiğimiz kadar tarif edelim. Velâkin tarif edeceğimiz eşkâli hatırınızda sıkı sıkı tutunuz ki, yukarıda bahsedilen hanıma hikâyemizin bir köşesinde rast gelecek olursanız size bir daha tarif etmeyeceğimizi şimdiden hatırlatırız.

Adı geçen hanım on sekiz on dokuz yaşında uzun boylu top çehreli, gayet ufak burnu ağzıyla rekabet edercesine ufak, iki dudağı (şairlerin sözüne göre) na'l-i bedehşânı (parlak ayakkabıyı) andırmasıyla beraber kâfûrî (mis gibi) beyaz denilecek derecede beyaz olan ruhsârına aks etmesi hasebiyle açık pembeye yakın olarak (âsumândaki akşam bulutu gibi) dalga dalga olmuş kaşı kumral ve sık (yine şu'arâ kavlince) her birisi ayrı ayrı bîgâne andırır kirpiklerin arasından parıldayan ala göz bıraktığı halde, bir arşın geride sürüklenen yine kumral saç (devekulağı) halk tabirince okçuk ve pembe pembe kulaklarının arkasından doğru yanaklarının üzerine dökülen birkaç del kokulu zülf. Büklüm büklüm çene altına sarkıntılık ettikçe bîçâre âşıkları çıldırtır.

Bir melek-sîmâ acâyip!

Macit Bey bu hanımefendiyi görmemiş mi yâ. Zaten hanım göstermemiş ki, görsün.

(6. Sayı, 14 Teşrîn-i Sâni 1296)

-7-

Altıncı Bâb: (Deveye demişler ki, neden boynun kalın? Kendi işimi kendim görürüm.) darb-ı meseli vardır.

Elbette bunun ne hakkında bir tabir olduğunu anlarsınız. Mamafih mektubun sahibesi o ferasete sahip bir kadın imiş ki, kendi işini yine kendisi görmüş.

Ve ey bu sözümüzden mideniz mi bulandı? Fakat hayır bulanmasın. Bulanmasın ki, bulanmadan evvel biz sırrımızı açıklayacağız.

İşte o hanımefendi idi ki, kazâen sevdiği bir çocuğa – bir çocuğa değil, bir zata- kendi eliyle arz-ı hâl verme şerefini takdîs ve takdîr ederek hiçbir vasıtaya ihtiyaç duymaksızın ne yapmışsa yapmış. Tebdîl-i kıyâfet mi etmiş bilmem. Macit Bey’i Sultan Bayazıd’da yakalamıştı.

Ama diyeceksiniz. Bu hareketi pek iyi olmamış. Neden dersek? Macit Bey’in mektup sahibesini unutarak, bilakis mektubu getiren hanıma dolayısıyla yüreğinde başka şeyler hissettiğini söylediğimizi mi ortaya koyacaksınız? Hakikaten haksız da çıkmazsınız. Fakat bundan bir de vukû bulan isabetin derecesini biraz düşünmek zahmetini elde ederseniz onu da anlamaya muvaffak olursunuz.

Macit Bey’i yolda giderken bırakmıştık, değil mi? O ateşle, ama hangi ateşle? İşte yalnız sesini işitmekle kaldığı hanımın ateşiyle doğruca kâğıtçı dükkânlarından birisine kapağı atıp acele ile bir hokka kalemi istedi.

Hokka kalemi elde ettikten sonra mektubun altına derhal iki üç satır bir şeyler yazıp güzel bir zarfın içine koyarak yine o sür’atle getirip mektubu o hanıma teslim etmişse de son defa olarak bir daha o nazlı sadâyı işitmek arzusuyla dedi ki:

Macit Bey:

----- Affedersiniz kardeşim! Sizi çok beklettim.

Hanım:

----- Estağfirullah beyim, o ne demek? Bilakis şu hususta muvaffakiyetimden ve hanıma verebileceğim müjdeden dolayı memnuniyetim derecesizdir. Şayet hanım tarafından cevap yazılacak olursa beyefendimizi nerede bulayım?

Macit Bey burada biraz düşündü. Zira Kalemmini tarif etse belki bir fenalığa sebep olur mülâhazasıyla Direklerarası’ndaki çaycıları daha münasip görerek:

----- Efendim, bendeniz her sabah saat dörtten beşe kadar Şehzadebaşı’ndaki çaycı dükkânında oturuyorum.

Hanım Hazretleri çaycı dükkânını zaten biliyormuş ki, hangi çaycı dükkânı olduğunu sormaksızın:

----- Peki beyefendi. Şimdilik Allahısmarladık.

Macit Bey (kısık ve titrek bir sesle):

----- Devletle efendim. Şu himmetinize büyük teşekkür ederim.

Hanım (şemsiyesini kaldırıp gülerek): Estağfirullah.

Şu gülüş beyefendiyi bir kat daha meftûn etti. Hanımdan ayrıldı, ama nasıl ayrıldı? Güya canı tenden ayrılıyordu. Mamafih nereye gideceğini filan şaşırılmış olduğu halde bir zamandan sonra Kaleme gitmeyi düşünmüşse de zihnin malumunuz olan perişanîyetinden başka, vaktin de artık geç olmasından, bir at arabasının kapısını açıp “Fatih’e!” diyerek arabaya oturdu.

(7. Sayı, 13 Teşrîn-i Sâni 1296)

-8-

7. Bâb: Araba Çörekçikapısı’nda durmuştu. Macit Bey arabadan inerek ağır ağır konağa ilerlemeye başladı.

Yolda rastladığı Hacı Mustafa Ağa (beyin uşağı) beyin böyle erkence dönmesinin sebebini sormak ve konuşmak istemişse de Macit Bey hastalığı bir-iki sözle beyan ederek yoluna devam etti.

Arası çok sürmemişti ki, konağın harem dairesinde bir telaş hissediliyordu. Macit Bey’in validesi etekleri ayağına dolaşarak merdivenden aşağıya inip bunun gibi ona kıyas bir heyecanla: “İki gözüm Macit! Niçin böyle vakitsiz teşrif ettiniz? Benziniz solmuş. Hasta mısınız, nereniz, nerenizden? gibi suallerle yeni yeni baştan tefekkür denizine daldırmak istemişse de, bir şifa cevabı ifadesi validesinin heyecanını teskin etmek üzere aklını başına toplayarak: “Hayır, velînimetim! Bir

şeyim yoktur. Fakat biraz başımda ağrı hissediyorum. Kalemde de bir iş yoktu. Yarım saat kadar oturdum. Kalktım, geldim.” dedi.

Yukarıda bahsedilen valide düşünmüş olsa Macit Bey’in Kaleme gidip gelecek kadar geç gelmemesinden bu cevabın büsbütün yalan olduğunu anlayacaksa da bîçare kadının heyecandan zihni donmuş olup hiçbir şey düşünmeye vakit bulamamakta olduğundan Macit Bey’in bu sözüne inandı ve oğlunu alıp yukarı çıkarak odasına gidip soyunup dökünerek biraz da yüzünü gözünü yıkamasını tenbih ile ufak bir şişe çıkararak: “Oğlum Macit! Bu şişedeki rûhun (uçucu bir maddenin) ne derece faydalı olduğunu bilirsin. Rahmetli pederinin yanından ayrılmadı. İşte bunu ara sıra burnuna tut. Yarım saate kadar hiç ber şeyin kalmaz.” deyip Macit Bey’i odasına göndererek kendisi de iş başına çekildi.

Bizden Macit Bey’in odasını tarif etmemizi bekliyorsunuz değil mi? Eğer bu arzuda iseniz ta evvelce arz ve beyan edebilir idiysek de, şuracıkta etmek münasıptır, zannıyla sükût etmiştik.

Arz edelim:

Mabeyn odasından girildiğinde (iki yatak sığacak kadar) bir oda görülür ki, ufak kütüphanesinden bu odanın Macit Bey’in odası olduğu açıktır.

Girilen kapının karşısında salona çıkan bir kapı daha vardır. Oda sokağa nazır olup iki buçuk penceresi yani iki orta... Yarım pencere ki köşe penceresi olacak...

Odanın süslemesini tariflerimize kastırmanın hiçbir faydası olmaması sebebiyle biz göze gözükenleri beyan edelim.

Kütüphaneyi yukarıda arz etmiştim. Bu kütüphane dört kattan ibarettir. Oldukça enli olup önüne güzel bir masa yerleştirilmiş ve masanın üzerindeki başlıca moda olarak konması lazım gelen ayna –kütüphane olması mülabesesiyle (münasebetiyle)- çivileriyle iki tarafa tutturulmuş ve şu odanın konumuna daha bir güzellik arz etmişti.

Bunun üzerine gece bu kütüphanenin önünde yakılacak lambaların ışığı kitapların yaldızlı kaplarına yansıyınca yıldız gibi parıl parıl parlayarak odanın güzelliğine güzellik katmıştı.

Sekizinci Bâb: Beyin kütüphanesinde ne arasan bulunmaz.? (!) Âşık Garib, Aslı ile Kerem, Şah İsmail kitaplarından tut da, Humayunnâme'ye kadar mevcuttur. Hayret etmeyiniz. Çünkü yukarıda bahsedilen efendinin kitap mütâlaasına olan merakı gerçekten de bu kadar kitabı toplayacak dereceye kadar varmış olmasına nazaran kütüb-i mevcûdeyi ne kadar teksîr ederse o kadar muhzüziyyet hisseder. Yeni bir kitap, roman, tiyatro çıktı mı? İlk önce beyde açılış yapardı.

Macit Bey'in mutadı (olarak) saat dokuz onda Kalemden çıkıp konağa gelerek soyunup dökünüp küreğini omzuna alarak konağın geniş ve güzel çiçekleri bulunan bahçesine inip öte beriyle biraz eğlenir ve biraz da havuz başında vakit geçirdikten sonra tâ yemek vaktine kadar himmetini mütalaaya hasr ederdi.

(8. Sayı, 28 Teşrîn-i Sâni 1296)

-9-

Çok defa bîçare validesini dakikalarca sofrada bekletmiş olduğu nadir değildir.

Zira okumakta olduğu bir kitabın aksi gibi, bırakılmayacak bir yerine gelir de cariyelerden birisi yemeğin hazır olduğunu haber verirse bey birden bire bırakabilir mi? İnsaf olunsun. Bunu kitap mütâlaasına meraklı olanlardan sorarım ki, kitap mütalaası o hazır olduğunu haber verdikleri yemekten dahi tatlı değil midir? Eğer o kitabı okuyan bir okuyucu bîkâr olarak yalnız da bulunursa artık yerinden kımıldamak o adam için tasvir olunamayan maddelerdendir.

Gerçekten bunu ben kendi nefsimde dahi tecrübe ettim. Mübalağa sanırsınız, ama size şurasını dahi arz edeyim ki, kitap mütâlaası için 48 saat yerimden kımıldamak değil, gözümü kitaptan bile ayırmadığım vâki oldu.

İsmi hatırıma gelmeyen bir zatın keramet gibi şu: “Kitap insana bir vefakâr dosttan yeğdir ki, pek endişeli vaktinde seni eline aldığın bir kitap kadar bir sadık dostun teselli edemez.” sözü ne derece doğru, ne derece insaflicadır.

İnsan eline bir kitap aldı mı: “Dur, şurada bırakayım! Dur, burada bitsin!” diyerek velhasıl akşamı bulur. Nasıl ki, bizim Macit Bey dahi bu yönüyle bir tereddüt olarak yarım saat geçtiği halde kendisine iki dakika gelip sonradan aşağıya indiği vakit yemek sahanlarını buz gibi bulurdu.

Validesi bazen değil, çok defalar bu haline gücenir ve söylenirse de Macit Bey buna cevaben: “Mütâlaama müdahale etmeyiniz. Her bir emriniz başım üzerine, fakat mütâlaada hiçbir şeye dayanmam.” diyerek bîçare hatunun söylediği sözünü ağzında bırakır. Daha olmazsa suratını asmaya başlar. Yukarıda bahsedilen kadın dahi beyin bu tabiatına bakarak her halde sükûtu evlâ görürdü.

Her ne hal ise Macit Bey odasına gelip soyunarak biraz da yüzünü, gözünü yıkadıysa da validesinin koklamasını tenbih ederek vermiş olduğu rûh şişesi kütüphanenin önünde kaldı, gitti. Mamafih Macit Bey’in vücudunda öyle bir hastalık olmadığını biz biliriz.

Bundan sonra kütüphanesini açarak içinden çıkardığı bir kitabın orta yerinden başlayıp derin bir mütâlaaya daldı, gitti...

Dokuzuncu Bâb: İbrahim Paşa’da bir konağın birinci kat salonuna girersek, salonun bir köşesinde tavırlarından cariye oldukları anlaşılır biri -sarı ve beyaz uzun boylu, ince endamlı- tahminen on yedi on sekiz yaşında ve diğeri- şair mizacında olanları çıldırtacak derecede esmer renkli, kara kaşlı, kara gözlü, endamı ölçülü, yine o mizaçta olanları hayran edecek derecede- tahminen on beş on altı yaşında iki kızcağız yan yana sandalye üzerine oturmuşlar. Birbirinin elleri diğerinin avucunda olarak lehçelerine bakıp bunların bir mühim maddeyi müzakare veyahut yâd eylemekte olduklarını (ettikleri muhaverenin fısıldaşırçasına cerayan eylemesinden) anlamakta sıkıntı çekmeyiz.

Yukarıda adı geçen kızlar, başlangıcı iyice vakitten beri olduğu mutluluk verici sözlerden anlaşılın muhaverede hem ilerlediler, hem de salonun dört tarafına

araştırıcı bakışlarını gezdirmekten boş kalmadılar. Bunların ne söylediklerine kulak vermeden evvel kendilerini tarif edelim: Sarı benizli olan gerçekten güzel denecek güzellerden olup arkasına giymiş olduğu sümbülî renginde mantın denilen kumaştan elbiseyi doğrusu endamına yakıştırmış. Binaenaleyh kolları yarısına kadar açık olup bileklerine de siyah kadifeden bilezikler takmıştı. Diğeri ise yukarıda bahsedilen kız kadar beyaz olmayıp mamafih çer çöp gibi ince. Çerçöpü andıran kara saçının arasında hoş bir tatlılık veren lehçesiyle kavisli kemanı andıran iki kaş ve heva, heves ile parıl parıl parlayan iki de kara gözü koyunuz ve onun altında dahi gülpebemsî renkli ufacık burnu, iki gayet kırmızı dudağı büyücek siyah bir beni taşıyan çenesinin üstünde farz ediniz. Ondan sonra yukarıda bahsedilen kadının ne kadar güzel olduğunu varınız, uzun uzun hayal ediniz.

Sarı benizlinin tavırları gayet ağır olduğu gibi diğeri dahi onun aksi olarak, hoppa, cilve-bâz, oynaktı.

İşte şimdi bu iki müstesna güzelin konuşmalarını kaybetmeyerek dinlemek vaktidir.

Susunuz da dinleyelim.

----- Yâ, kardeşim işte böyle.

----- Fakat ben doğrusu pek beğenmiyorum.

----- Ben de öyle ama kim bilir?

----- Nasıl kim bilir? Önceleri bizim hanım böyle miydi? Bir kaç aya yakındır ki, akşama kadar köşe penceresinden ayrılmaz. Akşama kadar köşe penceresinde. Evvelleri bir dakika bile ârâm edemezken böyle birden bire köşe pencerelerine esir olmak! İllâ köşe penceresindeyken bir misafir yanılıp da gelse? Aman Allah! Hanımdaki surat... Hanımdaki hiddet!.. Eğer paşa haremlerinden birisi değilse kabul bile etmez.

Kadıncağızlar salonda otururlar, otururlar; giderler. Bazen bize “Hanım burada yoktur.” dedirtir. Bilmem ki kardeş, cumbadan ne alır ki? (9. Sayı, 5 Kânûn-ı Evvel 1296)

Kardeş, sen de bunların nasıl farkına varırsın?

----- İşim gücüm ne? Hem sana bir şey söyleyeyim mi? Hanım mutlaka birisini seviyor.

----- (Hiç işitmemiş olduğu bir lakırdıyı henüz işitiyormuşçasına) nerden bildin kız?

----- (Başını sallayarak) Neden bilmeyecekmişim? Akşamlara kadar cumbalar esiri olması hangi akla emreder? Ancak aşk düşüncesi!.. Kimi sevebilir kardeş?

Bey vefat edeli daha dur bakalım, altı ay olmadı.

----- (Gülerek) daha iyi ya! İşte hanımefendi hazretleri beyin acısını kalbinden çabuk çıkarmak istiyor. Bu fena akıl değil. Muhabbetin vürûdu beyin yeni vefat etmiş olduğunu dinler mi? Gönül bu! Gönül.

----- Gerçekten öyle. Fakat senden çoğunu saklamaz. Elbette buna dair bir şey söylemiştir.

Onuncu Bâb: Sarı saçlının diğerinin ağzından lakırdı kapmak gibi bir tavırla, geçen babdaki gizli fikirli bir suali üzerine cariye sükût etti. Sonradan bu sükûtuna da mahal vermeyerek dedi ki:

----- Hayır, hiçbir şey söylemedi. Lâkin geçen gün yine cumbada oturuyor ve ben de karşısında duruyordum. Beni telaşla cumbaya çağırdı. Edep gereği çekinmiş isim de nazik vakti olmadığını sert bir tavırla beyan ederek tekrar ısrarla rica etti.

Çaresiz gittim. Gelip geçenleri ayrı ayrı teftiş etmekte ve doğrusu pek çok beylere, efendilere bir kusur bulup gülüp alay etmekteydi.

Artık o dört tarafını göremeyen şık beylerine öyle güldük. Öyle güldük ki, az kaldı yakalanıyorduk. (Bu esnada ikisi de mecburî olarak kahkahalarla güldüler. Yalnız bir şey hanımın dikkatini çekmişti. Onun kim olduğunu soracaksın değil mi? Bak onu ben de bilmiyorum. Çünkü hanım bana heyecanla: “Âfet, bak, bak. Şu çocuğa bak. İşte buna kusur bulunmaz. Görüyor musun? dediği sırada dört tarafa göz gezdirmiş ise de geçmiş olmalı ki, bir türlü görmeye muvaffak olamadım. Fakat çok merak ettim idi.

Geçen gün yine pencerede oturuyorduk. Yine o çocuk geçiyormuş da hanım telaşla bana titreyerek gösterdi, baktım. (Yavaşça göğüs geçirerek) baktım, dedim değil mi? Her ne ise... Hakikaten hanımın şu seçimine ben de şaşım. Bu zat 18 yaşında var. Buğday tenli, gayet güzel. Üstünden başından kişizade olduğu anlaşılıyor. Bu babda hanımın fikirlerini kurcaladım. Bana bir şey açmaktan çekinmişse âdeta ciğerinden kopup boğazına takılmış olan derin bir âhı benden saklayamadı.

Âfet (küçük kızın ismidir) bu sözleri üzücü bir tavırla hem söyler hem de iki tarafına bakınır. Birini dahi Âfetin ağzından çıkan sözlerin her bir kelimesini ezber edercesine dikkatle dinler, bir harfini bile kaybetmezdi.

11. Bâb: Şu sırada aşağı katta bir telaş hissedilerek, halâyıkların aşağı yukarı inip çıktıkları işitildiğinden yukarıda bahsedilen iki kadın hemen sustular.

Aradan beş dakika geçmeden salonun camlı kapısı açılarak içeriye bir sopası kırmızı bir sopası beyaz ipek çarşafı bir hanım girerek bu iki sırdaşın tarafına doğru hem gelip hem de soyunmaya başladı.

Âfet Hanım koşup gelen hanımın eteğini öperek arkasından çarşafı aldı. Hanımın fazlasıyla yorulmuş olduğu belliydi. Maamafih kimseye bir şey söylemeksizin salonun sağ tarafından bir oda kapısını açarak içeri girdi.

Âfet'i ise olduğu yerde derin bir düşünce almış olmasından bit gibi dondu kaldı. Nevber (diğerinin ismi) Âfet'in bu haline gülerek yanına yaklaşip kulağına yavaşça: ‘Kız ne düşünüyorsun?’ dedi. Bunun üzerine Âfet ikaz olarak bir “hiç” cevabıyla sol taraftaki kapıdan içeriye girip gözden kayboldu.

Gelen hanımın kim olduğunu izah etmek gerekir mi? Zannedirim gerekmez. Çünkü cömert okuyucu hazretleri yukarıda bahsedilen hanımın Sultan Bayazıt'ta Macit Bey ile görüşen kadın olduğunu anlamışlardır.

Her ne halse hanım odadan içeri girince arkasından biz de dikkatle izleyelim: Yukarıda bahsedilen hanımın yorgun olduğunu yukarıda arz etmiştik. Kendisi bir kanepenin üzerine nîm yatıp elinde zarfı yırtılmış bir kâğıt tutmakta ve dikkatle teftiş etmekte olduğunu dahi haber verirse Macit Bey'in yazdığı cevabname olduğunu anlarsınız.

Odada kimse olmamasından bunu yüksek sesle okumaktaydı:

Mektup Sureti

“Bir hanım vasıtasıyla bir parça dilbercesine lutufnamenizi aldım ve ansızın böyle bir muhabbet ilanı kimin tarafından gerçekleştiğini düşünüp kaldım. Sinn-i sagîrime nazaran henüz muhabbet noktasını hakkıyla seçmeyecek ve ayırmayacak derecede olduğumdan dolayı tereddüt denizinde hayret dalgaları içinde kaldım. Bununla beraber gönlü alıp götürürcesine yazılarınızda isminize ve şanınıza dair bir açıklık bunla beraber yukarıda bahsedilen hanım tarafından bir çeşit izahat gerçekleşmediğinden, her yönüyle bu düşünceden tereddüt duydum, vesselâm...

Hanım mektubu bitirir bitirmez birden bire ayağa kalktı ve dudaklarının arasından: “Zaten ben de bu cevabı bekliyordum.” cümlesini fırlatarak durdu, baktı. Orada bulunan konsolun bir gözüne atıverdi.

On ikinci Bâb: Ağustos ayının sıcak günlerinden bir gününde tesadüfen mi, bu hisse özel olarak mı (burası bizce meçhul olarak) Macit Bey ile çarşafli hanım Sultan Bayazıt'ta yine karşı karşıya gelmesinler mi?

(10. Sayı, 13 Kânûn-ı Evvel 1296)

Ek-2: Bahçe Dergisinden rnek Sayfalar

مش اولونگار چیره دودک کوشون
کی بارلقی دوقوشونون لفرور -
اجد - اینه پوجیوه سونداون
اوج کردن زبده افرور یوسونده
چیره دودک سوهه نسیله ارتقاچی
ونلی

ایک اول ایصال ابن ادهیبه
لنجهک بوشنسون اعتبار اوج
ایق اونهی ویریله کدره

مشق عین

چیلرک بو اعلاهی داملر
نیارت عظمه دولاک دورانی
سوجیه اولسدورده اوج
وشهر لری بریشه ایصال
ایدیکن اولدجه منتظر طری
معاویه و زوق و غیر اولو کبارک
سیاحتیه مساعده اسکین قله و لری
آتش بنهر طبری غزل اراسته
طرق و واسه مقاصد افرورودور
یوه دوشلر افرور ماملر دوشلری
چکلری کی مئنا سناسلری کور
چیلرک مملولای اکثرین خلیفه
مصرف اولور مملکته کای یک
آزور - الحاصل چیلرک اهلالیسی
غایت صیرل کسه مملولایته
محتاج ایله یق درجه چالاقان
رولت اولوب بزم برهوه اولمه
شایدلر

معار - اوت ا صوه تینه
چیلرک تعلق اولان اوج عتر
الی - ایشور لری افرور دوت سناسلری
تسیم ایت شام

(ماملر بولور)
- ۱ -
تقی همدردک و امدادله حاصل
چیلرک افرور چیلرک اوج
مئلان ایکی مددک حاصل طریقه
مداری اوله

دینک بیاض برنجون مملولایته
یومدن قمری بلر ایه آرسیدن
اسطانتین حاصل اولدور
« دنگنج » شهرده بوشم اراسته
منسوب نمله افرور اولان اهلجه
قطنیه دن مساری دنگلی قشایر
اورور دوما یانه مقبول مملولایته
ایندکلی ایلک بو چیلرک حاصل
ایندکلی ایلکدن مملولایته
رنگری غایت کجکدر - بورتکلر
نایتور

چیلرک حمله یون علمه سنک
صیرقده هج رالشیب بولسه من
هند قامشی بیک دار سورنور
اوارغ ایندکلی کی اعال ایندکلی
کاهنک نفاشی مئا نافی حسیله
مشهور دور - ایندکلی سناتور قائلر
دوسق افروری - باغ - توغ -
دینک بیاض برنجون مملولایته
یومدن قمری بلر ایه آرسیدن
اسطانتین حاصل اولدور
« دنگنج » شهرده بوشم اراسته
منسوب نمله افرور اولان اهلجه
قطنیه دن مساری دنگلی قشایر
اورور دوما یانه مقبول مملولایته
ایندکلی ایلک بو چیلرک حاصل
ایندکلی ایلکدن مملولایته
رنگری غایت کجکدر - بورتکلر
نایتور

تقی همدردک و امدادله حاصل
چیلرک افرور چیلرک اوج
مئلان ایکی مددک حاصل طریقه
مداری اوله

(ماملر ویر)
ع . . . کال
ملک صنایع شاهاهه مطبوعه سنه
طبع اولدور

چیلرک نظر زینه تعصاف

تقی همدردک و امدادله حاصل
چیلرک افرور چیلرک اوج
مئلان ایکی مددک حاصل طریقه
مداری اوله

هلت تجریزه دعوی حسی علی ابن بکرون مریکیور
لطفا ایصال اولدجی اولان معراجم افرور اراسته
سینه بجه بوشنه کاشی حسن نایه بر افرور
درج اولمان اولان اراسته اولدجی قطعاً مسراج کادر
علوم و فنون و ادبیاتین باشت اولوب چوتنجه مخصوص اولورق هتده، پودنه بچیلر

بیتنا

اؤزون کو بولمه خاشاک افروریسی
کویا باد ستمله بر شیشه بره طریقه
اوروشور بر شیشه افرور اراسته
- تهمینه - ایلده نسیم درجه سنه
قالان - بر سرور و ایل ایل کجکده
رمک استیسی - افرور اراسته
نوب یابانندن موزه اولان اولدجی
وزن بوزر نیم بوزر افرور اراسته
بیل اولان اولدجی ایلرک کجه چکلرک
ار اراسته شریلیسی باشک برمشک
پششی قشور خورن هر دوره سنکدر
خاروشوکه انداز عترت و حورن اولونه
کر اراسته صیسی بر جردان اولدجی کلان

شوپور و افرور اراسته اولدجی بوزرک
قدر صافی و افرور اولان سوزر اراسته
دولک افرور اراسته افرور اراسته
عسکر کی کور کس کور کور کور کور
طائرله حمالر اراسته افرور اراسته
برو صالک حمالر اراسته افرور اراسته
واکنده اولان اولدجی کور کور اراسته
کسکرت شعلو بلورق اولدجی بوزر
طیور اراسته کور کور اراسته
تتملرک بوش اراسته و افرور اراسته
کور کور اراسته افرور اراسته
اولدجی اراسته افرور اراسته
ارق شوقاشا کور کور اراسته

یک کوه بود که لکن فر پستان کوه
 کوه کدر .
 شاکر کوش دریاچه چوق
 اوزانی ؟
 خوابه - اولک تپه اولان
 مسافه سی ۱۵۰ کیلومتر .
 شاکر - ۱۵۰ کیلومتر تا حاج
 سناک بولدر ؟
 خوابه - () کوه
 بولدر .
 ماهی کاپور
 ۵۰۰
 (بره نامه برجهان بخاور می)
 (کابل)
 ماهی
 ۲
 جاهل - بود خدا !
 غایب - منک کبی بری افغان
 خدایه ایندیشم غایب کابل خدایه
 جاهل - جام اقدم فرین کوه
 کوه نعل شیدر بود کندی را یکی
 میان دور کز !
 غایب - کوه تپه کاتانی لافه
 پنداری جامع جلیب سز و بادود
 بنشاهی و شیریندود براسه در -
 جاهل - پاک اهل بود بویه
 اولسون کک کوه کله افسان
 بوقی ؟
 جام - بوق دیک آ !
 جاهل - هونک انباش بری
 تصور او اووی ؟

نام سلطو ریکرز را ضعیلات
 ویرم بیولکائی جون کاشکوتیج
 الفکر و زره قدر اولان شواله سق
 دنیا شمه اسنله ملونرجه کوجکدر
 جون کاشکاک اسطی عد ایدسکر
 شس دق اولدرسه کوجکدر
 کیمه دق شاه زده بیان فالده
 شمشین سقو یله شمه ویران و امام
 نیشاهید و انوب و سنان شمشک
 خار شمه اولان اونی بی یلوزل یه
 شمشین یکارجه . و لیکه
 ملونرجه . بوی کز یار اول
 درجه چوقدر که برجه جمبول وزیر
 یلدر کز رفاهه شس بر افلاسی نمانل
 و هر برده برنمای شمشه اولانی
 لیسک ایزده بریدیه اولدرسه
 اولدری که ارقی رکره دوشویکر ؟
 ماهی کاپور
 - ۵۰۰ -
 (مساند مسکوکات کج)
 کزبه ارسانده بولان معدن کز
 بهتسلی غایت مناول و بهتسلی
 دق اولدره . قسط اولدران
 معادلان جهت بشیر به باغ اولسی
 لزم کزوب دایمیت معدن قی سار
 لردن ده اولدره کینه مالک اولدر .
 لردن دایمیت . معدن اولدره دت طو بر
 دقاری حاله کنترول نه شیج بریدلان
 کزوب باره نظری دق دای صو
 رشه عاقله ایدر . حادی معادله
 علامتی ثابت لارو بیاه علیه قولانه

تولیان برادرم انتخاب افک لایم
 که چنی عری ملاظه ایه تصدیق
 اوزور . کزک انون کزک کوش
 ایسک وای کلمه بی بی هر لوروم
 بیسجه سحر اولدر قلدن برکون
 مسکوکات کفتم شمشین انون کوشدن
 سمولدر . بزغاله سمولر یلیمه
 مشیل اولدر قلدن ماسدا سرور داند
 المکسور . خلی بیورن ده اندر
 ایلدیشین بی بی وون سادی بوقدن
 اعال ایدر .
 انون سادی محمد بی بی
 دقده سون اولن طقور دقده افریدر
 و جیده ره یاور . لئون اولدر
 بیسله شاه مالک اولسوب بریلدر
 قالیلنده و اولن لدر با یکی سکر
 شی قه قدر رفاهه لعل یلیمه
 ایسک اولون معادن موجوده مالک
 یلیمه یلای اولدری دق ۱۰ دهم
 انون لایم ۱۱۰۰۰ متر طولده
 برکوش مال کاسلا لایم بریلیمه
 میندر .
 انون انبار وینیک قوعل بحقره
 معدن حاله بولور . قسط اولدره
 برچوقه واداجسلیله ایلد خاوط بولدر
 بندن لوی بولدرن جو واسطه سلیله
 آیدر . شوله که اشوب خاوطی
 اولن حیار حاله کسور کزک سکر
 اوزرته دو کز کارنه انون آیدر
 ازیون حالو که مذکور مواد اجنبیه
 ایسه جو دهر لردن کارند سقصد
 بابو شلار . لردن لری " جیونوزکده

انجمنه رالی جامعیه
 انجمنه لکنکار انجمنی
 انجمنه روح نشن اولدیگری
 صد مسکولیه بی بی کوش
 سست محصله دهر کجه ایدر
 علوم معوقه دن مجید ایدر
 تقدیرات المم
 بری سقک حل
 ۱-۳-۳
 ۲-۳-۳
 ۳-۳-۳
 ۴-۳-۳
 ۵-۳-۳
 ۶-۳-۳
 ۷-۳-۳
 ۸-۳-۳
 ۹-۳-۳
 ۱۰-۳-۳
 ۱۱-۳-۳
 ۱۲-۳-۳
 ۱۳-۳-۳
 ۱۴-۳-۳
 ۱۵-۳-۳
 ۱۶-۳-۳
 ۱۷-۳-۳
 ۱۸-۳-۳
 ۱۹-۳-۳
 ۲۰-۳-۳
 ۲۱-۳-۳
 ۲۲-۳-۳
 ۲۳-۳-۳
 ۲۴-۳-۳
 ۲۵-۳-۳
 ۲۶-۳-۳
 ۲۷-۳-۳
 ۲۸-۳-۳
 ۲۹-۳-۳
 ۳۰-۳-۳
 ۳۱-۳-۳
 ۳۲-۳-۳
 ۳۳-۳-۳
 ۳۴-۳-۳
 ۳۵-۳-۳
 ۳۶-۳-۳
 ۳۷-۳-۳
 ۳۸-۳-۳
 ۳۹-۳-۳
 ۴۰-۳-۳
 ۴۱-۳-۳
 ۴۲-۳-۳
 ۴۳-۳-۳
 ۴۴-۳-۳
 ۴۵-۳-۳
 ۴۶-۳-۳
 ۴۷-۳-۳
 ۴۸-۳-۳
 ۴۹-۳-۳
 ۵۰-۳-۳

